

STENOGRAFSKE BELEŠKE

NARODNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

GODINA 6

BEOGRAD 1937 GODINE

KNJIGA 2

XXII REDOVNI SASTANAK

NARODNE SKUPŠTINE

KRALJEVINE JUGOSLAVIJE

DRŽAN 19 FEBRUARA 1937 GODINE U BEOGRADU

PRETSEDAVALI:

PRETSEDNIK

STEVAN ĆIRIĆ

i

POTPRETSEDNICI:

FRANJO MARKIĆ I VOJKO ČVRKIĆ

SEKRETAR

Dr. DRAGAN DAMIĆ

Prisutni g. g. Ministri: Ministar unutrašnjih poslova i zastupnik Pretsednika Ministarskog saveta i Ministra inostranih poslova **dr. Anton Korošec**; Ministar poljoprivrede **Svetozar Stanković**; Ministar pravde **dr. Nikola Subotić**; Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja **Dragiša Cvetković**; Ministar građevina **dr. Marko Kožul**; Ministar prosvete **Dobrivoje Stošović**; Ministar finansija **Dušan Letica**; Ministar bez portfelja **dr. Miho Krek**; Ministar pošta, telegrafa i telefona **dr. Branko Kaluderčić**; Ministar bez portfelja **Vojislav V. Đorđević**; Ministar fizičkog vaspitanja naroda **dr. Josip Rogić**.

POČETAK U 8.20 ČASOVA

SADRŽAJ:

Pre dnevnog reda: 1 — Čitanje i usvajanje zapisnika XXI redovnog sastanka;

2 — Saopštenje Uredaba Ministarskog saveta: Pretsednika Ministarskog saveta i Ministra inostranih poslova i Ministra unutrašnjih poslova o izmeni Uredbe o prekidu zastarelosti zemljoradničkih menica; o produženju važnosti Uredbe o zabrani osnivanja trgovačkih radnja velikog obima od 25 oktobra 1934 godine;

3 — Saopštenje izveštaja Ministra unutrašnjih poslova, da će na interpelaciju narodnog poslanika Savića Obrena o radu sreskog načelnika Babića Radomira odgovoriti kad prikupi potrebne podatke;

4 — Saopštenje izveštaja Pretsednika Narodne skupštine, da je na osnovu § 111 Zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini odobrio 10 dana otustva narodnom poslaniku Sekuli Zečeviću.

Govornici: Pretsednik Narodne skupštine Stevan Ćirić.

Dnevni red: Nastavak u načelu pretresa izveštaja Finansijskog odbora o predlogu budžeta državnih

rashoda i prihoda sa predlogom finansijskog zakona za 1937/38 godinu.

Govornici: Dr. Kosta Popović, Velimir Popović, Živojin Rafailović, Fran Zupančić, Pretsednik Narodne skupštine Stevan Ćirić (deset puta), Boško Zeljković, Nuriya Pozderac (radi ličnog objašnjenja), Boško Zeljković (radi ličnog objašnjenja), dr. Vojislav Došen, dr. Milovan Grba, Mita Dimitrijević (radi ličnog objašnjenja), Ante Kovač, Potpretsednik Narodne skupštine Franjo Markić (dvanaest puta), Potpretsednik narodne skupštine Vojko Čvrkić (pet puta).

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo narodni poslanici, imam čast otvoriti XXII redovni sastanak Narodne skupštine. Molim gospodina sekretara, da izvoli pročitati zapisnik prethodnog sastanka.

Sekretar dr. Dragan Damić pročita zapisnik XXI redovnog sastanka.

Pretsednik Stevan Ćirić: Ima li ko od gospode narodnih poslanika kakvu primedbu na pročitani zapisnik? (Nema). Primedaba nema, zapisnik je primljen.

Izvolite čuti uredbe Ministarskog saveta.

Sekretar dr. Dragan Damić (saopštava): Zastupnik g. Predsednika Ministarskog saveta i Ministra inostranih poslova g. Ministar unutrašnjih poslova dostavlja Narodnoj skupštini na saglasnost Uredbu Ministarskog saveta od 31 decembra 1936 god. o izmeni Uredbe o prekidu zastarelosti zemljoradničkih menica i Uredbu Ministarskog saveta od 22 oktobra 1936 godine o produženju važnosti Uredbe o zabrani osnivanja trgovačkih radnja velikog obima od 25 oktobra 1934 godine.

Predsednik Stevan Ćirić: Za proučavanje ovih uredaba biće izabran naročiti odbor.

Izvolite čuti jedan izveštaj g. Ministra unutrašnjih poslova.

Sekretar dr. Dragan Damić (saopštava): G. Ministar unutrašnjih poslova izveštava da će na interpelaciju g. Savića Obrena, narodnog poslanika, o radu sreskog načelnika g. Babića Radomira, odgovoriti kad prikupi potrebne podatke.

Predsednik Stevan Ćirić: Pročitani izveštaj prima se na znanje.

Izvolite čuti izveštaj Predsedništva Narodne skupštine.

Sekretar dr. Dragan Damić (saopštava): G. Predsednik Narodne skupštine izveštava Skupštinu da je shodno § 111 Poslovnika odobrio 10 dana otsustva g. Sekuli Zečeviću, narodnom poslaniku.

Predsednik Stevan Ćirić: Ovaj se izveštaj uzima na znanje.

Izvolite čuti molbe za otsustvo g.g. narodnih poslanika.

Sekretar dr. Dragan Damić (saopštava): G. Benko Josip, narodni poslanik, moli 8 dana otsustva.

Predsednik Stevan Ćirić: Odobrava li Narodna skupština traženo otsustvo? (Odobrava.) Objavljujem, da je dato otsustvo od 8 dana narodnom poslaniku g. Benku Josipu.

Ali obraćam pažnju gospodi narodnim poslanicima na to, da po članu 111 Zakona o poslovnom redu u Narodnoj skupštini u izuzetno hitnim slučajevima i sam Predsednik može dati otsustvo do 10 dana, kao što sam n.pr. dao g. Zečeviću. Za otsustvo do 10 dana nije potrebno u takvim hitnim slučajevima obraćati se molbom Narodnoj skupštini, dosta je obratiti se na samoga Predsednika Narodne skupštine. Za otsustvo više od 10 dana može dati odobrenje samo Narodna skupština.

Gospodo, prelazimo na dnevni red: Nastavak u načelu pretresa izveštaja Finansijskog odbora o predlogu budžeta državnih rashoda i prihoda sa predlogom finansijskog zakona za 1937/38 godinu.

Ima reč narodni poslanik g. dr. Kosta Popović. (Bunno pljeskanje na levici i povici: Živeo!)

Dr. Kosta Popović: Gospodo narodni poslanici, bužetaska debata daje mogućnost, pa ako hoćete, i nameće dužnost narodnim poslanicima, ne samo da svestrano ispituju i ocene u bužetu sadržane rasходе у односу према приходима, него и да поведу дискусију у свима правцима политичког, привредног, културног као и социјалног живота земље, о њиховим реперкусијама на поједине делове државе да се меродавни упознају са расположењем народа из свих крајева, и свих подручја нашег народног, напосе економског и социјалног живота, како би били у могућности да

удовоље народним потребама и на тај начин створе у народу задовољство, што је један од главних циљева политичког рада.

Ја ћу најмање времена посветити првом питању: Оцени буџетских расхода и прихода из разлога тога што сам се, присуствујући седницама Финансијског одбора, уверио да су се овим питањима нарочито позабавили сви чланови Финансијског одбора, да су свестрано испитали све могућности снижења расхода па природно и прихода, и да ће својим говорима пред Народном скупштином дати оправдања учињеним предлозима.

Ја бих у вези с тим питањем желео само толико нагласити, да је предложени буџет, по моме мишљењу, и сувише висок, да прелази економску и финансијску моћ нашега народа, и да је требало отклонити диспарат између народног дохотка и издатака који се у овом буџету појављују.

По оцени признатих стручњака ми смо, Богу хвала, пребродили најтеже дане опште привредне кризе, и ја верујем да смо на прагу економског оздрављења, али сматрам, да ова околност још не даје права Министру финансија, да већ сада унапред есконтује тај повољни изглед на побољшање привредних прилика, и да, процењујући са сувише оптимизма будуће повећање националног дохотка, повиси државни буџет са свотом од 625.000.000 динара, не узимајући у обзир у Финансијском закону садржане кредите, ангажмане. овлашћења за нове кредите операције и низ цифарски непрецизираних одредаба од замашног финансијског ефекта.

Ја мислим, да је Господин Министар финансија погрешно, када је за основу државног буџета за 1937/38 годину узео у 1936 години постигнуте државне приходе и повољан биланс наше спољне трговине. 1936 година је, више благодарећи Богу него Уредбама Краљевске владе, била рекордна година. У 20 година се свега једанпут дешава, да у нашој земљи роди више од 9 милиона квинта жита и преко 50 милиона квинта кукуруза, и да у исто време на свима континентима подбаци жетва и да се у свима европским државама тражи наше жито и кукуруз. Ова абнормална констелација не може бити база за реалну рачуницу!

Бојати се, да претерани оптимизам и преурањена марљивост Министра финансија не укоче привредно обнављање, које се после онако тешке депресије тек на помолу указује.

Али, претпостављајући да ће будућност оправдати оптимизам г. Министра финансија, — чему бих се ја од срца радовао — и онда сматрам, да је повећање по појединим партијама расхода, а тако исто и прихода извршено на неправедан и нецелисходан начин.

Ја се не могу сложити са тим, да се у нашој земљи, која је по својој структури пољопривредна земља, при свакој подели расхода најмање води рачуна о потребама пољопривреде и земљорадника, који чине гро наше популације. Ја не могу да прихватим оправданост таквога повећања издатака, од којих се ни 3% не додељује ресору Министарства пољопривреде, чији буџет износи свега 1% целог државног буџета и са непуних 3% се дотира буџет Министарства грађевина, када ће скоро цео повећани приход пасти на терет земљорадника. Па и од свих заиста незнатних повећања у поменутом два ресора предвиђена је много већа свота на личне издатке нових службеника, којима ће се још умножити и тако високи број др-

жавних службеника, а на унапређење наше пољопривреде, на грађење нових путева и одржавање већ постојећих објеката, који се налазе у врло дерутном стању, само се мрвице дају.

Заиста је комично читати у експозеу Министра финансија да се „За унапређење сточарства, одржавање и јачање постојећих селекционских овчарских станица, за рад на извођењу селекције у огледним станицама и за давање позајмице сточарским савезима и задругама”, предвиђа повећање са 2 милиона динара од 625 милиона динара, тако да ће ова партија износити укупно 5,274.861 динара у буџету од 11 милијарди. Али, зато се повећава буџет Министарства унутрашњих дела са скоро 21 милион динара, да би се повисио број жандарма и полицајаца, буџет Министарства спољних послова са 25 милиона динара иако услед девалвације швајцарских и француских франака издаци у томе ресору треба да се смањују, и буџет пензија са 18 милиона 700 хиљада динара, јер, вероватно, немамо довољно пензионера, треба их у већем броју ставити на државни буџет.

Ја бих желео да добијем неко објашњење, неко правдање за овакову поделу буџетског повишења, ако не од других, онда барем од народних посланика земљорадничке странке, који данас бране овако састављени буџет.

Али, како рекох, ја препуштам члановима Финансиског одбора да о овоме подробније дискутују, а ја ћу се позабавити једним специјалним питањем, о којем се већ дуже времена много говори и пише у нашој јавности, па се чак и у инострану штампу преноси под насловом „незадовољство у Војводини”.

И баш зато, што је то незадовољство у врло кривој светлости приказано, што се то на један недозвољен и штетан начин коментарише, сматрам да ми је дужност, да у правој боји претставим политичке, економско-финансиске и социјалне прилике у Војводини, уколико је то већ могуће у оквиру оног кратког времена, које Пословник прописује и да надлежне па и ширу јавност упознам са стварним чињеничним стањем.

Ово ми, господе, налаже и моја савест и посланичка дужност, а даје ми право и легитимацију да у име Војводине говорим не само то, што сам рођен у војвођанском граду Сомбору, који је био, поред Новог Сада, други политички и културни центар Војводине, што се пола века нисам одвајао од Војводине, што од 1910 године узимам учешћа у јавном животу те покрајине, те сам у сталном контакту са народом добро упознао и осетио све потребе тога краја, што ме је моје родно место већ 1918 године, приликом уласка српске војске, бирало за свога делегата за Велику Народну скупштину, која је 25 новембра 1918 године у Новом Саду изрекла отцепљење од Аустро-Угарске и присаједињење Мајци Србији, што ме је на Народној скупштини свих делегата из целе Војводине изабрани Велики народни савет једногласно бирао за члана прве покрајинске Народне управе за Војводину, — него и то, што ме је 1931 године моје родно место изабрало са највише гласова у држави за народног посланика, што сам у првој југословенској Народној скупштини четири пута био биран за потпредседника Народне скупштине, када су ми сви народни посланици из Војводине поклонили своје поверење, и што сам 1935 године, опет у Сомбору, са близу 16.000 гласова изабран за члана ове Скупштине. Ово сам напоменуо само зато, што се данас

тако често чују гласови непозваних и неодговорних експерата, који без стварног познавања прилика и људи, неовлашћено натурују своје мишљење и лаковерне обмањују празним причама, па је потребно да се једном зна ко има права и ко треба да говори у име те Војводине. Ја мислим, да ми изнете чињенице дају довољно легитимације да говорим у њено име, али знам да ми уједно налажу и дужност да савесно, истинито и потпуно објективно прикажем стварно стање. Ја осећам да сам примио на себе тежак и неблагодаран задатак, прво зато, што су „експерти” Војводине код врло многих створили криво схватање о Војводини, па ће тешко бити одједанпут их разуверити, нарочито данас када врло мало људи критички посматрају догађаје и проверавају податке, а друго, што у напред знам да ће се појавити велики број људи, који ће осетити да су им лични интереси угрожени, ако се у Војводини једном опточне са истинским пречишћавањем, те ће чинити све да популарним крилатицама којима се лаковерни обмањују спасавају свој положај. Али ја се нећу обазирати на све то, јер сам решен да учиним услугу општој ствари, и зато, без обзира на све то, прикажаћу све ствари онако како их ја видим, како осећам и како мислим да јесте.

У Војводини постоји стварно данас велико незадовољство. Није то само оно уобичајено незадовољство које се јавља код свих народа у време опште привредне кризе, кад је сваки човек приморан да снизи свој стандард живота. Да је само то незадовољство, ја не бих говорио о томе. Узроци тога незадовољства налазе се у политичким, економско-финансијским и социјалним приликама у земљи, а морам одмах да надопуним: да су код војвођанске интелигенције појачани још и тиме, што јој у функцијама државног живота није додељена она улога, која јој припада по њеним интелектуалним и моралним одликама, а код сељака, трговца и занатлија и услед претераног и неравномерног опорезовања, које је довело до великог осиромашења ових staleжа. То незадовољство и тако створену психозу необавештени и несавесни агитатори, а нарочито у инострану штампу, радо приказују, као да народ у Војводини води борбу против основног државног уређења, што је међутим потпуно нетачно. На нашем северу народ је национално просвећен и политички зрео. Војвођани су сви без разлике не само за ову државу, за монархију, за народну династију Карађорђевића, него су у огромној већини и убеђени, да се наша држава има учврстити као унитаристичка држава; да основ наше државне политике мора бити чисто југословенство, и да питање државног и народног јединства не може бити предмет партијско-политичких преговора. Војводина је 25 новембра 1918 године, путем својих легалних претставника, од своје воље и коначно заузела свој став у погледу уређења новостворене државе. Она нема ни разлога, ни потребе да мења тај свој став. Сви ми који смо се појавили 1918 године као званични делегати наших градова и општина на Великој народној скупштини у Новом Саду и изrekli отцепљење од Аустро-Угарске монархије и присаједињење Србији, нисмо никад дезавуисани од наших суграђана, и, као што видите, њиховим поверењем ми седимо и данас овде; а нисмо се ни покајали за ту нашу одлуку. Иако бисмо данас, не дај Боже, поново били питани, ми бисмо поново донели ону

исту одлуку, за коју смо гласали 25 новембра 1918 године, и ја вас уверавам, господо народни посланици, да би таква одлука са највећим одушевљењем са огромном већином народа била потврђена. Пре неки дан, прелиставајући лист „Невен“, орган суботичких Буњеваца, прочитао сам један чланак који отприлике чини исте ове констатације.

Али, господо народни посланици, када неко говори као народни посланик, као претставник народа, дужан је да слушаоцима приказом правог истинитог стања без околишања и улешавања изнесе и све оно што народ боли, што је предмет његових жалби и тужби.

Ја морам признати, да је незадовољство у редовима становништва Војводине веома велико и да о томе треба водити озбиљно рачуна. Нашем северу треба много више обратити пажње, учињене погрешке исправљати и незадовољство благовремено лечити, јер, верујте ми, крајње је време и сваки пропуст може тешке последице имати.

Наш народ на северу је благородан и стрпљив, али када осети да му се неправда чини, и да је узалудна свака тужба и протест, он је у одбрани својих права неустрашив и невероватно истрајан. За време мађарске владавине херојски је бранио прадедовску веру и свој матерњи језик и никакве инквизиције нису могле у њему уништити националну свест и веру, па када је дочекао столећима очекивано ослобођење и уједињење, од својих претставника је желео да у пуној хармонији сарађују у Скупштини и свима надлештвима, да својим конструктивним радом помогну у изградњавању наше националне државе. То је прави разлог, што су посланици из Војводине скоро свагда помагали Владу у Београду.

Али, господо народни посланици, у последње време као да је наступио неки снажан преокрет и нама се ставља у задатак, да мењамо свој став и сада озбиљно упозоримо надлежне на зло које се сваким даном повећава.

Да ово нису празне речи него стварност, дозволите ми да вам пружим доказе за то. За све државне буџете гласали су народни посланици из Војводине са 80—90 па чак и 100%. За прошлогодишњи државни буџет гласало је свега 12 народних посланика из Војводине, који су изабрани са укупно 58.272 гласова. Од близу 300.000 гласача у Војводини је једва 20% гласало за прошлогодишњи буџет, а и ове године ће бити исти случај.

Ја мислим, да сваки патриота треба да се упита, шта је разлог да се у једном знатном делу наше отаџбине појављују знаци великог незадовољства, и сваки прави родољуб треба да је прожет чврстом вољом, да поради на сузбијању зла, које подгриза здрави државни организам.

Ја ћу покушати да барем у крупним потезима изнесем узроке тога незадовољства, који су, како сам већ напоменуо, политичке, економско-финансијске и социјалне природе.

Пре свега је опште незадовољство, што се у унутарњем државном животу Краљевска влада не држи једног одређеног политичког правца, него се по диктату партијских интереса, који често нису у складу са општим државним интересима, наглашују могућности отступања, што изазива у народу неповерење према извршној управи, а ово слаби углед и ауторитет државних и самоуправних власти. — Етнички најсложенија Вој-

водина на северној граници наше државе најчешће највише осећа све последице ове неодлучности и колебања, које се појављује и као велика сметња за удовољење наших националних потреба.

Уместо да се државна политика изграђивала у духу оног снажног и силног одушевљења и заноса, које је завладало у срцима свих Срба, Хрвата и Словенаца, када је године 1918 створена наша заједничка отаџбина, уместо да се продужи процес кохезије, међусобног приближавања и утапања наша три племена, — води се политика разбратамљења и изигравања најрођенијих и данас смо више удаљени један од другог, но што смо били пре 100 или 130 година.

Сетите се, господо, снажног Илирског покрета за књижевно и духовно уједињење Југословена, сетите се величанствене акције Кнеза Михајла и Штросмајера за културну и политичку сарадњу српског и хрватског племена, сетите се када је 1861 године у Хрватском Сабору дошло до пуног изражаја, да је српско-хрватски народ један народ, и био прихваћен законски предлог, да се уведе народни језик, који ће се назвати југословенски и стављен је предлог да ћирилица и латиница важе као равноправне.

Сетите се, кад су 1870 године српски, хрватски и словеначки родољуби у Љубљани саставили један програм југословенског савеза у коме је прокламовано да Срби, Хрвати и Словенци осећају исте народне потребе и зато уједињују све своје моралне и материјалне снаге да получе јединство на књижевном и политичком пољу.

Сетите се, да је 22 фебруара 1896 године баш у Загребу, у „Стрељани“, прослављена 70 годишњица рођења Светозара Милетића, Војвођанина, изразитог српског националисте, мученика и борца за народна права подјармљених Срба у Војводини, после које прославе је уследило издавање зборника „Народна мисао“, дело уједињења српске и хрватске омладине.

И да вам не дужим историју, него да вам евоцирам само најславнију страну историје Срба, Хрвата и Словенаца, годину 1918, када је после крвавог светског рата, морем крви, кроз разне револуционарне акције и самоопредељење народа, дакле учешћем најширих народних слојева, у дело и стварност проведена идеја и завршен крајњи циљ: Наше ослобођење и уједињење.

Сви ми, који смо не само очевидци били него и активно учествовали у догађајима 1918 године, у оној срећи и заносу који није плод моменталног ентузијазма, него резултат стогодишњег пожртвованог рада наших најсветлијих умова и напора национално просвећеног народа — болно чинимо компарације између прошлости и садашњости и ожалосћени констатујемо како је било расположење јуче, а како је стање данас у реализованој народној држави.

Краљевска влада у својој декларацији уверавала нас је, да је за југословенску идеологију, да ће строго спроводити начела државног и народног јединства. Чланови Краљевске владе на јавним зборовима такмиче се ко ће умети боље и јаче да подвуче приврженост југословенској идеологији, а на терену се води политика која је у пуној опреци са основним принципима југословенске политике.

Уместо праве истинске југословенске политике, Краљевска влада на терену проводи политику

из 1927/28 године која је у Војводини сматрана као најреакционарнији режим, који је и довео до жалосних догађаја 1928 године.

Војводина се и данас са гнушањем сећа тога режима, нечувеног политичког протекционизма, у коме су чак и национални интереси бачени на пар политичког погађања. Рушило се све оно што се од Уједињења градило, и прогањали су се људи са најлепшом националном прошлешћу. Они људи, који су 1927/28 године подржавали тај реакционарни режим а 1932 састављали и растуривали чувене војвођанске пунктације, поново су на политичкој арени, њих влада фаворизује у Војводини, поставља их за носоце своје политике и још би хтела да јој јавност верује, да ће се са њима остварити југословенска унитаристичка политика.

Ја сам, господо народни посланици, две опсежне интерпелације упутио г. Претседнику Владе и г. Министру унутрашњих послова, у којима сам, изношењем и набрајањем конкретних чињеница, документовао каквим незаконитим средствима и методама, каквим насиљем се влада и управља данас у Војводини. (Одобравање на левици.)

Ја ћу напоменути само толико, да је услед учесталих жалби приликом општинских избора у Војводини, највећи административни суд, управни суд, донео одлуку у којој каже, да је суд утврдио да је доиста постојало фалсификовање изборних резултата.

Господо, то је најбоља сведоџба како се тамо радило и ради, али ја ћу о томе говорити детаљније у ресору Министарства унутрашњих послова, и онда ћете имати прилике да чујете и конкретне податке, из којих ћете се уверити, да се народ мора бунити ради оваквих ствари.

Насупрот овој и оваквој политици грађанство у Војводини тражи да Краљевска влада има једну одређену политичку линију са јасним погледима на најважнија питања нашег унутрашњег живота, да консеквентно и искрено и поштено спроводи у дело мисао југославенског народног и државног јединства, истинску југословенску политику пуну разумевања и зближења свих племена, политику широких самоуправа са пуном слободом и равноправношћу свих грађана, без разлике вере и народности, а поврх свега законитост, једнаку примену закона на све и свакога.

Господо, најважније питање наше унутрашње управе, — а то је и камен спотицања наше политике већ 18 година, — то је питање децентрализације путем деконцентрације власти и формирање широких народних самоуправа. Ја, господо, пошто сам се пријавио за реч код Министарства унутрашњих послова, о томе питању говорићу тамо опширније, зато што овде хоћу да се више забавим привредном политиком Краљевске владе.

Неначелност, недоследност, и неискреност није карактеристика само нашег политичког живота, она долази до изражаја и у економско-финансијском животу и ствара нарочито незадовољство у Војводини.

Краљевска влада мора имати одређену економску политичку линију, изражен економски програм, а то је: да се наша целокупна економска и културна политика мора управити правцем подизања пољопривреде и помагања села, водећи рачуна нарочито о ситном земљораднику, о малом човеку. Пољопривреда је средиште нашег свеукупног привредног живота, као што је село основа

економског живота нације, непресушиво врело подмлађивања националне енергије и баш зато помагање пољопривреде и сељака није сталешка ствар, него основни државни поступак, велики национални задатак, на коме морамо сарађивати сви без разлике.

Стање сељака је тешко и у економском, а још више у културном погледу. Он је данас дошао до сазнања, да држава о њему врло слабо или нимало не води рачуна, те је разумљива и оправдана бојазан да би то стање могло изазвати нежељене поремећаје, чије би последице и у привредном и у социјалном животу наше земље могле бити катастрофалне. Сељак је, за време ратова и сада приликом страховите привредне кризе, која га је 8 година измучила, па још и данас тешко притискује, стојички и са, у историји народа, безпримерном љубављу и пожртвовањем надчовечанске жртве подносио, давао више него што је од њега тражено, а много више него што је могао дати, и баш зато са правом тражи, да се већ једном схвати његово тешко стање, да се покаже и докаже пуно разумевања за његову праведну ствар, те да му и држава и сви ми укажемо ону помоћ, коју је он несумњиво и заслужио, а која му се и може указати без нарочитих жрвата.

Господо народни посланици, ја признајем, да ја нисам сељачки син. Мој отац је био лекар, један деда судија, други бележник, прадеде адвокати, свештеници итд., али сам васпитан у кући и околини која је сељака волела и поштовала, имала много националне свести и осећаја за социјалну правду, што су иначе одлике већине старих војвођанских интелектуалаца. Наши очеви и дедови су одржавали најпријатељскије везе, могао бих рећи патријархалне односе са сељацима. Сељаци су долазили код њих на саветовање у свима њиховим најинтимнијим стварима, и они су им давали савете свагда поштено и по своме најбољем уверењу, обавештавајући их увек о актуелним политичким, економским и здравственим питањима. То, да стари војвођански интелектуалци овај интимни однос са сељаком искористе у своје личне, нарочито материјалне интересе, није се могло ни замислити. Сељак у очима наших старих није био објекат за искоришћавање, него штићеник и пријатељ коме треба надокнадити оно што му је од природе или услед слабог старања туђинске државе недостајало. И што је војвођански сељак, нарочито српски део, материјално напредовао, културно просвећен био, а нарочито што се у старим сељачким домовима очувао необично висок морал није се губила национална свест под најтежим туђинским притиском, заслуга је старе војвођанске интелигенције, благодарећи оном лепом односу који је постојао између интелектуалаца и сељака, а који је базирао свагда на искреном поштовању и љубави.

Млади интелектуалци у Војводини су продужили дело изграђивања те пријатељске основе, чиме много помажу складном националном, економском и социјалном раду у тој покрајини.

Ја сам, господо, од мојих предака наследио не само синове и унуке оних сељака који су у нашу кућу долазили већ и моје претке бирали за народне посланике Сомбора, него и љубав и поштовање према сељацима. И што данас тражим овакву преоријентацију наше привредне политике, то није зато што ми је то моментално пало

у памет, него што то тако осећам, што сам се саживео са тегобама тога народа и што сам, као интелектуалац који прати прилике у страним државама и правилно гледа на проблеме наше земље, уверен, да је у нашој земљи једина могућа и оправдана привредна политика: помагање пољопривреде и сељака. (Одобравање на левици и повици: Тако јел!).

Господо, неколико колега који су седели са мном и у пређашњој Скупштини од 1931—1935 године, сетиће се, да је први мој говор, који сам у клубу народних посланика одржао, био упозорење надлежних на тешко стање сељака у коме су се они налазили у Војводини и осталим крајевима земље. Сетиће се, господо, да сам изнео, да се свакодневно по 30—40 сељачких имања у Војводини на дражби продавало и купци нису сељаци, него банке и велика индустријска предузећа која су била приморана да за намирење својих потраживавања купују та имања. Сетићете се, господо, да смо ми онда већ тражили, да се обуставе све принудне мере против сељака, тражили смо и снижавања каматне стопе а нарочито порезе на земљу, земљарину. И 1931 године поднели смо већ законски предлог, који сам ја онда израдио и који су потписали и г. Претседник Народне скупштине Ђирић, и г. г. Гавриловић и Милован Лазаревић, др. Крафт и други народни посланици. После тога је уследило снижавање земљарине за 30% и обустава свих принудних мера против сељака, и то је била прва уредба о раздужењу земљорадника. Али, нажалост, господо, после се све мање и мање разумевања показивало према тој ствари и није се свршило оно што се тражило. Са земљарином се крпарило, час се дало 20% попушта, час се и то повећало, па се после дало 30%, али се није приступило најважнијем питању које смо ми тражили, а то је, господо, корекција катастарског чистог прихода као основе за утврђивање земљарине.

Појавила се друга, трећа, четврта, пета па и шеста, после седма и осма уредба о регулисању земљорадничких дугова, али о томе ћу мало после да говорим.

Ако се послужимо статистиком и мало аналишемо те статистичке податке, ми ћемо се уверити, да нас они неминовно упућују на другу здраву аграрну политику, која ће се базирати на старању и помагању ситног поседника, малог човека.

У нашој земљи има око 15 милиона становника, од којих 4/5, дакле близу 12 милиона, живе непосредно од пољопривреде као главног занимања, а у државној и самоуправној служби има око милион 500 хиљада душа. Значи, од продуктивно запосленог становништва 80% живи од земљорадње, а од остатка више од 10% црпи свој доходак посредним путем, опет већином из земљорадње, тако да, које непосредно које посредно, 90% становништва живи претежно од пољопривреде, 90% доходак становништва, у земљи зависи од пољопривреде и њеног стања.

Подела земље по појединим сеоским газдинствима је директно очајна, и доказује у каквом сиромаштву и беди живи наше сељаштво. На 100 хектара зиратне земље у нашој држави живи 120 душа, док у Румунији 97, у Мађарској 72 итд. Код нас дакле, релативно најмање земље долази просечно на једну сељачку породицу. Више од једне половине наших пољопривредних газдинства (породица) имају испод 3 хектара зиратне земље. Када се има у виду још чињеница, да близу 20% се-

оског становништва нема нимало земље, да је прираштај становништва на селу код земљорадника несразмерно већи но код осталих сталежа, значи, да ће они којима је поверена управа земље имати да воде рачуна о томе, да се површина обрадиве земље мора повећати, да се мора коригирати несоцијална расподела земље међу сеоским становништвом и да је неопходно потребно повећати принос сеоских газдинства путем повећања цена пољопривредних продуката, унапређењем сточарства, повртарства, воћарства, млекарства итд.

Оскудица у стоци и пољопривредном алату је невероватно велика, и, нажалост, та је оскудица у толико већа, уколико је посед земљорадника мањи. За време тешке пољопривредне кризе сељак је помало распродавао прво ситнију а после и крупнију стоку, да би се издржавао и платио порезу. Често га је пута пореска власт ослободила те бриге, продавши му на дражби стоку у бесцење. Услед продаје стоке опао је и жетвени принос, јер, ако се земља не обрађује како треба и на време прописно не пођубри, указује се много мањи род на лоше обрађеној земљи. Сем тога, недовољна организација ветеринарске службе, скупи серуми и остали лекови доводе до великог свакогодишњег губитка стоке, а нарочито свиња и живине, тако да по статистичким подацима вредност угинуле стоке, свиња и живине износи 1 милијарду годишње што заиста не би морало бити.

Оскудица у пољопривредним справама је невероватна. Наша национална срамота је, да се у неким деловима земље још и данас обрађује ралом, а да и не говорим о тањирачи, ексирпатору, сејаћим машинама, тријерима итд. који су у сељачким газдинствима скоро непознати, а на западу се не може ни замислити ни најмања економија без ових справа. Употреба вештачког ђубрета, које данас у свима модерним газдинствима повисује жетвени принос у огромној мери — постала је насušни хлеб сваког сељака, док је код нас за нашег сељака то једна неостварива жеља. Пољска држава је саградила државну творницу вештачког ђубрета и даје га сељаку по цени коштања. У Југославији пак оно је толико скупо, да га само велики богаташи могу употребљавати.

Логично је дакле, да наша економска политика мора бити упућена правцем аграрног протекционизма, јачањем, унапређењем наше заостале и оскудне привреде, нашег сељака, који земљу обрађује и храни 90% нашег становништва.

Ја морам нагласити, господо народни посланици, да ја нисам начелни противник наше индустрије, па чак сматрам да је потребно подизати и унапређивати нашу домаћу, националну индустрију, у колико служи интересима земаљске одбране, прерађује наше пољопривредне сировине, запоује онај вишак градске и сеоске сиротиње који се не може употребити за пољопривреду, и даје леп приход фискусу. Али сам највећи противник онога индустријског протекционизма, који је већ годинама завладао и данас нарочито цвета, јер се тиме ствара експлоататорска индустрија, која егзистира само благодарени беспримерним високим царинама, и која у ствари није ништа друго него организована пљачка земљорадника. (Пљескање на левици). Нарочито ми Војвођани са правом се бунимо против тога, што се страним фирмама, које под видом југо овај-онај или са звучним српским и хрватским па и словеначким име-

нима састављеним управним и надзорним одборима, улазе у нашу земљу, пружају огромне погодности на штету фискаса а специјално на штету земљорадничког сталеза. (Пљескање на левици).

Ми се противимо стварању индустрије која жели да буде паразитска на рачун других грана привреде, и која у ствари живи од експлоатације широких народних слојева. (Пљескање).

Досадашњу политику индустријског протекционизма је сељак тешким парама и неоцењеним жртвама платио, и он одбија да и даље плаћа те рачуне. Војвођанском сељаку, а држим и осталим крајевима, дојадило је, да се под видом дизања индустрије дозвољава страним капиталистима да из иностранства увезу демонтиране, старе расходване машине, да се са њима подижу овде „модерне фабрике“. То старо гвожђе у нашој земљи произвађало је најгору робу, јер зна се какав може бити производ, када се старо гвожђе преради, а како је држава претераном царином те продукте заштитила, сељак је морао да их плаћа баснословном свотом. И тако, благодарећи тој индустријској заштитној политици, сељак је морао овде произведену најгору робу да купује по много скупљој цени, но што се та иста роба у иностранству производила, са најмодернијим стројевима и солидном израдом. Није ни чудо што услед уметног поскупљивања пољопривредног алата земљорадник уопште није могао куповати потребни му фондус инструктус, или ако је тешком муком набавио нешто, то је толико лоше и скупо, да је више штете но користи имао.

И, господо народни посланици, најжалосније је то, да се оваква привредна политика водила и води у времену најтеже економске кризе, и никоме од меродавних није пало у памет, нико није подигао свој глас, да тога сиромашног земљорадника треба ишчупати из канџе несавесних и бездушних експлоататора, него је још дозволило или барем равнодушно посматра, како ти народни паразити стварају картеле, да би још и са међусобним уговорима повишеним ценама исисали и последњу кап крви, јавним дажбинама преоптерећеном и од посла и рада изнуреном сељаку, за чију судбину већ нико више озбиљно не брине. (Пљескање на левици).

А да видите шта дају држави ти картелисани велики индустријалци, који при тражењу концесије тако слаткоречиво умеју да прикажу надлежним велике користи, које ће њихово предузеће пружити држави и народу, а када отпочну са радом, колико убедљиво уверавају Министра финансија, да раде са губитком и да само из алтруизма одржавају своје предузеће! Ја сам пре неколико година, као члан Финансијског одбора, у седницама анализирао билансе више од 30 индустријских акционарских друштава у земљи, основаних великим страним капиталима, и цифрама показао, да су све билансе лажне, пребацивши Министру финансија, што његови органи не преиспитају податке, на основу којих су биланси састављени, јер када би то чинили, огромне милионе легалног прихода би убрали у корист државне касе. Ја сам тада конкретним случајевима и предоченим оригиналним билансима документовао, а ни данас се то стање није изменило, да је једно страно предузеће основало акционарско друштво у нашој земљи са капиталом од 5,000.000 динара, по билансу инвестирало је преко 106,500.000 динара, на рачун ду-

жника исказана је свота од 107,347.000 динара, а чиста добит у своти 22.667 динара, тако да је државни ерар добио укупно 2.266 динара односно по минималном ставу 1‰ — 5.000 динара. Ја вас питам, господо, има ли нормалног човека у земљи, који ће поверовати, да акционарско друштво са главницом од 5,000.000 динара и инвестицијом од преко 100,000.000 заради укупно 22.667 динара годишње?! Има, господо! Референт у Министарству финансија поверовао је! А да је узео у руку оловку лако би израчунао, да издаци на проценат, камату, прелазе 20,000.000 динара; код стања веровника од 107,000.000 динара значи 20% на добивене кредите итд. То предузеће није никада платило дивиденде, али зато прави власници сматрају да је веома лукративно. И таквих случајева има стотину, а држава губи годишње тешке милионе услед мањкавог надзора биланса тих предузећа, када би се проконтролисале трговачке књиге тих предузећа и то како оне које се воде за јавност, тако и оне за интерну употребу, када би се прегледала кореспонденција и рачуни, нарочито они који се примају и шаљу предузећима истог концерна у иностранству, магазинске књиге итд., утврдило би се, да се недозвољеним начином шаљу у иностранство огромне паре.

То богатство, које се разним књиговодственим манипулацијама прокриумчари у иностранство, два пута је већа од целокупног државног прихода од земљарине на коју се 80% нашег становништва жали. Од 985 индустријских и трговачких предузећа 304 су инострана — а више од 6 милијарди износи инострани капитал уложен у предузећа, а што прима држава од свих тих и домаћих акционарских друштва заједно? 190 милиона, дакле више од 1/3 земљарине, коју углавном плаћа онај најбеднији земљорадник. (Један глас са левице: Мање од службеничког пореза.)

Ја, господо, не бих желео, да се спречава улазак стварног капитала у земљу, ја знам, да смо ми земља оскудна капиталом, и да још нисмо успели да прикупимо толико капитала, колико је потребно да се задовољи привредна предузимљивост. Потребно је дакле, да се овај мањак попуни увозом страног капитала, тим више, јер је наш капитал у земљи невероватно инертан. Код нас концепција богатих људи, част изузецима, састоји се у томе, да саграде или купе у Београду или Загребу 4-спратну или 5-спратну кућу, па да сваког кварта или евентуално сваког првог у месецу уберу од кираџије закупнину и немилосрдно најуре онога, који на време не плати целу кирију. Као што рекох, стран капитал нам је потребан, али се не сме дозволити, да тај страни капитал експлоатише наше становништво и материјално и здравствено, а морам замерити и надлежним органима, што не воде довољно рачуна о раду тога страног капитала, и не контролишу његову зарату, причинавајући тиме огромне штете државном ерару. Не може страни капитал уживати у нашој земљи никакве посебне привилегије, јер ми нисмо ничија колонија, него има поштено да плати оно што је по закону дужан да плати, а ако би избегавао законске прописе има се најстрожије казнити, без обзира на то да ли припада савезничкој, пријатељској или непријатељској држави. (Пљескање и повици на левици: Тако је!) Ја бих, господо, овом приликом предложио, да се и све издате концесије ревидирају. Привредне и социјалне прилике у

свету се мењају, и када модерна правна наука, у интересу социјалне правде, дозвољава повреду стечених права грађана у земљи, што се код нас увелико практикује, оправдано је, да и издате концесије буду ревидиране, ако су постале несавремене и штетне по опште интересе. Француска правна наука је већ одавно прихватила „теорију непредвидљивости“, па ју је чак и озаконила. Потребно би било да и ми законским путем омогућимо ревизију непредвиђених и ничим неоправданих великих зарада, које иду свагда на терет нашег националног дохотка.

Када већ говорим о страном капиталу у земљи, дозволите ми, да се осврнем на једну ружну појаву, коју сам само код нас и изузетно у неким мањим државама приметио. Кадгод се оснује у држави страним капиталом акционарско друштво, а исти је случај и код већ постојећих друштава, ви ћете читати, да се чланови управног одбора ти и ти активни и бивши Министри, истакнути политичари, професори унверзитета, рођаци или интимни пријатељи њихови. Ви знате, да се за чланство управног одбора бирају у првом реду они, који имају већи број акција, а затим стручњаци који ће својом спремом и стручним знањем учествовати у раду подuzeћа, а за чланове надзорног одбора понајвише трговачки образовани људи, који добро познају књиговодство и билансирање. И баш зато, ви ћете се зачудити, откуд у управном и надзорном одбору људи, који нити познају ту грану индустрије, нити су икада показивали интересовање за њу, нити имају какову стручну спрему, па чак нису ни материјално заинтересовани у том подuzeћу. И стварно је тако, да се бирају људи који нити су акционари нити се распознају у тој индустрији, али имају добрих веза и јаког утицаја, и, нажалост; такви људи се и налазе. Такав један члан управног одбора има да прода своје име подuzeћу, да би се пред властима доказао национални карактер подuzeћа, и после не само да потписује билансу онако како му директор, већином странац, предочи, већ и врши све оне интервенције, које од њега захтевају власници акција. Он мора да интервенише код финансијских власти, да се биланс прими онако како је састављен и потписан; он мора да посредује код административних власти, да се продужи боравак и дозволи рад оним многобројним странцима, који су у предузећу запослени на штету нашег домаћег радништва, па чак и да изradi пасош, и то за 24 сата, за госпођу директорку, ако иде у Пешту да би набавила себи тоалете (Одобравање на левици). И ти чланови управе добијају 2, 3 па и 10.000 динара годишње, а кадгод и месечно, и за ту своту се продају странцима, вршећи један и незаконит и понижавајући посао, на опромну штету целе националне привреде, и на срамоту нашег племена. (Бурно одобравање на левици).

И док се дизању наше индустрије, чак и оне која нам је страна и чисто експлоататорска, посвећивало и посвећује нарочита пажња и деле сва погодновања, да видите, господо народни посланици, колико је заборављено и занемарено било село, колико пажње се поклањало нашем сељаку и како је мало разумевања и данас за његове оправдане тужбе и тегобе. За читав сељачки сталеж, за сваког сељака, централно је питање: Висина дажбина које он плаћа, а друго: Уновчење пољопривредних продуката, и треће: уређење кредитних прилика. Та три питања жели он да му држава правично

реши и на тај начин омогући најскромнију егзистенцију у његовој тешкој и мучној борби за живот.

И, ако се сви сложите са мном, да је овај захтев заиста оправдан, ви ћете у даљем излагању видети, колико се мало води рачуна о овим иако најминималнијим жељама и захтевима.

Порески облик земљарине, како је у нашој земљи уведен, учинио је ову врсту пореза најнеправеднијим и најтежим. Ви знате, да се земљарина плаћа са 10% од катастарског чистог прихода, и тако израчуната свота мора се у сваком случају платити, без обзира да ли је стварно било рода и да ли је и како је тај род уновчен. Сви сталежи у земљи, сва подuzeћа у држави исказују и пријављују сваке године чист доходак и чист приход свога подuzeћа, рада, и по величини тог стварног дохотка утврђује се пореза, која се плаћа установљеним постотком чистог прихода. Једино сељака не пита нико колико му је родило, да ли му је уопште што родило. Он се терети оним порезом, који му порески чиновник израчуна по имагинарном катастарном приходу, и мора га платити чак и онда, ако нема никаквог прихода — дакле макар и из главничног иметка. (Одобравање на левици).

Да видите, господо, како и на који начин је израчунат тај катастарни чисти приход на сељачка имања.

Израчунавање катастарног прихода вршено је 1928 године, онда, када је цена жити била 280 до 284 динара, а кукурузу 160 до 165 динара по метричној центи. И на тој бази израчунати катастарни чисти приход служио је као основа за плаћање порезе кроз свих протеклих девет година, па служи још и данас. (Један глас са левице: То је дело Министра Летице — Један глас са деснице: Не његово, него Шећерова!).

Забадава смо доказивали г. Министру финансија да су цене од 1928 године знатно измењене, да су пале на половицу ондашње вредности; узалудно су стизале тужбе сељака, да се катастарски чист приход прилагоди стварним пијачним ценама, јер нису у стању да плаћају на потпуно кривој основи израчунати порез, — сви Министри финансија су се оглушили пред овим оправданим захтевима сељака, и он је, кроз 8 година најтеже пољопривредне кризе, морао плаћати земљарину израчунату по највишој цени, још за време највећег привредног просперитета.

Истина је, да им се покадгод провукао медени конач испред уста, и 1932 године је земљарина снижена за 20%, али само за једну годину, а лане и ове године је учињен попуст 33%, међутим, све су то само мрвице милостиње које сељаку не требају. Сељаци, нарочито они у Војводини који плаћају $\frac{1}{2}$ целокупне земљарине, траже праведно решење свога најоправданијег закона, а то је: корекција катастарског чистог прихода у томе смислу, да се исти израчуна на бази стварних пијачних цена жита и кукуруза, и да се престане једном оперисати са потпуно неистинитим подацима, као да се ради о његовом систематском упропаштавању.

Господо, ја сам имао прилике да прегледам она израчунавања о којима су господа овде говорили, и која су 1928 године служила као основ за утврђивање тог произвољног коефициента. Ја сам се згрануо када сам видео, шта се том бедном сељаку нарачунало као приход. Ја ћу вам напоменути само једну ствар, да се уверите колико је не-

праведно и противно свима економским принципима утврђен тај чисти приход. На пример, узело се као чист приход од земље противвредност не само жита и кукуруза по абнормално високој цени, већ и сламе и кукурузовине, или како се у Србији каже шаше и тулузине, и то у јако високој своти. Види се да су та израчунавања вршили порески чиновници, који нису знали или нису хтели знати то, да ни један сељак нема прихода од сламе и кукурузовине, пошто их не продаје, јер ако би то чинио никаква дохотка не би имао од земље. Опште је познато, само финансиске власти неће то да знају, да нећубрена земља не даје ни рода.

Па, господо, још нешто. Да видите колико нескрупозно и несавесно се поступало са убирањем ове порезе. У државном буџету се стално уврћује свота од 456 милиона динара, која ће се из земљарине наплатити. Међутим, стварно се наплаћивало 600 милиона па чак и близу 700 милиона динара директне државне порезе. Ја нисам рад да се о оваквом поступку, упереном против земљорадничког staleжа, а нарочито против земљорадника из Војводине, изражавам, него, констатирајући ову чињеницу, препуштам вама да свој суд изречете. Ти поступци могу још више да објасне зашто је завладало у Војводини онако велико огорчење и пауперизација становништва.

Пре неког времена, г. Министар финансија је тврдио, да је земљарина са данашњим попустом од 30% у потпуној сразмери са предратним оперезовањем, јер ако се предратна пореза на земљу у своти 20 круна по катастарском јутру, што значи 20 динара, помножи са 12 као коефициентом златног паритета, добићемо своту од 240 динара, дакле више него колико износи земљарина данас у Војводини.

Пре свега правити компарације у погледу земљарине на бази златног паритета, потпуно је погрешна ствар, јер, нити златно важење односно домаћа валута има само по себи утицаја на цене жита и кукуруза у земљи, пошто је могуће да и поред највише курсне вредности домаће монете жито и кукуруз буде јефтиније или скупље, јер се цене формирају по понуди и тражњи, а много зависе од заштитних царина и преференцијала, нити сељак плаћа порезу у злату, нити може да се покрије у Цириху онда када му курс одговара, него плаћа оним житом и кукурузом што му је на земљи родило; и баш зато је за њега једино меродавна она количина, коју има да преда држави или самоуправним телима за подмирење порезе. Па пошто је сељак пре рата плаћао своју порезу са 100 кг жита, а данас је плаћа са 200 и 250 кг, значи да је земљарина два пута већа но пре рата. Осим тога нетачно је, да је земљарина износила 20 круна, него је истима, да је била 10 до 12 круна по катастарском јутру.

Сељак у Војводини осећа да се немилосрдно поступило према њему онда када је 1928 године утврђен нови катастарски приход на тај начин, што је стари катастарски чист приход претворен у динаре и множен са 34. Зашто са 34? Какав је разлог постојао за утврђивање ове цифре коју он назива фијакерским бројем.

Девет година се пита наш сељак, зашто га терете неправедно са имагинираним цифрама, и место да добије одговора на то питање место да му се пружи оправдање за ову рачуницу — њему се продаје стока, коњ и кола, па често и јастук

испод главе за наплату земљарине, која код мало лошијег рода премаша приход земље и наплаћује се из иметка. Крајње је време, да се узме у озбиљно разматрање безброј поднешених предлога, и да се једном установи стварни катастарски приход, који ће послужити као праведна основа за утврђивање земљарине. Плаћати порез на нешто што не постоји, узимати га не из прихода него из иметка је врло лоша финансијска политика, и она доводи до пуног пауперизирања најмоћнијег staleжа и ствара безброј бескућника и пролетера.

Али пошто се из важних фискалних разлога није могла снизити земљарина на праведну основу а помислите, шта би значило у буџету од 11 милијарди, у коме има толико непотребних и излишних издатака, снизити једну партију прихода са 150 милиона динара, дакле, са један и по на сто целог буџета! Учинио би се сељаку нешто више но што је он очекивао и желео. У очинском старању за напредак сељака, ради побољшања цена пољопривредних продуката створена је полудржавна институција Привилеговано друштво за извоз пољопривредних продуката, кратко названо „Призад“.

И наивни сељаци су веровали, да ће им ова установа, под пуном државном контролом, помоћи, да по повољнијим ценама продаду своје производе. Међутим, шта се дешава? „Призад“ ставља такве услове за откуп жита и кукуруза — пуна гаранција за прописани квалитет, који се потврђује на један компликован и за сељака неприступачан начин; гаранција до места одређивања евентуално и преко државне границе итд. — да је сељацима онемогућено директно пословање са „Призадом“. Сељаци су се ускоро разочарали јер су видети да је ова установа најмање због њих створена, тако да је једва два до три на сто сељака непосредно „Призаду“ продало жито, остали и даље продају трговцу онда када је најнижа цена, тако да по „Призаду“ објављене цене користе не сељаку, него трговцу.

Своједобно су велике западне силе, да би полегле земљорадника и оспособиле га за потрошача индустријских артикала, утврдиле преференцијале, које су исплаћивале извозничким државама као неки вишак цене за увезене пољопривредне артикле. И наша Влада је са неким страним државама: Чехословачком, Француском, Аустријом и Немачком склопила трговачке уговоре којима је осигуран преференцијал — награда за извезено жито и кукуруз, и то у милионским свотама. По намени тога преференцијала, требао је исти бити исплаћен сељаку који жито продуцира, јер је тај стварно њему и припадао и за њега био упућен. Међутим, „Призад“ је те паре просто задржао за себе, а сељак ни динара не добија од тога. Када смо пак тражили, да се своте од преференцијала употребе барем за снижавање земљарине, одговорено је, да се тиме покривају пређашњи губитци „Призада"! Али не само то, данас је „Призад“ главни фактор у нашој извозној трговини, и то не у томе смислу, да проналази најбоље пијаци за наше производе, и да упућује и контролише наш извоз, него га сам обавља за свој рачун, па чак и кредит који је Краљевска влада дала „Призаду“ у 250 милиона динара употребљује „Призад“ на трговину за свој рачун.

Да видите сада, господо, како се тргује? Како се закључи уговор у иностранству за продају веће количине кукуруза, онда се просто забрани извоз

приватним трговцима или донесе уредба да се кукуруз може продавати само за слободне девизе, као што је то био случај са уредбом донесеном 16 децембра 1936 године, која и данас важи. Међутим, како хвала Богу, ове године имамо пуно кукуруза за извоз, и пошто конкуренција не купује, „Призад“ по јевтине паре набавља кукуруз у земљи и продаје га по скупе новце у иностранству. А шта бива са диференцијом питаћете. То „Призад“ меће у џеп, јер треба плаћати велику режију, покривати губитке из старих несрећних послова, па и у државну касу по нешто уплатити.

Не сме се дозволити да „Призад“ обавља трговачке послове за свој рачун, без учешћа конкуренције, приватне иницијативе, те да тако искористи свој привилегисани положај на утврб опште народне привреде.

Главни директор је врло паметан и окретан човек и, морам признати, да га поштујем и као човека чистих руку. Он је видео да се „Призад“ може одржати само тако, ако нешто даје државној каси, јер чим би он затражио да се за одржавање „Призада“ уврсти ма и најмања свота у буџету — без обзира на то да ли и колико „Призад“ користи народној привреди, — та ставка би се брисала у државном буџету и „Призад“ би се распустио. И зато је као вешт трговац начинио од „Призада“ врло лукративно трговачко подuzeће, које велике паре зарађује, а што све сељак плаћа то; што та институција ради директно противу интереса сељака, зато нико у земљи не мари а окретност главног директора „Призада“ и огледа се баш у томе, што је он врло брзо схватио ситуацију, коју данашњи курс тражи, и да још никога у земљи није заболела глава од тога што је сељаку нанео штету, јер је то најнемоћнији и најзаборављенији сталеж у земљи.

Дакле, „Призад“, основан да служи интересима сељака, изобличио се баш у противну институцију. Требало је новим инструментом помоћи сељаку. Све државе без разлике учиниле су врло корисна и ефикасна расположења, па смо се и ми морали угледати на стране државе, и тако је створен Уред за контролу извоза стоке. Сељаци су били пресрећни, кад већ не могу по повољној цени и условима да продају жито и кукуруз, што барем ће за стоку, свиње итд. добијати отсада високе цене, па ће ипак моћи платити огромне порезе. Са иностранством су склопљени врло повољни уговори. Чехословачка, Аустрија и Немачка купују по врло високој цени наше свиње и стоку. Диференција између домаће цене и страних пијаца износи 15.000 па чак и 20.000 динара по вагону. Богу хвала: „зора пуца, биће дана“, само треба да добију од уреда извозници и сељаци који су товили свиње гојили марву, моћи ће да извозе на боља тржишта, да продају по повољној цени. Али, шта се дешава? Као из ведрога неба гром, одлука Уреда, да ће се контингенти делити овако: 40% добијају трговци-извозници, 40% задруге а 20% произвођачи. Прво тешко разочарење, а одмах после тога и друго. Сељаци који су, вером у државну институцију, по свима постојећим прописима товили свиње, забавља куме и моле за извозницу, али је не добијају, и пошто са уговореним свињама не могу да чекају већ их морају продати одмах чим су зреле, они продају своје свиње истоме ономе трговцу коме су их и пре продавали, па и по истој цени као и досада. Разлика је само у томе, што

тај трговац добије извозницу, носи свиње у иностранство и на труду и муци сељака зарађује 15.000 динара па и свих 20.000 динара по вагону.

Сетите се, господо, да је око половине јануара у дневним листовима наше престонице објављена notiца удружења извозника, да се из статистике додељених контингената установило, да је више од половине целокупног извоза свиња и говеда за Чехословачку и Аустрију дошло на свега 13 фирми и да је утврђено да су фирме Димитрије Марковић, Предовић, Херц Живко, Краус Е. и синови, Ђорђе Грбовић, Јосиф Фукс итд., зарађивали у једној години сваки од 500.000 до 3 милиона динара.

И ова друга државна установа, организована под надзором Министарства, уместо да послужи сељаку због кога је створена, постаје у рукама бездушних спекуланата оруђе за стицање тешких милиона и опет на штету сељачког сталежа. У један мах је изгледало као да они, којима је поверено да овом земљом управљају, осећају грижу савести видећи како под притиском тешке економске кризе рапидно пропада сељачки сталеж и да ће ускоро велика већина сељака постати бескућници које је лако завести ма на какав непромишљен корак. Показују интереса за најкрупнији проблем о коме читава јавност већ месецима дискутује и пише, а суседне су државе већ давно решиле тај проблем: а то је раздужење сељака. 20 априла 1932 године појављује се прва уредба — за почетак са корисном садржином: обустављају се сва извршења и дражбе против сељака на сва потраживања сем на фискална и смањује се каматна стопа.

У другој Уредби се већ диференцирају разна потраживања; у трећој, четвртој и петој увађају се разне новине, измењују се и надопуњују досадање уредбе. Са продужењем мораторијума мењају се отплатни планови и даље снижава каматна стопа, а у шестој се већ чине расположења и у погледу отписа главнице. Али ове учестане уредбе са разноликим изменама и допунама стварају збрку и неизвесност у кредитним односима, и јавност са великим интересовањем очекује по влади др. Стојадиновића обећану уредбу која ће, како владина декларација вели, коначно решити ово питање по принципима индивидуалне заштите, и оживљењем народне привреде потпуно санирати тешко стање сељака. 6 октобра 1935 године појављује се Уредба али не само да не садржи коначно решење овога проблема, него се заборавило и на принцип индивидуалне заштите. Убрзо се утврдило да је ова Уредба више штетна но корисна и за сељака и за народну привреду и под притиском јавног мишљења, на наваљивање привредних организација и жалби кредитних установа, па ваљда и услед честих интервенција политичких људи, после годину дана 29 септембра 1936 године појављује се и осма уредба о заштити земљорадника.

Господо народни посланици, ја морам одмах да изјавим да је ова последња уредба једна од најслабијих и да је, барем у Војводини, — а држим да је исти случај и у осталим крајевима наше земље, изазвала велико негодовање и незадовољство.

Сматрам да је Краљевска влада учинила велику грешку што нацрт, предлог за регулисање земљорадничких дугова, није изнела пред Народно претставништво.

Краљевска влада је сматрала да на основу овлашћења које је добила од Народног претставништва за доношење Уредбе ради побољшања привредних прилика у земљи, има права да уредбом регулише ово важно питање.

Међутим господо, то је потпуно погрешно становиште.

Пре свега, по чл. 25 Устава законодавну власт у нашој држави врши Краљ и Народно претставништво. У Уставу није нигде речено да Народно претставништво може ту своју власт ма на кога пренети, а у чл. 81 Устава се вели да Краљевска влада може доносити Уредбе само за примену закона.

Значи да је и делегирање власти на егzekутиву и доношење ове Уредбе протууставно.

Али, претпостављајући да је Народно претставништво као суверено тело имало права на пренос своје власти на егzekутиву, и у томе случају је ова Уредба донесена непрописним путем, прво, јер и овлашћење Народног претставништва односи се само на привредне мере хитне природе, међутим ова Уредба, када се на њој радило пуну годину дана, не може имати карактер хитне мере; друго, што се овлашћење дало Краљевској влади као целина, да донесе хитне Уредбе, а као што нам је свима познато ову уредбу је израдио и донео Комитет Министара. Али да видимо како се овако примењивано овлашћење на крају извитоперило! Пошто је у Уредби било много нејасности и празнине, одмах су овлаштени извесни Министри да у надопуну Уредбе донесу Правилник. Не улазећи у то да је у томе Правилнику било много контрадикције и одредаба које нису биле у сагласности са Уредбом, пошто су се у вези са Уредбом и Правилником изродила многа спорна питања, то је Краљевска влада објавила да по тим питањима аутентично даје тумачење Министар правде.

И, на крају крајева, као што видите Министар правде је постао законодавна власт у земљи, јер његово тумачење је обавезно за све судове у земљи, и ако оно садржи често регулисање таквих питања која се могу сматрати као „новум”. Ово нарочито истичем зато, јер се у последње време често појављују таква аутентична тумачења која се односе и на таква питања која нису ни Уредбом ни Правилником регулисана, па су чак у више случајева противна интенцијама Кр. Владе као целине, која је стварно добила овлашћење за доношење Уредаба. Пошто је, дакле, Краљевској влади читав година дана стојала на расположењу за доношење те Уредбе, требало је тако крупно питање, које дубоко задире у интересе не само најмногобројнијег сталежа него и целе националне привреде, ипак изнети пред легалне претставнике народа. 7 месеци није сазивана Народна скупштина, и да је за то време радила, Закон који би донела, свакако би био бољи и прецизнији од Уредбе, јер народни посланици у сталном контакту са народом, учествујући често активно у решавању разних привредних питања и бавећи се интензивно овим питањем као најпрешнијом потребом својих бирача, а што су доказали и разним врло савесно израђеним предлозима у дневним листовима, — елиминисали би многе штетне и нејасне одредбе и коригирали би силне неправде и неправилности које се у овој Уредби појављују.

Велика је штета, даље, што се није користило и искуство страних држава са сличном привредном структуром, које су то питање већ давно решиле, и што нису преузете неке корисне одредбе које су са великом прецизношћу и обазривошћу регулисале извесна јако компликована питања.

Нажалост, овако имамо Уредбу која не задовољава никога, а заинтересовани трпе више штете него користи. Не улазећи у критику техничке израде као и нејасних и противуречитих правних стилизација, и не критикујући многобројна отступања од основног начела него посматрајући уредбу чисто са национално-економског и социјалног гледишта, морам нагласити, да је једна од највећих грешака ове уредбе, што се, макар и парцијално, проглашује линеарна заштита, без обзира на имовно стање и дужника и поверилаца. Велика је погрешка, даље, што се огромној групи земљорадника не указује никаква заштита, а, са друге стране, стављају се под заштиту лица која немају карактер сељака, што се потпуно искључила свака државна помоћ и цео терет заштите се свалио на улагаче и акционаре приватних новчаних институција, што је овом уредбом потпуно онемогућен сваки будући кредит земљорадника и што је њоме почињена велика социјална неправда.

Ако је тачно то да је у минулој економској кризи, која је 8 година пустошила нашу привреду, највише страдао сељак, јер су га биле две недаће: и светска пољопривредна криза и светска привредна депресија, — прва у виду разлике између продукционих трошкова и бруто прихода, а друга путем аутархије, — и, ако је тачно то: да социјално политички разлози захтевају да се у нашој земљи најмногобројнијем сталежу који је страдао без икакве своје кривике, укаже ефикасна помоћ, — а држим да смо у томе сви сагласни — онда је ова Уредба промашила циљ, јер је кроз неправична и несоцијална. Где је ишло лако, без обзира је жртвован поверилац, где то није било лако, с устежањем се пружила помоћ дужнику. Где је поверилац био интересантан, а Министар финансија шкрт, ту је рђаво прошао дужник, а кола су се сломила на сељаку, јер за оно мало што му је поможено наopakим мерама Уредбе, лишен је сваког будућег кредита.

Уредба чини утисак да код Комитета министара није била главна мисао — лајт мотив — како и на који начин да се најбоље помогне сељачком сталежу, него се више рачуна водило о томе да се са што мање жртава извуку извесни повериоци. Једино се тако може разумети савршено неједнако поступање са појединим групама кредитних односа. Дужници Народне банке н. пр. не добијају никакве заштите, дужници Државне Хипотекарне банке су препуштени на милост и немилост Управног одбора — а у ове односе није смела да дира уредба. Дужници Аграрне банке добијају у најбољем случају 25% попушта, што ће држава надокнадити Аграрној банци, но и овакво смањење је препуштено дискреционарној увиђавности Управе. Дужницима осигуравајућих друштава оставља се дуг неокрњен, у главници нема никаквог попушта. Интересантно би било дознати, каква се моћна интервенција ангажовала у корист осигуравајућих друштава, јер само се тако може разумети велико фаворизовање већином страних осигуравајућих друштава.

Министар финансија се скоро потпуно дезинтересовао од целе ствари, фискус учествује у чи-

тавом сређивању сељачких дугова са око 6%, али ја држим, да је и овај постотак сувише високо процењен, јер не верујем у то, да ће новчани заводи у изглед стављене ванредне дотације добити, а сем тога путем Аграрне банке, чији је држава највећи акционар, вратиће јој се и она незнатна пара коју је обећала.

Колико се далеко ишло у заштити интереса Министра финансија, доказаћу вам једним примером. Као што знате, у Уредби је са ретроактивним дејством снижена каматна стопа и то знатно н. пр. од 24 новембра 1933 до 26 септембра 1936 на 1% а од 27 септембра 1936 надаље на 3%. И ово је снижење уследило онда, када су већ разреди пореза на ренте били правомерно одмерени, а често и порез већ наплаћен, природно по ранијој већој стопи, — па ипак није се хтело Уредбом регулисати начин повраћаја више наплаћене порезе на ренте, иако би то значило исправити једну скроз незакониту ствар.

Поред осигуравајућих друштава и Народне банке у најзавиднијем је положају Привилегована аграрна банка. Само зато што ће она бити у центру акције сељачког раздужења, дата јој је олакшица, да акционарима од сада неће плаћати 6% дивиденде, него само 3%. Једна скроз незаконита и неморална одредба. Када је вршено уписивање акција Привилеговане аграрне банке, сетите се, господо, са не много сентименталности, бележење је било више присилно него својевољно, наглашавало се да држава гарантује 6% дивиденду акционарима. Па и ово је чак и законом утврђено. Акционари су под тим условом бележили акције и пошто по Трговачком закону оно што је условљено у позиву за упис акција акционарског друштва, не може се мењати чак ни изменом правила, јасно је онда да Краљевска влада није имала права овај билатерални уговор једнострано изменити, тим више што је тај однос законодавним путем био регулисан. А да посао који је Привилегованој аграрној банци поверен, није ни мало лош, видећете из следећих цифара: Новчани заводи и остале кредитне установе предаће Привилегованој аграрној банци своје портфеље у укупној своти од близу 3 милијарде динара. На овај портфељ убираће банка 4½% или око 135 милиона динара, а платиће новчаним заводима, задругама итд. 3% или 90 милиона динара, знатна диференција од 45 милиона годишње ће се уплаћивати у фонд којим рукује Привилегована аграрна банка. Дакле господо, уверени смо да Привилегована аграрна банка неће руковати на своју штету. Друго, портфељи су предати већ почетком године, а Привилегована аграрна банка ће тек 31 децембра 1937 године исплатити кредитним установама камату од 3%, значи скоро читаву годину дана уживаће убрану своту у име камате и ануитета. Дакле, како се види од Уредбе за раздужење сељака за сада ће сигурно користити имати само Привилегована аграрна банка. И тако установа која је основана да послужи сељацима, да им пружи јефтине кредите, место да користи сељацима, сељаци ће још морати да подносе жртве да би ту назови сељачку институцију спасли и одржавали. Потпуно у духу наше аграрне политике.

Краљевска влада није се нимало либила да нескрупулозно погази § 22 Устава и одредбе грађанског права. Скоро је већ депласирано говорити данас о повреди права својине и стеченог права, основних начела нашег правног поретка, која је повреда извршена одузимањем приватне својине

повериоца без икакве накнаде, јер данас, као што споменух, модерна јудикатура налази оправдања за све ово у некој вишој сили, којој се мора повиновати свако ко не жели потпуни слом данашњег поретка и економског стања, како то кажу нови правници, али несхватљиво је, да се без нарочите потребе и оправдања крше основна начела грађанског права, која преузета из Римског права вековима служе као фундамент правне науке. Наиме, да би се Народна банка односно њени акционари заштитили и од најминималнијег губитка, Уредба је отступила од свог основног принципа, да се повериоц има да жртвује дужнику, и напросто прописала, да по реесконтном материјалу олакшање дужника пада на терет претходног повериоца. Тиме је Краљевска влада без много размишљања прешла преко освештаног правног правила у целом свету, да цесијом цедент преноси на новог повериоца сва своја права и престаје бити поверилац, логично је, дакле, да би по меницама које се налазе у портфељу Народне банке и сачињавају њену својину, сва олакшања која из Уредбе проистичу, имао сносити стварни поверилац који је у правном кредитном односу са дужником, а то је Народна банка. И тако се дешава, да се поносно објављује, да ће се на акције Народне банке плаћати ове године 400 динара дивиденде уместо прошлогодишњих 350.

Господо народни посланици, морам нагласити да је ово повећање дивиденде Народне банке у данашњем времену изазвало врло велико негодовање и осуду у Војводини, а верујем и у осталим крајевима земље. Ја нећу да потцењујем огромну економско-финансијску важност наше Народне банке, али држим, да је у овом епохалном покрету ради санирања нашег најмногбројнијег привредног реда, у акцији за осигуравање целокупног привредног живота имала други много важнији задатак но да своју делатност испољи у томе правцу, да повиси дивиденду на своје акције и изазове скок курса акције до 7.400 динара по комаду. Онда, када су све кредитне установе у земљи на рубу пропасти, принуђене да се боре са највећим тешкоћама, прибегавајући државној заштити и ограничавајући исплате и најситнијега улога, Народна банка, која би као државна установа са огромним привилегијама требала да буде, ако не баш заштитник приватних кредитних установа, а оно свакако онај фактор који ће најодлучнији утицај вршити на регулисање и сређивање кредитног односа у земљи, јер без организованог јевтиног кредита не може бити ни привредног полета — та Народна банка господо, сасвим равнодушно посматра пропадање најсолиднијих кредитних установа и важније јој је да малој групи својих акционара тури у цеп силне хиљаде, него да обилном помоћу, па макар и на штету акционара, омогући најпотребнијим заводима да бар оним сиромашним улагачима, код којих је ситна уштеђевина питање егзистенције, исплаћују улоге.

Народна банка нам је једном већ пружила доказа, да интересу својих акционара претпоставља интересе опште народне привреде, и то у времену од 1932 до 1937 године када је снизила портфељ меница од 2 милијарде и 300 милиона на 1 милијарду и 400 милиона динара. Значи, да је Народна банка, у времену највеће економске кризе, извукла из народне привреде 900.000.000 динара, чиме је задала смртни ударац већ толико оболелим при-

вредницима и кредитним установама. Заиста није било потребно поговно доказивати ту ноторну чињеницу.

Господо народни посланици, дозволићете ми да вам једним примером илуструјем оправданост ових мојих речи. 1895 године основана је у Загребу Српска банка д. д. Оснивање овога завода захтевали су привредни интереси свих Срба у бившој Аустро-Угарској монархији, јер се увидело да ће се систематском привредом подјармљивању Срба у монархији само тако моћи дати отпора, ако се створи један чисти српски новчани завод, који ће прикупљањем српских уштеђевина у виду јефтиног кредита помоћи српским привредним па и културним установама, као и појединце оспособити за успешну привредну борбу.

Када је позив за упис акција објављен, сваки Србин у Војводини, Хрватској, Босни, Херцеговини и Далмацији, свестан своје дужности, бележио је, не из спекулативних него из чисто националних побуда онолико акција колико је његово материјално стање дозвољавало. Било је сиромашних грађана, који су продали и оно што им је најмилије и најпотребније било, само да би макар са једном половицом акције — јер је било и таквих апоена — од 25 круна — помагали овај општи народни покрет. Наше културне и просветне установе су своје легате улагале у деонице Српске банке. И тај чисто српски новчани завод, — једини у Монархији у коме није било Јевреја као акционара ни као чиновника, јер су они осетили да се овај завод не оснива за то да буде лукративно подузеће, него са сасвим другим смерницама — благодарно не само честитом и стручном вођству, него пожртвовањем својих многобројних сарадника кроз више од 40 година солидног рада улило је толико поверења у све привредне редове, да је сретно организовано штедњом скупио више од 1/2 милијарде улога. Повереним му новцем није само организовао јефтин кредит за српске сељаке, трговце и друге, него се при подели тога кредита нарочито водило рачуна о српским националним интересима. Помагана су удружења са задатком да прекупе стране поседе и парцелирају српским сељацима, организоване су земљорадничке задруге и „Привредник“, најснажнија организација за васпитање и изображавање сиромашне деце у занатству и трговини, чиме је створен одличан кадар наших занатлија и трговаца, који су данас као самостални господари најеминентнији представници и борци наше националне привреде. Основане су задруге Срба привредника и српски новчани заводи у свим крајевима где Срби живе, и ове заводе је Српска банка помагала не само уписивањем акција него их је и обилним кредитом оспособила да корисно послуже своме народу. Више од 50 новчаних завода су сматрала и сматрају Српску банку својом матицом, која им је пружила пример солидног поштовања у интересу нације.

Тај завод, који је био признат као узорна кредитна установа — један познати наш финансијски стручњак био ју је називао Кредит-лионе — већ неколико година не плаћа ни паре дивиденде својим многобројним акционарима, који се налазе на читавој територији наше државе, и међу којима има много и најсиромашнијих грађана ове земље.

Акције које су пре извесног времена вредиле око 200 динара, данас се нуде по 25 динара. Али, најжалосније је то, да је онај сиромашни сељак, кога је тако тешко било научити на штедњу и приволети да ситне уштеђевине улаже у банку, и онај малени Привредников питомац, кога је Привредник тако васпитао да сваку и најмању зараду унесе у банку, да би са уштеђеним новцем када за то време дође, отворио радњу или набавио занатски алат, — видевши да је улог замрзао, изгубио сваки смисао за штедњу, толико потребан нашем народу.

И цео овај плодни и користан рад укочен је и за будућност онеспособљен само зато, што је држава, позвана да као целина реши најгоруће питање садашњице, одбила сваку материјалну сарадњу и помоћ, жртвовала све своје кредитне установе, многобројне улагаче и акционаре, погодујући једино економски најјаче акционаре Народне банке и Привилеговане аграрне банке.

Држим да оправдано могу запитати: Којим правом је Краљевска влада упропастила најкоришнију кредитну установу Српску банку д. д.? Чиме правда свој маћехијски поступак према улагачима и акционарима тога завода, онда када омогућује да се дивиденда на акције Народне банке повиси на 400 динара, а акције котирају на берзи са курсом од 7.400 динара. Српској банци, која је одмах, када је настала привредна криза, обуставила исплату дивиденде, а чланови управе се одрекли тантијема и већ 6 година без икакве награде, потпуно бесплатно раде у корист обнове тога завода, мора се помоћи, господо, посланици, — не милостињом, јер она то одбија, него преузимањем извесних обавеза, које су замрзле или изгубиле свој бонитет услед непромишљених одредаба Уредбе о раздужењу земљорадника.

Ако је диференцирање кредитног односа потребно било, онда је то требало на сасвим другој основи извршити. Много би праведније било, да се одредило испитивање порекла и начина задуживања, као и околност када је дуг настао, колику је камату платио дужник и уз какве евентуалне споредне чинидбе. Ово испитивање се могло поверити судовима, који би савесно и непристрасно извршили дужност, па ако би Уредба овластила судове да све неправилне чинидбе одбију, од главничког дуговања, верујем, да би слика сељачких задужења сасвим друкчије изгледала, а и социјалној правди би било удовољено.

И док Уредба ревносно и са пуно опрезности диференцира — да не употребим израз протежира, — извесне повериоце, дотле се сви сељаци који дугују испод 25.000 динара сврставају у једну категорију и свима без разлике установљује се отпис дуговања са 50%. Ово је по моме мишљењу друга кардинална грешка уредбе, је се не води рачуна о имовном стању и платној способности дужника.

Има сиромашних сељака са поседом од кућице и два до три хектара земље који су узајмили 5.000 динара са прирачуном каматом од 25% 30% и 35% порасло им је дуговање на 20.000 динара, а ово нису изузетни случајеви нарочито у јужним крајевима где је и више камате плаћено, — нити је право да ти сељаци плате макар и половину свога данашњег дуговања, нити могу то учинити, а да се материјално потпуно не упропасте. Међутим за поседника 40 хектара земље чија имовина

данас вреди 700—800.000 динара задужење од динара 20.000 претставља такову маленкост да потпуно неоправдано добија поклон од 10.000 динара, а на чији терет? На терет економски много слабијега улагача! Ето тако изгледа линијарна заштита којом је паралисан један од главних задатака уредбе; да послужи социјалној правди. По опште привредне интересе врло је штетна тачка а става 6 члана 2 Уредбе јер ова омогућује да заштиту добију и они који нису пољопривредници, него су само из спекулативних разлога, ради пласмана њихових капитала, купили земљу и не обрађују је сами него је дају у закуп. Потенцира штетно дејство овога члана уредбе околност да су то већином дужници са крупнијом свотом дуговања и баш зато, претстављају велики постотак уредбом регулисаних дугова.

По чл. 11 ставу 3 Уредбе бонови, које ће новчани заводи добити од Привилеговане аграрне банке, могу се књижити у билансу по номиналној вредности. Ово је директно овлашћење новчаним заводима за лажно билансирање, јер је потпуно сигурна ствар да ни од истека рока тих бонова неће бити ни једнога дана кад би они на пијаци могли имати 100% вредности. Изгледа да је ово само за то уврштено у уредбу да би се сви они директори банака који седе на оптуженичкој клупи, могли позивати да им је држава не само дозволила, него и наложила лажно билансирање.

Ван сваке сумње је да ће услед ове уредбе већина наших новчаних завода морати ликвидирати, а нарочито они који су сељака кредитирали. По предаји свога портфеља Аграрној банци, престао је сваки рад у заводу јер су им одузета средства за пословање, а друго, са оних 3% камате које ће примати од Аграрне банке, ни своју режију неће покрити, а камоли улагачима камату исплаћивати.

Ја сматрам да је велика погрешка била рушити све приватне новчане заводе чији капитал и резерве износе преко 2—2½ милијарде а имају три пута толико туђих средстава, улога, пре но што су се створила нова врела, одакле ће привреда кредитне црпети.

У нашој земљи има две врсте новчаних завода. Једни, који су апелом на широке масе и њиховом сарадњом стварали свој акцијски капитал, бавили се искључиво законом дозвољеним и прописаним пословима: примање улога на штедњу, и издавањем зајмова уз умерену камату дознакама, исплатама за туђ рачун и т. д. који су помагали све корисне привредне јединице у земљи и омогућили економски просперитет, и други, у којима су се два до три спекуланта удружила да своје паре и евентуално паре својих најближих пријатеља, који су већином сумњивога порекла, под зеленашким условима пласирају, који се не могу сматрати привредним установама него више јатачким јазбинама. Колико су они први потребни и корисни по нашу националну привреду, и мора их се по сваку цену одржавати, јер без добро организованог кредитног посла не може се ни замислити напредни привредни живот једне модерне државе и нема економског просперитета у земљи, толико су они други штетни по националну привреду, јер уместо да помажу, они упропашћују најздравији и најнапреднији привредни елементи. Због несолидног рада ових других настала је повика и неповерење према оним првима, а то је по моме

мишљењу и неосновано, али и штетно по опште државне интересе.

Дужност Краљевске владе је да помаже оне прве или да им барем не кочи рад, а да свима законским средствима сузбија штетно пословање ових других. Али покосити све приватне новчане заводе и на тај начин онемогућити свима привредницима кредитирање за барем четири до пет година је више него неразумно.

Још би требало да поменем читав низ недостатака ове Уредбе али је време прекратко за исцрпну критику Уредбе и Правилника и држим, да ћу корисније послужити ако конкретизирам како и на који начин треба питање сељачког задужења регулисати, да би се сељачком сталезу ефикасно помогло, без осетне штете за народну привреду и да би се удовољило и социјалној правди.

Прво ћу се сасвим кратко осврнути на уредбе односно законе суседних држава, које имају нашој земљи сличну привредну структуру.

Морам подвући чињеницу, да ни једна држава није спровела раздужење сељака на штету приватних новчаних завода и улагача, него је фискус примио на себе накнаду штете, коју ће уредбом претрпети заинтересоване кредитне установе.

Румунија је 1934 године законом регулисала раздужење сељака, отписала дуг са 50% остатак се има отплатити за 17 година, са 4% камате. Овај закон је после надопуњен обавезом државе за накнаду штете повериоцима са око 80%.

Бугарска је државном помоћу основала амортизационе благајне преко којих се врши раздужење и то не само земљорадника него и занатлија, трговаца, радника, инвалида итд. без икакве штете поверилачких завода.

Мађарска је исто законом решила да раздужи сељака и овај посао је поверила Државном одбору за раздужење земљишних поседа који путем службених органа сваки случај појединачно, дакле индивидуално, разматра и доноси одлуке. Повериоци у потпуности добијају своја потраживања по установљеном амортизационом плану, а исплаћује их Мађарски финансијски синдикат за чије је обавезе држава по чл. 1 закона не само преузела пуну гаранцију, него чак и предујмљује за свако ½ годиште потребну своту отплате главнице и камате. Државна отштета поверилаца уврштена је у државни буџет. У образложењу, којим је финансиски и правни одбор Парламента пропратио законски предлог пленуму, вели се да су неки народни посланици тражили да се у закону ограничи гаранција државе, међутим министар финансија се противио томе са мотивацијом „да би евентуално она свота, коју закон предвиђа као максимум, лако могла постати минимум, што би штетно утицало на решавање овог важног питања” и Одбор се задовољио са тиме што је изразио жељу да се државна помоћ снизи колико је год могуће.

Чехословачка је уредбом од 1 априла 1936 г. решила питање раздужења сељака по принципу строге индивидуалне заштите. Поступак се води пред судом и сва потраживања државе улазе такође у поравнање. Дужници су подељени у категорије по величини својих поседа и по томе се одређује и постотак главнице коју сељак има да плати и рок у коме се те исплате имају извршити.

Користећи се и страним законодавством држим да би се главне тачке овога проблема могле

у нас на следећи начин стипулирати: питање земљорадничких дугова може се решити само уз државну помоћ и држава је дужна да се са обилним сретствима умеша у решавање овог питања не само зато што 80% становништва припада сељачком staleжу, него и зато што од правилног решавања тога питања зависи и цео наш привредни живот.

Сем тога дистрибуција ових терета на целину — под којима би појединац или поједине привредне гране клекнуле — има своје економско-социјално оправдање. Државна помоћ треба да буде у новцу, а да ли ће та сретства набавити држава путем редукције златног покрића или контролисаним и дозираном рефлацијом, то треба да се реши анкетом најпознатијих стручњака.

Заштита се мора дати свима који то заслужују, али само тима, јер ни једна држава није толико богата да би могла пружити материјалне помоћи онима, којима та помоћ није неопходно потребна. Заштитом треба да се користе само прави земљорадници којима је земљорадња једино занимање, који и сами ору и копају, који су једино услед тешких привредних прилика, без своје кривице, запали у тежак положај. Овима је дужна држава да помогне и да их стави на здраве ноге, али не и спекулантима који су постали земљорадници онда када се појавила Уредба о заштити земљорадника, који су скинули адвокатске и лекарске табле, брисали се из трговачког регистра само зато да би преварним начином дошли до земљорадничког уверења и као што су први пут са прекомерним спекулативним задужењем оштетили наше кредитне установе, сада би хтели да се и по други пут користе туђом муком, те да се дочепају уштеђевине сиромашних грађана. — Заштитом треба оспособити и излечити оне пољопривреднике, који су се показали као конструктивне привредне јединке, којима ће та помоћ од стварне користи бити и који пружају наде да ће поново постати корисни чиниоци наше националне привреде. И баш зато је потребно заштиту ограничити на утврђени минимални и максимални проценат према имовини дужника.

Свима овим условима моћи ће се удовољити само онда ако се сваки случај посебно индивидуално испита, јер једино тако ће се решити ово питање праведно и без несразмерних жртава по народну привреду. Овај посао треба поверити судовима, јер они пружају највећу гаранцију за објективно и правично решавање.

Не могу а да не изразим своје уверење колико год сматрам нужно и хитном потребом помоћи земљораднику, али на један паметан и ефикасан начин, исто тако је потребно помоћи и малом занатлији и раднику јер и они су без своје кривице упали у тешко, смео бих тврдити, очајно стање, и они пате од последица опште привредне кризе и они се даве под притиском страшне привредне депресије.

Национални доходак од занатства је спао од близу 10 милијарди на 5 милијарди, многи занати су и данас у кризи. Захтеви занатлија су минимални, правилно опорезовање, поштено кредитирање занатства, продужење рока плаћања и снижавања, као и забрана бесправног рада. То им се мора учинити, а осигурање занатлија за случај болести, старости, неспособности за рад — је већ

законом одређено. Има се, дакле, само извршити законско наређење.

О осигурању радника за случај смрти и изнемоглости не треба само декламовати у вези са минималним надницама и искоришћавати за партиске сврхе, него треба што пре у дело привести.

Држава је дужна да се стара и о овим важним привредним факторима, јер само потпуно складан привредни живот осигурава мир и благостање у земљи.

Али, господо народни посланици, ја морам да подвучем и чињеницу да ће све мере проведене чак и до савршенства (у што мало ко од нас верује) бити илузорне и промашиће свој циљ ако се губи из вида једна важна околност, а то је: да је читава наша привреда болесна и да се читав наш привредни живот мора регенерисати путем ревизије наше привредне политике.

Макако и ма којим начином да помогнемо, резултат ће бити тај, да ће се само прелазно помоћи моментално задужењем земљораднику, једном маленом броју привредних јединица од којих ће народна привреда само незнатно користити имати и већ идуће године појавиће се други субјекти ако не и они исти којима је ове године помоћ указана и ми ћемо сваке године имати исте тегобе и муке са повећаним бројем болесника. И баш зато мора се из основе лечити читав наш привредни живот, тим процесом регенерације мора управљати држава, односно одговорни носиоци режима, уз сарадњу свих привредних фактора и јединица. Све установе и сви привредни субјекти се морају ставити у службу овог великог привредног препорода.

Али како на који начин да се то изврши?

Pretsednik Stevan Čirić: Gospodine govorniče, skrećem Vam pažnju da je Vaše vreme isteklo. Ja sam Vam dopustio da govorite duže s obzirom na čast koju ste četiri godine ovde popunjavali kao Potpredsednik Narodne skupštine, ali Vas molim da, pošto ste duže govorili, izvolite što pre završiti.

Др. Коста Поповић (наставља): Читава наша привредна политика се мора из основе изменити, поставити на нове принципе, који су у складу са потребама наше народне привреде. Треба пре свега поправити просперитет пољопривреде. Морају се умањити трошкови пољопривредне продукције снижењем земљарине и набавком дугорочних реалних јевтиних кредита.

Организација јевтиног кредита је нарочита потреба у данашњим временима, када земљорадник уопште не може да добије ни најминималнији зајам. Сви наши новчани заводи налазе се у тихој ликвидацији и полако умиру. Привредни живот тече мимо банака, оне су данас живе лешине — а ово тера воду на воденицу зеленаша. Поражавајућа је статистика Министарства трговине и индустрије, да се 60% завода налази под заштитом и да је свега седморици новчаних завода успело да се среди и одрекне заштите. То назива г. Ото Гавриловић успешном финансијском политиком Краљевске владе.

Привилегована аграрна банка је лепо замишљена али слабо функционише, зајмови се врло тешко добијају, бела врана је онај који успе да ухвати толико јаке везе да му се одобри мањи зајам код Аграрне банке.

Баш зато се мора тај новчани завод реорганизовати и истребљењем претераног бирократизма поставити на чисто комерцијалне основе, а оним новчаним заводима који су корисно послужили привреди, морају се пружити сретства да би поново отпочели рад и опет постали извори привредне активности.

Међу најпрешније мере спада ревизија царинских ставова на оне пољопривредне артикле, који се увозе из иностранства у нашу земљу. Немогућа је заштита царина на тканину, коју сељак купује за одећу са 80%. На гвожђе које је потребно за алат 100%, на прозорско стакло 80% и т. д.

Етатизацијом наше спољне и унутрашње трговине треба престати и помагати приватну иницијативу. Државни органи нека одређују правац трговине и врше контролу над радом.

У унутрашњој трговини, спретно организованим контролним мерама, треба спречавати да посредничка трговина неоправдано поскупљује, и животне намирнице и индустријско-занатске продукте на путу од продуцента до потрошача и треба је ограничити на пристојну грађанску зараду.

Трговини житарицама, као важној привредној грани, треба нарочиту пажњу посветити.

Трговином треба да се баве стручни трговци који порез плаћају, а Призад треба да контролише и регулише ту трговину.

Легалну и солидну трговину треба ослободити свих непотребних стега да би јој се омогућио не сметан рад како у унутрашњем промету тако и при извозу у стране државе.

Тарифну политику треба саобразити потребама житарске трговине. За извоз треба снизити и досадашње повлашћене ставове, а за унутарњи промет напустити досадашњу диференцију возаринских ставова и завести јединствен возарински став за кукуруз и житарице.

Нашим произвођачима главне штете је починила Уредба, да се извоз житарица може вршити само за слободне девизе. Овим наређењем обустављен је извоз кукуруза, и велике количине бачене на пијацу претрпеле су огроман пад цена.

Неразумно и по народну привреду штетно је, при обилатој жетви кукуруза, ма каква ограничења чинити.

Систем расподеле глобалних квота на извознике, задруге и произвођаче за извоз стоке треба укинути, пре свега зато, јер је неправедан и извозу треба приступити свако лице и установа која на то имају права. Дозволе се имају делити првенствено оним крајевима који стоку и свиње одгајају и тове, треба да гласе на име и да нису преносиве. Када дозволе буду подељене међу многим лицима избећи ће се да тражња буде концентрисана у мали број руку и створиће се повољнији услов за формирање цена. Безусловно је потребно да се путем преговора са Аустријом и Чешком укине право избора извозника земљи увозници. А ако се све ово учини, помоћи ће се они, којима за свој рад и труд припада повишена цена.

Правац нашој спољно-трговинској политици треба да дају надлежна Министарства у сваком случају уз сарадњу Министарства пољопривреде и морају се постепено отклањати девизна ограничења.

Мора се спровести коренита ревизија наших трговачких уговора са иностранством, брисати нај-

већа и безусловна повлашћења која једино код нас постоје и дозволити увоз само из оних земаља, које најповољније услове дају за увоз наше пшенице, кукуруза, свиња, стоке и т. д.

Потребно је организовати у иностранству трговачке испоставе које ће се бринути за што повољнији пласман нашега извоза, а уједно саопштити нам за које производе и где има интересовања у иностранству.

Оваковим програмским радом смањићемо производне трошкове у земљи, постићи повољнију цену земљорадничких продуката у иностранству и осигурати просперитет пољопривредних занимања.

Подизање силоса је од велике важности за развој пољопривредне делатности специјално у нашој држави, где је огроман број ситних земљорадника и пољопривредних радника, којима су потребна та велика складишта, где ће се поправити квалитет и типизирати за извоз намењено жито, а у којима ће добити и предујам на предату робу, да не би морали продавати жито одмах почетком жетве, када се услед велике понуде по најнижој цени купује жито.

Силосе треба подићи тамо где се највише жита производи, у близини водних путева и железничких мрежа, тако, да се избегну непотребни трошкови подвоза робе према силосима и одвоза из силоса, јер свако сувишно растојање силоса од места продукције изазива губитак времена и радне снаге од стране сељака. Свака сувишна удаљеност на воденом или железничком путу проузрокује сувишну потрошњу горива и мазива, која у коначном рачуну терети продуцента. У Војводини силосе треба подићи свакако и у Сомбору, који има утицајну сферу око 7000 кв. клм., сем тога Сомбор располаже са железницом у 7 праваца, 5 калдрмисаних и 6 некалдрмисаних друмова и воденим путем (Канал Краља Петра I.).

Што се тиче извоза у иностранство водом, треба имати у виду, да Канал Краља Петра I и Канал Престолонаследника Александра нису интернационални и тиме резервисани искључиво за национално бродарство.

Сем тога, подизањем силоса у Сомбору, услед непосредне и лакше везе са Сарајевом, могло би се и јевтиније снабдевати пасивне крајеве са војвођанском пшеницом.

Јавним радовима треба нарочито пажњу посветити. Ове државне инвестиције крећу приватну привреду са мртве тачке. Обуставом и само ограничењем тих радова процес оживљења привреде толико би се отегао, да би у социјалном прегледу постао неиздржљив. Државни радови служе дакле бржем подизању наше малаксале привреде и зато су од огромног значаја.

Али морам нагласити потребу да треба једнаку бригу водити о свима крајевима наше земље. Иако Дунавска бановина у погледу путева најгоре стоји у земљи, за изградњу нових, те модернизовање и подржавање старих путева, не дају се ни приближно потребна средства. Мрежа државних путева у целој земљи износи 10.153 клм., од тога је изграђено 9.660 клм. а неизграђено 490 клм. Од тих 490 клм. иако у Дунавској бановини има само око 1000 клм. државних путева, није изграђено 114 клм. док на све остале бановине отпада само 376 клм. неизграђеног пута. Мрежа бановинских путева у целој земљи износи 31.000 клм., од тога је изграђено око 23.000 клм., неизграђено је још око 8100 клм. Од укупно 5408 клм. бановинских

путева што их има Дунавска бановине, неизграђено је преко 23.000 кил. или што значи 40%.

Иако Војводина највише плаћа у име кулука, најмање путева добија. Кулук би имао у смислу закона да се употреби на оној територији на којој се уплаћује, па ипак ни половица кулука уплаћеног у Војводини не троши се на ове путеве.

Сомборски срез плаћа годишње близу 3 милиона динара у име бановинског кулука, а од ослобођења до данас свега је саграђено око 8 кил. новог пута. За 18 година ми смо успели да изградимо пут Сомбор—Суботица, а да и не говоримо о томе да највише места сомборског среза: Риђица, Станишић, Крушевље, Гаково, Светозар Милетић, Бајмок и Телечка, који уплаћују огромне своте у име кулука, нису везани друмом са среским местом. Сељаци на селиштима око Сомбора од септембра до маја се даве у блату и не могу да уђу у град и кад им је потребан лекар, ветеринар итд. узалудно вапију за помоћ.

Све ово што сам овде предложио је само најминималнији захтев нашег пољопривредника и далеко је од тога што се у другим земљама чини у корист сељака.

Немачка није пољопривредна земља, па ипак има најпрецизније израђену планску заштиту пољопривредника. Немци су свесни своје узречице — *Nur der Bauer Geld, hat die ganze Welt* — и зато нарочиту пажњу указују заштити земљорадника.

У малој државици Данској систематским радом и са великим државним инвестицијама се унапређује пољопривреда, она нам може послужити као пример до које се мере може да унапреди пољопривреда. Данци су тим организованим радом успели да жетвени принос повећају са 200% са ранијег т.ј. да га утроструче. У Данској просечни приноси за последњих неколико година износе по једном хектару код пшенице 33 квинтала (код нас свега 14), код јечма 28 квинтала (код нас свега 9,6) а код сточне репе 550 квинтала. Благодарети интензивном раду Министарства пољопривреде, природно уз помоћ Министарства финансија, у Данској је невероватно повишен број грла стоке и живине. На пример, у Данској на 100 становника долази 87 комада говеда, код нас тај број износи свега 26. Данци имају 87 свња на 100 становника, а ми свега 20 комада, 800 комада разне врсте живине, а ми тек 138 комада. Оваквим старањем постигло се да је извоз износио 1935 године око 13 милијарди динара, (код нас свега 4 милијарде), а од укупног извоза у Данској 80% долази на пољопривредне производе. Док код нас сељачка деца траже службеничко место у појединим надлештвима, у Данској се упућују у специјалне пољопривредне школе где је настава теоријске природе и после ових школа долази теоријски и практично сасвим оспособљен кући на свој домаћи посед, и природно је, што овакав школовани земљорадник, користећи се свима тековинама пољопривредне науке, успева да од своје економије извуче максимум прихода.

Краљевска влада је недавно објавила Уредбу о пољопривредним коморама. Сви смо ту Уредбу очекивали са великим нестрпљењем, али смо се много разочарали прочитавши је у целости.

Док је свима сталезима у читавом свету па и у нашој земљи обезбеђено да аутономно формирају своје коморе, чланове Трговачке коморе бирају само и искључиво трговци, чланове Занатлијске

коморе искључиво занатлије, Адвокатске — адвокати — итд., једино земљорадницима је ускраћено то право. Чланове пољопривредне коморе бирају делегати општинских већа. Апстрахирајући од тога што се у свима већима налазе и непољопривредници: лекари, адвокати, занатлије итд., и није право да они бирају чланове пољопривредне коморе, али је још већа неправда учињена земљорадницима тиме што чланови њихове сталешке организације бирају изразита политичка тела. Добија се утисак да се Влада већ унапред осигурава да у пољопривредну комору уђу само владине присталице, искључиво режимски људи, који ће само онако и у оној мери заступати интересе пољопривреде колико то Влада буде дозволила и желела.

Колико ће широки слојеви сељака имати користи од овако састављене пољопривредне коморе није тешко предвидети. Једно је сигурно, да ће коморски прирези значити ново оптерећење сељачког сталеза, и када се у тим коморама буде пласирало опет неколико протекционаша којима треба обезбедити масне плате и лепе положаје — држим да ће се тиме и завршити сво благодејство установе створене и опет у превеликој бризи за сељака.

Морам да будем тумач једног великог незадовољства у Војводини, у вези са кућарином и течвином. Иако је опште позната ствар да кирије стално опадају, да је у северном делу наше државе баш услед тога што су сва надлештва повучена више на југ, не само пала цена кућама и смањена тражња за становима, него је и посао трговаца и занатлија знатно опао, поред свега тога пореске власти уместо да смањују кућарину, они је стално повисују не водећи уопште рачуна о промењеним приликама. Нама је у Војводини велика неправда учињена тиме, што се кућарина плаћа само у општинама изнад 5000 становника — а код нас су општине већином многобројније и тим више нас погађа такав разрез кућарине који није ни у складу са законом о непосредним порезима. У једној општини мога Среза кућарина се утврдила на основу парификације два издата стана и то за општинског лекара и шефа цариннице, ико у тој општини сем те двојице нико ни близу тако високу кирију не плаћа, јер ни један стан се ни приближно не може сравнити са та два најмљена стана.

Најамни уговори се уопште не узимају у обзир и у томе погледу се тако далеко иде, да је Пореска управа одбила да прихвати чак и ону кирију која је назначена била у закупиом уговору склопљеном између државе и општине Гаково у погледу закупнине стана за жандармерију.

Ја сам сравнио пореске основице течевине са оближњим местима у Саској бановини и утврдио сам да је течевина код нас 3—4 пута више установљена но у суседним општинама ове бановине. Сувише далеко би ме одвело да све то конкретним случајевима доказујем али сам вољан по жељи Господина Министра финансија саопштити му све поједине случајеве.

Управни суд у Београду има пуње руке посла са жалбама које стижу против решења пореских управа у Војводини, а колико их има, који не подносе жалбе из разлога јер немају 200 динара за таксу на жалбу, па продају и најпотребније ствари да би исплатили неправедно установљену порезу!

Опис привредних прилика у Војводини био би и сувише мањкав ако се не би позабавио са питањем аграрне реформе, које је постало кронич-

на болест Војводине и чим се дуже повлачи, тим више трује организам и теже се лечи.

Аграрна реформа је изазвана социјалним и националним потребама и интересима земље, но дозволите ми да напоменем да је толико лоше спроведена, да је врло слабо користила и у једном и у другом правцу. На распарчане велике поседе додељени су из разних крајева наше Отаџбине добровољци и аграрни интересенти, и не само да се није водило рачуна о климатским постулатима, него су насељени на празну земљу, без да им је пружен потребан фондус инструктора за обраду те земље. Породицама са многобројним члановима додељено је највише 5 хектара земље, а често и само 3, што је испод минимума потребног за егзистенцију. Насеобине немају ни цркве, ни лекара, ни апотеку, нису везане путем са политичком општином, којој припадају и онај јадан свет напуштен од свакога, мучи се и кука. Из додељене му земље не може да извуче ни толико колико му је потребно за јавне дажбине.

Потпуно погрешном аграрном политиком од политичких општина одузете су све општинске земље услед чега не само да је настао огроман мањак прихода у општинском буџету, него је и општинска сиротиња, која је по 1—2 јутра узимала у закуп ту земљу и посејала ју са житом, кукурузом и бостаном, отпала од свог насушног хлеба и са угроженом егзистенцијом шири незадовољство у масама.

Потребно је нарочито пажњу обратити насељеницима на северу, који су постављени као жива брана да чувају територијални интегритет наше државе, који су будни чувари наше северне границе и који са пуно националне свести часно испуњавају поверени им задатак. Неопходно је потребно изградити им пут до њихове политичке општине, послати им семе и приплодну стоку и на тај начин омогућити им привредни просперитет, јер не учини ли се то, наши насељеници ће се растурити и оставити отворена врата нашег Севера.

Осамнаест лунних година се повлачи питање аграрне реформе, осамнаест година су интересенти у неизвесности, па је крајње време да се једном ликвидира то питање и то на тај начин да се у земљишним књигама укњижи право власништва у корист данашњег поседника, али се десетогодишњом забраном отуђивања, да би се зауставио по наше националне интересе и сувише штетан откуп тих земаља, које данас у бесцење врше разни спекуланти. И постоји бојазан да ће за неколико година изчезнути све благодети аграрне реформе и остаће само огромни трошкови утрошени по држави.

Осим аграрне реформе хоћу да се позабавим још са једним важним социјалним питањем, и то питањем чиновништва, нарочито обзиром на прилике у Војводини.

Једно од најтежих питања, о коме се у Војводини много расправља, и могу одмах рећи са много критике и осуде, је чиновничко питање.

Војводина зна да велики део терета чиновничких плата сноси војвођански сељак и баш зато се са правом буну што је чиновнички апарат преко потребе велик и скуп. Војводина се не буну против плата оних чиновника који редовно врше свој свакодневни посао, али се буну против награда чиновника који су без одређеног делокруга, да-

кле и потребе, на платним списковима, што многи чиновници сем редовне плате уживају нарочите доплате и награде, специјалне додатке, па и приходе тако да чиновници са 1200 динара плате на очиглед народа троше месечно по 3000—4000 динара месечно. Буну се што се чиновници постављају за чланове управног и надзорног одбора државних предузећа са огромним тантијемама и што се без икаквог озбиљног разлога по ђефу појединачна премештају уз велике путне трошкове. Сељак зна да све ово он плаћа и зна колико жита и кукуруза мора од себе откинути да све ово намири, — па се с правом буну што су у овим тешким временима терети још и непотребним, ничим неоправданим издацима.

Господо, у нашој земљи је сваки девети човек на државном или самоуправном буџету, то је неиздржљиво стање, тај претерани и непотребни кадар службеника мора се редуцирати, а не сваке године повећавати, како се то сада чини са 5500 нових службеника.

У вези са овим питањем хтео бих учинити још једну напомену. Сви ви, господо народни посланици, знате да се у нашој администрацији послови јако споро свршавају, да се акта, нарочито ако су мало опширнија, површно проучавају, па ако томе придодате још и чињеницу да чиновништво законе и уредбе слабо познаје и много нагиње томе да предмете решава не по законским одредбама, него више по жељи партијских експонената, јер, признајмо отворено, таква упутства добијају, — природно и овом приликом част изузецима, — онда се у таквом систему рада неопходно намеће потреба интервенције, да би се дигла акта из фијоке и надлежни по закону поступили са предметима.

Те интервенције, услед начина којим се примају и како решавају, постале су најтеже малтретирање, шиканирање грађанства и народних посланика.

Ако кога натера невоља да је приморан посетити неко надлештво, пре свега мора сатима да чека у претсобљу Министра или у ходнику пред вратима начелника, инспектора итд., док Министар не сврши дугачке разговоре са својим партијским пријатељима, који један за другим улазе на споредна врата г. Министру или док виши чиновник не сврши са рефератом нижег чиновника, који већином баш онда налазе хитне предмете кад је одређен час за пријем странака — или не прочитају новине, попију кафу и обавесте се о стању дневне политике.

Изузетно повољним случајем се сматра ако странка па и народни посланик успе да буде примљен при првој пријави; већином се долази у Министарство по 4—5 пута док се успе доћи до онога у чију надлежност спада решавање предмета.

Када сте најзад стигли тамо куда сте желили, начин како се примају грађани и народни посланици толико унижава понос сваког човека, да се одмах у први мах добија утисак да дотичноме фале најелементарнији услови цивилизованог века.

Ја ову појаву, која је нажалост постала систем код четири-пет надлештава, називам „кризом васпитања“ која психички више делује него општа привредна криза. Ја мислим да је лакше трпети глад, него понижење! Када се тешком муком савладате да пређете преко свих неучивости и не-

достатака културног човека и упознате надлежног са предметом, без икакве скрупуле уверава вас, да ће се ствар повољно решити, јер тим одговором ослобађа себе дужности да саслуша аргументацију молиоца.

После неколико месеци долази решење баш обратно ономе како је обећано, јер је много мања одговорност одбити молбу, но удовољити јој или се пак умешала нека партијска интервенција, која је јача од свих законских прописа.

Пре неколико дана (тачно 8 фебруара) допутовала је у Београд депутација Војвођана од око 300 лица, да се жали Министру пољопривреде због извесних одредаба Уредбе о регулисању земљорадничких дугова. Депутацији је овде речено да не могу бити примљени од Министра, него нека делегирају шесторицу који ће бити тумачи њихових жеља, а остали нека се одмах удаље. Депутација је издвојила делегате, али је тражила да се члановима дозволи да у групи сачекају повратак својих делегата. Жандарми су били неумољиви, народ је наглашавао да се не може растурити несвршена посла. За трен ока појавила се на лицу места чета жандарма, и мирне грађане, чланове депутације, немилосрдно су разјурили.

Ово зло треба лечити. У надлештвима се мора прописати и одржавати пристојност и предусретљиви поступак према свима грађанима ове земље, и строгао респектовање постојећих закона.

Мање сервилности према горе, а више уљудности, пристојности и законитости према доле!!!

После излагања о политичким, економско-финансијским и социјалним приликама, нарочито обзиром на прилике у Војводини, хоћу да вам изнесем још неколико напомена из области правосуђа.

Господо народни посланици, ви ћете се много изненадити кад чујете, да у Војводини траје 6—7 па и 10 година док се заврши један грађански па и менични спор. Ја морам одмах да подвучем чињеницу, да кривица не лежи на судијама, јер су наше судије не само спремни и објективни, него и врло експедитивни и са своје стране чине све да би се прилике побољшале, него је погрешка у организацији, у недовољном броју судија и манипулативног особља. У првом и другом степену, код средњих и окружних судова, спорови се свршавају нормално, но код Апелационог, а нарочито Касационог суда странке не могу да дочекају окончање парнице. А толико је лако помоћи томе. Пошто по новом Парбеном поступку све ревизионе молбе спадају у делокруг Касационог суда, који је услед тога и сувише преоптерећен, потребно би било код Касације у Новом Саду поставити још један Сенат за грађанске спорове и тиме би цео поступак убрзан био. Данас има већ огроман број свршених правника, па би већ из социјалних разлога требало омогућити овима запослење у судској струци тим више јер држава од судских такса толико огромне своте наплаћује да лако може наћи покриће још за велики број судија у земљи, а ја вас уверавам, господо, ако се не води рачуна о убрзању судског поступка код редовних судова, спорови ће се све више водити пред изборним судовима и држава ће отпасти од предвиђених судских такса.

Морам се позабавити још и са најновијом праксом у Министарству правде, а то је са учесталим случајевима предлога за амнестију и аболи-

цију. Ја сам уверен да је за последње време спремљено у Министарству правде више указа о амнестији и аболицији но што је у Србији потписано за читаво време од како се зна за амнестију.

Амнестија је ванредна мера за изузетне и нарочито оправдане случајеве, она се појављује у свима земљама па и у нашој као искључиво право владаоца, једино њему припада право да се у име државе одрекне права на кажњавање грађана односно права на истрагу и тиме уништи још неутврђену кривицу.

По § 50 Устава из 1921 године амнестија се могла дати само за политичке и војне кривице. Истина да у Уставу од 1931 године није овако *expressis verbis* означена кривица, али ипак, већ по суштини тога највишег права, не би се смела спустити на меру редовног правног лека. Мени су познати случајеви да су аболиране кривице неколико дана пре расправе, иако се радило о делима која нису ни политичке ни војничке природе, а све нас је револтирао предлог Министра правде да се амнестија и опште помиловање да за клевете учињене путем штампе.

Ја мислим да је и г. Министар правде уверен, да се клевете путем штампе наносе у највише случајева јавним радницима који се истичу својим радом пред широком јавношћу и да су ти напади, који често дубоко вређају част и добро име оклеветаног, учињени у највише случајева из ниских па и подлих побуда. Ономогућити тим јавним радницима да се бране од клевете, ономогућити им да прибаве себи сатисфакцију за повређену част, коси се са свима правилима јавног морала. Сви ми, који се бавимо јавним пословима, свесни смо тога да је наш народ изметнут јавној критици, али неоспорно нам припада право тражити да та критика буде објективна и да потекне из чистих побуда. Ако се пак ко усуди да дирне у нашу част, да износи неистиности које шкоде нашем добром имену — безусловно нам припада право да тражимо задовољштинину да клеветник по закону буде кажњен, не толико због нас, нашег личног задовољства, него због општег морала, да би се сачувала чистота јавног живота, да би јавност стекла уверење да је част сваког човека највеће благо и понос и да нико не може некажњено каљати туђу част. И баш зато је у свима културним државама правило да се амнестија по увреди и клевети даје само онда ако увређени, оклеветани на то пристане, али нико нема право да без нашег пристанка опрости ономе, који је нашу част каљао, нико нема право да нам одузме могућност да бранимо своју част, јер то убија јавни морал у земљи. Учестаним случајевима амнестије и помиловања, ако оне нису изазване само изузетним случајевима, руши се углед судова, губи се поверење у правду и угрожава се правни поредак.

На крају мога говора желео бих посветити још неколико речи Министарству просвете.

У Војводини у свима местима па чак и у селиштима, — ми их називамо салашима — које наше градове окружују и у којима живе по неколико стотина па и хиљада душа, постоје школске зграде за основну наставу. У крајевима са чистим српским живљем те школе су подизале црквене општине уз обилату помоћ и легате просвећених православаца. За време Мађарске у тим школама стално и непрекидно се вршила основна настава — у највећем делу путем српских вероисповедних учитеља, и

благодарећи томе раду, у Војводини је било процентуално најмање неписмених. Последњих година у тим школама рад стално запиње, учитељи или учитељице нерадо долазе на школе у селиштима, када буду постављени пријављују боловање и траже премештаје, и врло често та места уопште нису попуњена. У Сомборским селиштима већ од дужег времена су три упражњена места. Школе не раде и деца се не поучавају. Врло незгодно утиче на родитеље, који су научили читати и писати, да су њихова деца — због слабог старања власти — лишена сваке школске наставе и са незадовољством констатују и коментаришу културно незадовољство њиховог подмлатка. Потребно је да Министарство просвете води рачуна о томе, да се сва упражњена места на тим селиштима попуне и да настава непрекидно и стално функционише.

Морам да будем тумач још једног незадовољства у Војводини: Што се стари, заслужни и искусни управитељи школа често по жељи партиских организација деградирају, смењују и премештају и што се на мањинска одељења основне наставе постављају учитељи који уопште не знају матерњи језик деце, услед чега не могу ни да протумаче деци предмете наставе.

Са педагошког гледишта је ово штетно и држим да и државни интереси захтевају, да се мањинској деци омогући културни напредак, јер ми нећемо да владамо несвесним масама него у споразуму са културно просвећеним грађанима!

И дозволите ми, господо, да подвучем још једну чињеницу.

Наша просветна политика има један велики недостатак, а то је, што мало, веома мало полаже на национално-религиозно-васпитање и верску обуку у нашим школама. Истина верска се настава налази у рукама свештенства, али се она врши у школи, чија је атмосфера не само индиферентна, него често и непријатељским духом надахнута према вери и верском васпитању.

Међутим, национално-религиозан осећај је једна стварна и важна чињеница како у животу појединаца, тако исто и у животу целог народа и државе. Тај се осећај не сме убијати него се мора развијати и повећати, јер може и има да постане једна позитивна снага за консолидован државно-социјални живот. Ово треба наглашавати нарочито данас, када разорни правци подривају данашњи социјални строј и прете да упропасте све вековне тековине културе и прогрес цивилизације. Неговање национално-религиозног осећаја у школи налажу нам и морални захтеви, јер само помоћу живог верског уверења, оличеног у будној савести, моћи ће се одржати морал, сузбити корупција и остале немиле појаве, којима се руши државна заједница, поредак и економски напредак. (Одобравање на левици).

Господо народни посланици, ја сам вам приказао политичке, привредне и социјалне прилике у Војводини отворено, објективно и *sine ira et studio*. Ви сте чули и неколико горких истина, али имајте на уму да је прави патриота онај, који истинито и право стање износи пред надлежни форум, коме у дужност спада да води рачуна о народном расположењу, а најопасније, деструктивне снаге су они који летцима из цепа „објашњавају стање” или као Јанус са два лица, у додиру са народом, не само увеличавају него још потпирују незадовољство, а код меродавних пре-

ћуте или чак незнатним претстављају велике народне невоље, да би се додворили властодршцима.

И на крају да резимирамо.

У нашој земљи може доћи до благостања, до отклањања свег политичко-племенског и социјално-привредног незадовољства:

Ако у нашој државној политици дође до пуног изражаја искрено и право југословенство, са пуном равноправношћу свих грађана у земљи, са пуним поштовањем и једнаком применом закона за све делове нације из свих покрајина;

Ако се постави као главни принцип наше привредне политике подизање и унапређење пољопривреде и интензивније помагање најмногбројнијег сељачког staleжа у земљи;

Ако се нарочито код омладине буде радило на развијању националних идеала и религиозног осећања насупрот данашњим доктринама о интернационализму и запостављању националних традиција и хришћанског морала.

Испунимо ли све ове услове за хармонички заједнички живот у једној целини, онда ћемо стварно учврстити нашу државу, основану вољом свих делова народа, консолидоваћемо прилике у земљи, постићи пуно благостање и осигурати привредни напредак, а будућа поколења вратићемо на пут оних, који су са пуно националне свести и полета, идеалном борбом за веру и народ, остварили наше вековне жеље: Ослобођење и Уједињење! (Бурно одобравање и дуготрајно плескање на левици).

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo narodni poslanici, ja bih vas molio da se u pretresu držite više Poslovnika i da računate više s određenim vremenom. — Reč ima narodni poslanik g. Velimir Popović.

Велимир Поповић: Господо народни посланици, Народна скупштина приступила је једном од својих најважнијих послова. Узела је у претрес пројекат Краљевске владе о државном буџету прихода и расхода за идућу буџетску годину. На крају тога претреса Скупштина ће својим гласом одобрити или одбацити тај пројекат. Одобравањем буџета и озакоњавањем његовим, Народна скупштина не само што се саглашава са досадањим радом Краљевске владе, него јој даје овлашћење и омогућава јој да настави свој рад у истом духу и правцу којим је и досада радила. Одбацавањем, пак, овога пројекта буџета, Народна скупштина ускраћује и одриче могућност даљег оваквог рада ове Краљевске владе. Задатак је, господо, као што видите, важан и тежак. Дужност је, стога, свих нас да у тако деликатан и важан посао наш унесемо пуну оданост општој ствари и сву објективност и непристрасност, како би, подвргнувши досадањи рад и став Краљевске владе дубоком и свестраном разматрању, наша одлука о одобравању или одбацавању овога пројекта буџета почивала на нашем пуном уверењу да смо тиме најбоље послужили Отаџбини. Ово нарочито нагласих због тога што је у овим тешким временима готово немогуће бити присебан и потпуно објективан. Ми смо и сувише притиснути разним навалама и окружени неподношљивим стварностима, под којима наши карактери често клону, наше врлине лако нестају, наша мишљења брзо ветре, а пријатељства, добре воље и међусобне поште тону у неповрат. У таквим стањима тешко је потпуно мирно, непомућено и трезвено поворити и судити о нашим проблемима

и нашим приликама; а наше прилике, господо и браћо, наш национални и државни живот у свима својим видовима, данас претстављају такође једног тешког болесника. Не потрзати много болесника, али трезвено и савесно анализати стање болести, испитати њене узроке и потражити лека, са брзим али и опрезним применама истог, дужност је свих нас, без обзира на то где се налазимо и какве оптужбе држимо један против другог. Извршити ту дужност до краја и у пуној мери; оздравити земљу и нацију и оспособити их за све њихове дужности, значи оправдати пред историјом ову генерацију, којој је Бог доделио тешке али и пуне части улоге. Свесни тога, ми морамо да знамо исто тако да те дужности изискују пуне моралне снаге, дубока и свестрана познавања, одлучности и истрајности у послу, и спремност за највеће жртве. Покушајмо, стога, господо и браћо, бар ми, које је народ избрао са великим надама у тешким тренутцима његове историје, да се одупremo свим овим навалама данашњице и да у овом Народном дому, у искреним љубавима и оданостима према Краљу и Отаџбини, извршимо наше дужности часно и одано. У томе знаку, господо народни посланици, попео сам се и ја на ову говорницу, да са ње кажем, у име своје, одано и искрено, своје мишљење, уверен да ћете га ви, господо, онако исто свесрдно саслушати као што вам га ја саопштавам. У излагањима мојим трудићу се да само констатујем стања и чињенице, исте аналишем, и да обележим и подвучем своје закључке по којима ћемо, по моме мишљењу, моћи своје дужности према Отаџбини и нацији, у оваквим приликама, потпуно извршити.

У разматрању и оцени стања и прилика у нашој земљи, ја ћу поћи од судбоносног и историјски важног 6 јануара 1929 године, који, иако се то сада са извесних страна жели да негира, обећава нове односе и нове правце у животу нашег народа. Ја ћу тај шестојануарски режим у најкраћим потезима изнети и задржати се на најважнијим моментима, како бих јасно нагласио смицао и значај његов и како бих тиме боље осветлио и тачније оценио извесне прилике и односе у садашњице.

Време од 6 јануара 1929 године па до данас ја делим у два периода. Први период, или звани шестојануарски режим, завршава се 24 јуна 1935 године. Тога дана почиње нов период, јер се пошло новим путевима, а пређашњи, којим се дотле ишло, огласио се тешким и непроходним. И ако је ова Краљевска влада, која је дошла на власт 24 јуна 1935 године, изразила чак кочперно и охоло, у својој декларацији приврженост шестојануарским смерницама, ипак је њен рад од првога дана па до данас једна тешка негација и осуда шестојануарске линије. Али, оставимо то за који часак доцније. Зауоставимо се на првом периоду на шестојануарском режиму.

Још одмах, у почетку ових излагања, морам нагласити да шестојануарски режим има два своја битна обележја: његов циљ, и његов пут ка томе циљу. „...Чувати јединство народно и целину државну, то је највиши циљ моје Владавине, а то мора бити и највећи закон за Мене и свакога”. Тако говори Александар Југословенски кроз манифест од 6 јануара 1929 године и тиме пред Богом и Историјом обележава суштине национално-политичких стремљења. А у наступу ка томе циљу: „Ми морамо тражити нове методе рада и крчити

нове путеве” — вели манифест! То су основни елементи, који су добили свој израз и у данашњем Уставу, и по којима ћемо ми ценити и рад шестојануарског режима и рад данашње Владе.

Шестојануарски период владања, односно овај режим има три прилично одвојена и по начину владања различна момента.

Први моменат, то је Влада генерала Петра Живковића. Други моменат, то су владе од силаска са власти Петра Живковића до Владе Бошка Јевтића. И трећи моменат, то је Влада Бошка Јевтића.

Влада генерала Петра Живковића спровела је, мудро и трезвено, ликвидацију свих оних тешких стања и односа, који су пустошили земљу и напију до 6 јануара 1929 године. Она је ударила темеље и приступила заснивању нових и здравих односа у народном и државном животу. Два су основна и најпотребнија елемента за здрав и нормалан живот народа и државе: партијско-политички систем у народу и административни систем у држави. И један и други у прешестојануарском режиму били су засновани на нездравим темељима, па су, стога, донели земљи и народу највећа разочарења и створили најтеже заблуде, услед којих су настала тешка поклецавања. Петар Живковић их је, стога, из основа изменио. Дотадањи партијско-политички систем, заснован на племенским, верским и регионалним односима, који је услед тога делио, разједињавао и слабио нацију, укинут је, и након једног краћег времена, у којем се, како се бар мислило, партијско-политичке страсти, узајамне оптужбе и омразе стишале, створиле су могућности за ново партијско-политичко груписање, које су искључивале све верске, племенске и регионалне моменте, а са друге стране потпуно омогућавале, равноправно учешће свих грађана у политичком животу и заједничко старање за целину и за све делове земље.

Исто тако и дотадањи административни систем у државној управи који је својим неподобностима и гломазним функционисањем унизио државни ауторитет и омогућио стварање једног тешког стања у националном животу, укинут је и ударена основа за увођење једног новог система, који би потпуно одговарао и потребама земље и оправданим жељама народа. Ето, то је политички успех Владе генерала Петра Живковића, и тај успех у животу наше Отаџбине претставља један велики и целисходан реформаторски подухват.

Али, тим је завршио овај први одељак у шестојануарском режиму. Генерал Петар Живковић после овога повукао се је са власти. Силаском његовим, до управе земље смењивало се неколико влада до доласка на власт Владе Богољуба Јевтића. То време чини други моменат у шестојануарском режиму. Ове владе у овом одељку шестојануарског режима тежиле су, да путевима, већ обележеним владом генерала Петра Живковића, наставе и доврше започете послове. Оне су наиме имале за задатак да практично приведу у дело нов партијско-политички систем и да потпуно изграде и уведу у живот државе нов административни систем.

Нови партијско-политички систем требало је да добије пуну примену, и уједно оправдање своје, формирањем нове политичке странке. Како је нова странка имала исто тако да буде и један елеменат за сигурно и правилно спровођење новог админи-

стративног система, то је на њу прво обраћена пажња. Приступањем овом послу, тежило се постићи два циља: спровести потпуну ликвидацију старог партијско-политичког система, и друго, оправдати и практично претставити сву потребност и корисност новог партијско-политичког система, како за опште тако и за посебне интересе народа.

Са развијањем и употпуњавањем новог административног система у управи земље, нису се показали резултати, које је жељно очекивала земља и сви делови народа. Стало се је на пола пута па се није знало, да ли је административни систем у знаку децентрализма или централизма. Међутим, стварањем великих административних јединица натурала се неминовност брзе, непосредне и потпуне административне децентрализације.

Али и поред ових приличних неодлучности у другом послу, тадашње владе ишле су ипак одређено своје историјском задатку, постављеном шестојануарским манифестом.

У таквим стањима у партијско-политичком систему и у новом административном систему пао је изненада и са једном неверицом која и данас прожима све родољубе Вођа народни и Велики Краљ Александар Југословенски, који је Својом циновском снагом и Својим историјским ставом био непресушна нада за највеће среће и сигурне напретке целог народа. Нестанком Његовим, настале су опасности да се наде и оправдања која је Он оличавао у свима правцима народног живота не угасе и не настану сумње у велике смернице шестојануарског акта. Требало је, стога, предузети мере и стварати стања која ће не само одржавати наде, него и омогућити брже и непосредније извођење свих подухвата тиме, што ће се прикупити и омогућити прикупљање свих националних снага на бази политике од шестог јануара.

Имајући у виду тај важан и пресудан психолошки моменат, Влада Бошка Јевтића била је од првог тренутка свесна, у коме правцу и како има да развија своју делатност. Због тога та Влада чини засебан период у шестојануарском режиму.

Осећајући све тежине, које су почеле земљу и нацију да притискују, нарочито оне које су претиле великим колебањима и растројавањима у народу, Влада Богољуба Јевтића држећи се бескомпромисно и одлучно одређених основних линија шестојануарске политике, сматрала је својим основним задатком, да створи могућности и услове да се измире и сложе све праве и одане народне снаге, како би се у знаку најширих сарадња брже и потпуно привеле у дело велике смернице националне политике.

Са таквим схватањима Влада Богољуба Јевтића приступила је рашчлањивању, оцени и решавању проблема који су се пред њом појављивали. Један од најважнијих проблема били су избори за Народно претставништво: допунски избори за Сенат и избори за Народну скупштину.

Влада г. Јевтића била је свесна колико су важни и судбоносни претстојећи избори и колико су очајно тешке ситуације и стања за те изборе, али се она није колебала ни за један моменат да приступи томе важном и деликатном послу, смишљено и одважно. Ми смо знали, не само све снаге које се појављују у народу, но и колике су и какве су, па смо стога желели да у духу помирљивости и толеранције, практичним комбинација-

ма ангажујемо позитивне и родољубиве снаге на сарадњу у духу шестојануарске политичке идеологије. У духу тога практичног комбиновања позитивних сила из народа, ми смо се трудили да јасно изразимо две ситуације. Позвати, прво, све на окуп и сарадњу, и друго, у колико је ово немогуће, створити могућности за окупљање ван нас, како би се све снаге ангажовале за добро и напредак Отаџбине и Нације.

Имајући то све у виду, Влада Богољуба Јевтића, пустивши на слободу готово све политичке људе — било осуђене или интерниране због својих тешких издајничких поступака, — дала је непосредан и сигуран знак, да жели измирење и сарадњу на бази шестојануарске политичке идеологије.

У практичном извођењу свих тих оријентација груписања и припремних изборних радова, Влада је знала, да ће се, нарочито у првим данима, чинити потези и изражавати таква стања, која нису у сагласности са законским наређењима, или која су у очитој супротности. Али се и преко тога прелазило, тврдо верујући, да су то више импулзивне тактичне пренагљености, но суштаствене разлике у погледу основног проблема националног и државног живота.

Као што се види, господо народни посланици, Влада г. Јевтића чинила је све да се дође до поступних измирења, окупљања и сарадње свих снага; али, — ја то подвлачим, — на бази шестојануарске политичке идеологије. Од те идеологије Влада г. Јевтића није могла нити хтела да отступи ни за један корак. За њу, као што треба, уосталом, да је за сваког добронамерног и честитог сина ове земље, шестојануарски политички систем је једино могућ да хармонично повеже племенске интересе у једну историјску целину, и да како целини, тако и деловима, пружи све гаранције за срећан и напредан живот. Зато је она стално наглашавала то њено стовиште и одлучно га чувала.

Све то пак није довело до жељених резултата, јер се од стране опозиције овакво држање Владе г. Јевтића схватило као клонулошћ шестојануарског политичког програма, па се чинили бесомучни напади, да се тај систем по сваку цену скрха и да се земља баци у хаос и расуло. Шта је све рађено и како се водила изборна борба, знате најбоље ви, господо народни посланици. Ја сам о томе у своје време казао своју реч и сада не могу у то поновно да се упуштам, али, хоћу да нагласим, и то нека се чује, да је и поред свих тако нечувених и бестидних напада на све што је свето овој земљи и народу, поред свих трикова и подвала, поред свих претњи и могућих завођења, народ југословенски 5 маја 1935 године, снагом своје националне свести, све сломио и објавио, градом и светом, тријумф историјске југословенске идеологије.

То је најбољи доказ, да је шестојануарски режим успео у својој историјској мисији у народу и да је та политичка идеологија народна идеологија.

Макако се опозиција прсила неком уображеном победом; славила своје подвиге и јунаштво, она је на изборима побеђена. Али том победом и тријумфом југословенске националне идеологије и поразом свих удружених противника разних

боја завршава се овај трећи одељак а њиме и ше-стојануарски режим.

Влада Богољуба Јевтића, пала је са власти. И оно што је сада важно истаћи, падом Владе г. Јевтића, не пада само Влада, која је добила већину на изборима, него пада и руши се и један политички систем, и, што је најжалосније, пада једна историјски одређена национално-политичка идеологија, по којој, сада је бар јасно, једино ова земља може да постоји и да напредује. А све то замењено је нечим новим и неизвесним, које нам је Влада г. др. Стојадиновића имала да донесе. Прегледајмо, браћо и пријатељи, рад и став ове владе г. др. Милана Стојадиновића, а да би видели: у чему је то ново, и шта је оно донело земљи и народу?

Влада г. Милана Стојадиновића ступила је на управу земље 24 јуна 1935 године, а 4 јула исте године изашла је са својом декларацијом пред Народну скупштину. То је први али и најважнији акт ове Владе који има да нам послужи као мерило у аналисању и процени њенога рада и става од тога чина па до данас.

Из декларације Краљевске владе проистацала су неколика одређена уверења у погледу унутрашње политике. Једно од првих таквих уверења гласи:

„Основни правац унутрашње политике дат нам је — вели се у декларацији — основним законом земаљским, Уставом од 1931 године, и Краљевска влада стога остаје верна свима начелима тога Устава, истичући нарочито принцип државног и народног јединства”.

Дакле, господо народно и државно јединство изнад свега, — узвикнуо је г. Милан Стојадиновић са својим друговима у почетку своје управе земљом! И на те речи плескала су оба дома Народног претставништва са малим изузетком, наивно су поверовали, да ће изразита шестојануарска политика наставити свој ход несметано и сигурније но до тада.

Погледајмо, господо, за часак прилике и стања у народном и у државном животу, да би могли констатовати како се влада одазвала овоме своме првом позиву.

Наше народно јединство, утврђено постанком нашим и заједничком судбином кроз историју, унижено је до те мере, да је оно данас предмет партиских погађања да би се задовољили тренутни партијски успеси. (Живо одобравање и плескање на левици). Унижена је целина народна, унижени су делови народни. Погледајмо прилике у хрватском делу народа и уочимо односе његове према српском делу народа. У хрватском делу народа дозвољено је да се развије па чак је и помаган, племенски шовинизам до те мере да је народна целина у већој опасности но икад што је била у мучној и тешкој прошлости. Путем терора, који је буктао тамо још за време прошлих избора за народне посланике, а који је ова влада пустила да се развије у најстрашнијој форми, тамо је заведено једно стање, које, ја то подвлачим, прети исто толико и самим битним интересима Хрватства колико и целини. (Одобравање и плескање на левици). Јер то стање тамо не ствара се и не развија се толико по битним и правилно схваћеним интересима Хрватства но више и можда једино по слепим мржњама према целини а наро-

чито према Српству... (Протести на десници — одобравање на левици. — Граја).

Pretsednik Stevan Ćirić: Molim vas, gospodo narodni poslanici, za mir, nemojte prekidati gospodina govornika.

Велимир Поповић (наставља): Учите добро тај покрет на терену у масама народним па ћете видети... (Протести на десници и повици: доста је било министара правде са ваше стране а правде никада није било! — Граја.)

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo poslanici, molim vas još jedanput da ne upadate u reč.

Велимир Поповић (наставља): Учите добро тај покрет на терену у масама народним, па ћете одмах увидети да је томе покрету битно цепкање Српства и убацивање забуна и завада у Српство а с друге стране груписање Хрватства и развијање што већих мржњи у редовима Хрвата против Српства, а нарочито против Шумадије. То је план аустриског духа, који, најалост, још тако упорно вршља у нашем националном животу. (Плескање на левици.)

Та заслепљена мржња и нетрпељивост према Српству иде дотле да се сваки моменат искористи у иностранству и претстави да је Хрватство не само засебна целина но је и угњетена и понижена нација која чезне за слободом и пуном самосталношћу. (Плескање на левици.) Ја нећу да набрајам страшне моменте који се посведневно одигравају у том делу народа, јер сваки од нас мора да осети очајно тешко унижење и срамоту. Али колико је тамо обузело све једно слепило, па ако хоћете и једно патолошко побољевање, баците поглед само на крвопролиће у Керестинцу, где су невини људи премлаћени само зато што су осумњичени да су припадали једној националистичкој организацији, па ћете одмах лако појмити и увидети колике су мржње према Југословенству и Српству тамо развијене. (Плескање на левици.) Та страховита сцена, која се одиграла тако рећи пред очима власти најбоље оцртава слику тамошњих стања и односа према држави и њеним властима као и према народној целини и њеним деловима.

Да би се та мржња што више и јаче развијала против Српства, употребљавају се чак и верски моменти. На сликама Мајке Божје, које су дељене у једној свечаној прилици припадницима католичке вере, исписани су били стихови, којима се подиже проклетство и мржња против Срба. Моју тврдњу у верификационој дебати, да је на тој територији вођен један нечувен терор одоздо против оних, који су за целину и јединство, најбоље оправдава ово што се сада тамо изводи. Оне примере страховитог притиска одоздо, које сам изнео тада, засењују такви случајеви, који се сада посведневно одигравају тамо. Све је то знано и врло добро познато Претседнику Министарског савета а нарочито Министру унутрашњих послова, који све то не само одобрава но и систематски подгрева. (Плескање на левици).

Pretsednik Stevan Ćirić: Molim Vas, gospodine poslanice, nemate prava praviti ovakve insinacije i optuživati Gospodina Ministra unutrašnjih poslova. (Graja na levici). Bilo vam pravo, gospodo, ili ne, ali ne možete optuživati jednog Ministra Kraljevske vlade da sistematski podgreva događaje. (Graja i protesti na levici).

Велимир Поповић (наставља): Господо посланици, нимало нису боље прилике у погледу националног јединства у Словенији. Иако је г. др. Корошец поред г. др. Стојадиновића, дао свој потпис на декларацији владе, он је у Словенији вешто и благонаклоно развијао теорију о трима народима, а овде у Београду одобравао, потврђивао и потписивао народно јединство и изражавао одлучност, да се јединство брани. (Пљескање на левици). На једном збору у Љубљани, држаном почетком ове године, он говори о разним народима у Југославији. На другом збору опет у Љубљани, под његовим претседништвом доноси се резолуција да се узакони истицање словеначких застава, самосталност Словеније и њена финансијска независност. Уз такво његово држање у Љубљани, „Словенец“ посведневно доноси чланке о ликвидацији унитаризма и уздиже борбу Хрвата за самосталност и независност. Док се све то тако глатко развија у Словенији, догле г. др. Корошец настојава овде у Београду да се не објави у потпуности његов говор о трима народима, и да се не објави резолуција, коју мало час поменух. А његов алтер его, г. др. Крек, на зборовима у Шумадији развија и употпуњује теорију о народном јединству. Заиста, ретка еластичност и довитљивост, којом г. др. Корошец обилује!

А какве су нам прилике у томе погледу у бившој Босни и Херцеговини? Какви су односи између православних и муслимана; између муслимана и католика? Како је тамо национално јединство чувано и гајено откако је ова Влада на управи земље? И тамо прилике нису ни мало боље од ових, које укратко изнесох, у Савској, Приморској и Дравској бановини.

Односи између православних и муслимана су у таквом стању да се православни највишим делом осећају горе потиштеним и униженим, но икада што је то раније ма под којим непријатељским режимом било. (Гласови с левице: Тако је!) С друге стране, муслимани с неповерењем гледају на православне и, уместо приближавања и сарадње, подвајају се и осигуравају тако да у ствари копају јаз који се тешко може попунити.

Између муслимана и католика у масама народним стање је још горе. Развијају се са планом заваде које врло често доводе до судара и међусобних прогањања. Тамо у тим крајевима, тако много потребна братска љубав и верска пошта и сносљивост, претворене су у међусобна прогањања и верска надмудривања, која воде националном расулу. Само једна пуна међуверска братска пошта, и општа и подједнака љубав за сва племена наша и за све синове ове земље, може у тим крајевима да створи оне идеалне односе за које треба сви искрено да жудимо. Нажалост, ови основни односи и ови основни захтеви патриотске политике потпуно су запостављени. Ја жалим што се тамо није хтела да настави она политика, која је сејала братство, љубав и оданост према општим и локалним интересима.

А у Јужној Србији? Види ли Влада шта се доле ради? Ја не могу да износим прилике тамошње, јер су оне тако болне да откривају једну страшну небрижљивост Владе према тамошњим крајевима и њиховој светлој историјској прошлости. Ако игде, Влада мора да буде у тим крајевима стално будни чувар националних интереса

и да сталним настојањима дејствује у правцу здравог и непомућеног националног живота. Јер сваки од нас мора да је свестан основне истине, да је кичма нашој Отаџбини Моравско-вардарска долина, и као таква мора да је увек једра и здрава. (Гласови с левице: Тако је!) Ту не сме бити ни за један моменат оболевања. Тамо увек мора све бити здраво и нормално и све на своме месту. (Одобравање на левици). Али, господо моја, тако није!

У Црној Гори? Како тамо стојимо са високо уздигнутом националном свести, која је као буктиња у најтежим и најмрачнијим данима овога народа сјала, крепила и клонуле подизала? Благодарехи једном неразумљивом понашању Владе према добронамерним и честитим синовима оних наших брда и њеном аљкавом и слабомоћном ставу према свим роварењима која се несметано убацују са стране, тамо се већ подгревају струје, које теже да унесу заваде у националну целину и разоре ону историјску мисију, коју су Шумадија и Црна Гора храбро носиле у највећој братској љубави. (Одобравање на левици).

У Војводини, из које су, у тешким данима борбе за слободу, Шумадији стизала велика окрепљења и топле братске оданости, већ се чине скоро јавне ограде од Београда. (Један глас: То није истина!) Далеко од вас, али има таквих слушајева.

Ето, господо, како изгледа у кратким потезима претстављено, национално јединство, за које је г. др. Стојадиновић дао свечана обећања да ће остати нетакнуто и сигурно брањено. А до таквог стања у националном животу довела је политика која под разним бојама прети и подрива темеље народном јединству и здравом народном животу. (Одобравање на левици). Уместо једне одређене, здраве националне политике, која ће без угњетавања и понижења ићи сигурно и трезвено својим путевима, влада је пошла путем прогањања југословенских националиста а јачања свих оних снага које су довеле национално јединство до овако очајног стања. (Одобравање на левици). Није се још ни мастило сасушило на декларацији Краљевске владе, а кроз вентил сигурности, који је отворио г. др. Стојадиновић — како рече у декларацији — наваљују свом жестином сви разорни елементи да растроје и убаце забуне у народне масе и унизе све снаге које су успешно чувале и развијале смисао народног јединства. И у тој навали, у том надирању свих мрачних сила, Краљевска влада ревносно уноси свој део. Тако кроз уста једног свог члана, у то време, довикује, нека се Хрвати нахрватују, јер су се доста Срби насрбавали! А на тај миг и потстрек природно је, то хрватовање претворило се у ово хаотично стање, у коме је све разорено и све изиграно. Онај велики тумач Владине идеологије изјавио је на оном истом збору, на коме је објавио да Хрвати има да хрватују до миле воље, да се није хтео кандидовати на листи г. Јевтића зато, што се није могао сложити са његовом политиком. Иако је ово једна гола неистина, јер се није кандидовао зато што није смео да издржи противкандидацију у срезу, ипак узмимо да је то тачно, т.ј. да се није кандидовао зато што се није слагао са политиком г. Јевтића. А ту политику, са којом се он није могао да сложи, објаснио је у даљем

току свога говора, наглашавајући „да та политика није ишла за стишавањем прилика”, и „да су прошли избори били инаугурисани једном југословенском политиком, која је хтела да Србима и Хрватима натура југословенство”. Као што се види, господо, овај се господин није кандидовао зато, што се није слагао са политиком г. Јевтића, која је по његовим речима, хтела да Србима и Хрватима натура југословенство. Тај исти господин у задње време својим говорима даје видан знак за српско-племенско окупљање, као противтежу хрватском племенском окупљању. Зар то, господо, није отворено разарање југословенске националне мисли са оних места, са којих она мора да светли, стално и увек, свим топлинама! Треба ли после овога износити и даље све чињенице и стања која су под оваквим назорима и схватањима развијена у народним масама?

При таквом стању ствари у нашем националном животу, не може ништа боље да буде ни у државном животу. Ауторитет државе и њена битна обележја унижавају се стално, како би се у очима маса народних претставила као немоћна. О нашој држави говори се јавно и отворено као о заоставштини богатог ујака. На зборима присталица др. Мачека, на предавањима, у порукама својим присталицама, и у свим другим приликама, отворено се вели да је стварање самосталне хрватске државе питање најкраћег времена. (Гласови: Тако је!) Слободно и несметано одриче се постојање Устава и на основу тога тражи се да се свака бивша покрајина изрази сама и самостално о својој судбини. У последње време не говори се више ни о размирицама између Срба и Хрвата, но о спору између Србије и Хрватске!

Претставници власти ћуте и не предузимају ништа (Узвици: Тако је — Срамота), јер би то изазвало, како се вели, „узбуђење у народним масама”. Др. Мачек поздравља се као краљ Хрватске. Кује се новац самосталне Хрватске, штампају се марке, стварају се војничке формације! Свему томе нема ко да противстане, јер се о властима готово и не води више рачуна. По једној одлуци једног од првака др. Мачека — хрватским масама, после избора општинских, не треба више очекивати наређења од среских начелника и од бана, но само од г. Мачека, као јединог претставника хрватског народа. Та се порука сада и приводи у дело и др. Мачек већ издаје расписе општинским властима. Својим поступцима, својим ставом и својим говорима у народу, поједини министри су просто уништили ауторитет владе и свој лични.

Господо моја, дејство министра у народу треба више да се осети по делима и акцијама кроз ресорно по живој речи. Ја тиме нећу рећи да је жива реч тако високог функционера државног непотребна, али она мора да је речена у погодном и потребном моменту, сигурно и ауторитативно. Међутим наши министри говоре више по народу но што раде по својим ресорима. Само то, па не ваља. Чак и да добро говоре и да знају шта говоре! Али они говоре о свему и свачему. Час говоре да смо један народ, час, опет, да смо разни народи.

Час је шестојануарска политичка идеологија светиња за све нас, час, опет, она је довела до овако тешког стања. Говори се о слободи и демократији, неодређено и штуро, а у исто време у знаку

тих стања спроводи се ћеф, инат, пркос и прогањања. Није ретка појава да министар на једном збору демантује оно што је раније тврдио. На једном збору један од министара вели, да је Влада г. др. Стојадиновића донела народу слободу, а на идућем збору тај наш министар тврди, да се слобода мора постепено уводити. Исто тако није ретка појава да се министри на истом збору међусобно демантују. Док један говори да је слобода насušна потреба, дотле други министар на истом збору вели, да је привредно јачање потребније, и да се стога оно мора прво извести. На другом једном збору један од министара у почетку свога говора упоређује наш народ са дететом у пеленама, коме је Влада г. др. Стојадиновића скинула пелене и дете одмах проходило, а одмах затим упоређује наш народ са опасно тешким болесником коме Влада г. др. Стојадиновића даје инјекције да би га повратила у живот!! Колико се затрчавају министри најбољи нам је доказ оно што се пре неки дан у овом Дому одиграло. Један од њих није чак ни толико могао да се прибере и уравнотежи, па да зна шта треба и шта може да каже, тако да је морао да избаци из свога говора оно што није смео да говори.

А Претседник Владе, који иначе врло ретко говори, на једном збору, са којег је цео народ жељно очекивао реч Претседника Владе, у допуну оваквих говора својих министара изјављује, да нашу земљу треба посматрати са једне више тачке гледишта, из иностранства, па увидети како је она уређена и шта она вреди!!

Господо посланици, једна влада мора увек да је свесна, да је чување ауторитета једна од основних њених дужности, јер је сам ауторитет владе већа сила и од саме власти, коју она држи у рукама. Сроза ли се и падне ли ауторитет, будите уверени, пала је и власт. Чим се пак влада томе позиву не може да одазове, значи да само шкоди интересима земље и народа. Прегледајмо рад и став појединих министара за време прошлих општинских избора, па ћемо одмах увидети како се мало, или нимало водило рачуна о своме положају. Лутало се од збора до збора, од села до села, говорило се увек у улози најнижег партијског најамника по тренутним расположењима и по ћефу партијских кортеша дотичног места. Природно је, да је такво понашање министара изазвало реакцију у народу. (Милан Лазаревић: Шта сте Ви радили за време избора народних посланика?) Изabraо сам тебе! (Граја). Господо, свет је био збуњен толиким и таквим ангажовањем министара у изборима за општинске часнике, у којима се увек досада остављало локалним партијским првацима да диригују и воде изборну борбу, и у којима се свако мешање са стране, па чак и добронамерно, увек извргава порузи и унижавањима. Напади, који су у оваквим приликама неизбежни, увек се свршавају по леђима оних који су дошли да тобож мире и отклањају нападе. Ретко је који збор прошао без тешких повика и упадица на рачун министара; ретко се који збор свршавао без тешког унижења ауторитета министровог. На све упадице министри су одговарали равном мером, тако да се на збору није осећало присуство министра већ обичног партијског кортеша. „Живела слобода, доле министри”, — довикује један од учесника на једном збору, на којем један министар говори о слободи! (Граја и протести на де-

сници). Жандарми су одмах на прописан начин одстранили оваквог изгредника, а министар збуњен од оваквог узвика и радостан од оваквог поступка жандарма, довикује присутнима, уз упадљив миг ока: „Ето, браћо, шта значи слобода”. На једном збору у једној вароши један министар је од силног расположења присутних пао у невест. Полицијске власти ревностно су уредовале у свима случајевима, али је баш то допринело да се све сврши на рачун ауторитета министровог. Уз такво понашање и такве говоре министри су подешавали и своје поступке према чиновницима, претседницима општина и правим грађанима.

Прогањани су чиновници, вршене су смене градских општина и чињени притисци на грађане у свима видовима. По тим упутствима и срески су начелници подешавали своје поступке по којима је углед тих важних функционера државних такође изигран и унижен у очима грађана. Знано је свима нама да су срески начелници у овим изборима делали у првом реду као једини и непосредни партијски органи. Они су не само злоупотребили власт да победи једна листа, не само вршили притисак преко среских судија који су такође у овим изборима играли видну улогу, не само да су путем претње, обећања и поткупљивања сиили да се кандидати изјасне припадницима странке, него су јавно и отворено обављали све партијске радње, почев од претседника среског партијског одбора па све до последњег партијског коргеша у селу. Они су сазивали конференције и зборове, претседавали им, састављали кандидатске листе, објашњавали програм ове велике партије надопуњујући тиме оне и онакве „програмске говоре” г.г. министара. О свима овим и оваквим подвизима среских начелника свакако ће са више обраде и детаља изнети у својим говорима друга господа. Али ја хоћу да констатујем да је оваквим личним ангажовањем и до ове мере ауторитет среског начелника; као шефа управне власти у срезу, унижен и изигран. Да би се у самом срезу забележила изборна победа владиног присташе, срески је начелник ишао у лично ангажовању до невероватних сцена. У тој забораности срески су начелници чак проглашавали за припаднике ЈРЗ и оне изабране кандидате које су пре избора оглашавали противницима владине партије.

У недостатку партијских организација и истинских одушевљених присталица њене политичке идеологије коју ни сама влада не зна, она је хтела да кроз изборе ове врсте задобије пошто пото приврженост грађана и њихово поверење путем оваквога става и држања својих министара и нижег управног апарата. То је један непромишљен и скуп подвиг којег се неће латити ни једна влада, а најмање један демократски настројена влада. Јер у изборима најужег локалног значаја, као што су општински избори, изражава се, и при најчвршћим партијским организацијама и најсолиднијим партијским дисциплинама, прво а можда и једино, чисто локални и искључиво лични интерес, па тек онда општи партијски интерес. Нема тога политичког ауторитета који може то стање да измени, и, према томе, свака влада која уме себе да чува, утицаће на ту врсту избора са прописне даљине. Употребиће оне машице које неће да опрље њене руке али којима ће сигурно извући највише кестења из ватре. То је најсигур-

нији пут за једну владу да остане на висини свога достојанства и угледа и да постигне оно што жели. Међутим наша је Влада улетела непосредно у народ и тамо се хватала у коштац са свима ситним страстима и чудима који у тим моментима вре од узбурканости, да би само победио онај или овај који ни по каквим гаранцијама својим о припадништву владиној партији није могао да ангажује владу чак и на овакве жртве. Она је улетела голих шака у ватру из које и да је већи чаробњак не може да извуче шаке неопрљене. Зато су овако и гавари наши министри. А у накнаду за то и ако су невешто исписали бројне резултате, народно поверење нису добили. Више од 50% изабраних часника дали су своје изјаве о припадништву ЈРЗ али под притиском. Влада је изиграла грађане гурајући их свим сретствима у своју партију. Грађани су изигривали њу, давајући јој изјаве какве је год зажелела. Тако ради само она влада која се не устеже да све стави на коцку.

При таквим приликама говорити о успеху владе нелогично је. Успех је лажан и привидан. Он је већ унапред био одређен, јер је влада још пре свршених избора у свима бановинама објавила победу и прогласила себе јединим политичким фактором. Али, господо моја, то је обмана и ништа више. Стварне победе, стварних резултата који би ишли у корист владе, нема. Цела изборна борба, изборне кандидације и изборни резултати само су једна самообмана. Ови избори имају један сигуран и позитиван резултат; унижен и изигран ауторитет владе и управног апарата; створен хаос и пометња у редовима грађана. Како је према томе смешан, да не кажем нешто друго, говор г. Министра унутрашњих послова о Новој години кад је онако смело тврдио да се управно чиновништво није мешало у прошле општинске изборе, и дан дању има среских начелника који се воде као претседници среских партијских одбора ове странке. А до недавно имали смо за претседнике среских одбора једног начелника банске управе и једног начелника једног Министарства. Ауторитет осталих државних чиновника исто тако је изигран. У обезбеди своје егзистенције чиновник је спреман на све и изводи све што се од њега тражи. Премештаји, пензионисања, отпуштања, унапређења, врше се по ћефу и ситним рачунима оних који у дотичној средини дају довољно гаранције да ће ЈРЗ успешно напредовати. Чиновник служи свима другим интересима само не народним и државним. Прилике у томе погледу на ономе делу земље ван бивше Србије, нарочито на територији Савске бановине, просто су неиздржљиве. Највећа рушења националног и државног јединства несметано се развијају у чиновничким редовима, уместо да је то најпозитивнији чинилац национално државне политике. Услед таквог стања грађанин је изгубио потпуно веру у чиновника и у управу и нико га више не може разуверити да ће његов интерес бити решен по свима другим смеровима само не по закону и правди. То га је поред оваквих тешких привредних криза, одвратило од савесног и оданог вршења својих грађанских дужности и обавеза према држави.

Ето, господо, како је Влада г. Милана Стојадиновића испунила своје прво и највише обећање из своје декларације! Унижено национално једин-

ство; државно јединство је ствар погађања; изи-гран ауторитет државе и државних власти! (Одобравање и пљескање на левици).

Да видимо, господо, како у погледу других обећања из декларације Краљевске владе стојимо.

„Краљевска влада биће одлучна не само у наглашавању но и у стварном спровођењу законитости, као и у пуној примени и поштовању начела једнакости и равноправности свију грађана”. Тако објављује влада у својој декларацији друго своје руководно начело. Дакле, не само што хоће да нагласи, већ и стварно да спроводи законитост! Кад се једна влада чак и овако испрси па, преко једне овакве изјаве, баца једну ружну сенку на дотадање режиме, онда је с правом очекивана таква суптилна и узвишена примена законитости, једнакости и равноправности, да се одмах, на први поглед, јасно увиди та велика разлика између раније примене законитости и ове коју Влада спроводи.

И заиста, господо, та разлика постоји, и она је тако јасна и очевидна! Још од првог дана ступања на власт Влада се труди свим силама да својим делима и својим ставом изрази пуну разлику између њене законитости и оне раније. Само што је сенка, да потамни ранију законитост, пала на саму Владу и њена дела.

Очекујући рад Владе у овој њеној делатности сваки се од грађана ове земље надао, да ће влада, изјављујући приврженост шестојануарској политичкој идеологији, држати се наслеђеног законитог реда и поретка и у томе поретку поштовати начело једнакости и равноправности. Али и ту смо се преварили! Онако исто како је сачувала шестојануарску политичку идеологију исто је тако бранила, чувала и примењивала законитост и законити поредак те политике. Она је чувала и чува законски поредак и спроводи законитост тако да је у националном и државном животу очајно хаотично стање. Она је у погледу равноправности и једнакости развила међуплеменске заваде. (Одобравање и пљескање на левици.)

Владино поштовање законитости довело је дотле, да су све бране, постављене законима ове земље за обезбеду једног законског поретка, дигнуте и дозвољено је да, кроз те отворе, навале свом жестином све разорне снаге на друштвени поредак, на национално стање, на државно уређење. Владино поштовање законитости довело је дотле, да се основни закон ове земље — Устав — доводи у питање, а његове основне одредбе изигравају. Владино поштовање законитости довело је дотле, да се највеће светиње ове земље, чије чување гарантује Устав, ће унижавају, а да за то никога глава не заболи. Владино поштовање законитости довело је дотле, да су основне институције ове земље унижене и изи-гране. Владино поштовање законитости довело је дотле, да су основна правила грађана, загарантована Уставом и законима ове земље, пренета на процену и дозволу ситној ђуди владајућих. Владино поштовање законитости довело је дотле, да се сада многа кривична дела, предвиђена законима ове земље, не сматрају више кривичним радњама и могу се несметано вршити. Ко је та дела предвидео као кривична дела? — Закон! Ко је та дела избрисао као кривична? — Влада, по својој вољи! Је ли то чување и спровођење законитости! Има ли самовољнијег гажења законитости?! Колико Влада поштује законитост и законски поредак видеће се, поред осталог, у њеном ставу и раду у

прошлогодишњим радничким штрајковима. Ми смо имали заиста то ретко задовољство да у то време читамо готово посведневно у једном владином органу чланке у којима се не само глорификују штрајкове и уноси зла крв између послодаваца и штрајкове и уноси зла крв између послодавца и радника. Господо, ја овим нећу да кажем да је у нас радништво довољно обезбеђено и да нема права тражити поправку свога материјалног стања, напротив, ми смо први били за то, да однос између рада и капитала мора бити праведнији и правилније постављен и да рад буде достојно уздигнут и заштићен, али једна влада која хоће путем штрајкова да обезбеђује радништво па да га тиме придобија за своју партијску групацију, та се влада игра ножем који има две оштрице. (Пљескање на левици.) Једна трезвена влада штитиће радништво и чиниће све могуће и дозвољено, да оправдане захтеве радника оствари, али без штрајкова, без гажења законског поретка и без социјалних потреса. Кад се једна влада лати поступка ове врсте, то су страшни наговештаји личних разрачунавања и блиског рушења друштвеног поретка.

Владино поштовање законитости довело је дотле, да је државна администрација условљена не законима, но личним и партијским интересом. Ни једна одлука, најбезначајнија као и најкрупнија, не може се донети и не сме се донети без претходне препоруке и стручног мишљења партијских шпекуланата. Услед таквог стања корупција се развија у свима видовима и на сваком месту. Ко има добра леђа каквог угледног владиног партизана, тај може бити безбрижан да су његови интереси и прохтеви увек законити и исправни. Насупрот томе, Влада преко својих појединих чланова јурећи од збога на збор, уби се вичући: држете лопове! Сви су лопови и свуда су лопови, само не у редовима ове „спасавајуће странке"! Тиме се не правдају греси нити се могу набацити на туђа плећа; тиме се само сигурно руши поредак и законитост.

Господо моја, у овим тмурним временима није лакше но бацити се на образ и част других, као што исто тако није ништа лакше но да човек залута са пута части и честитости и да појуре за лаким и недозвољеним добитима. То су најтеже ситуације за једно друштво. Крив је онај који краде, али је тежи кривац онај који се баца на част и образ честитих људи. Нема тежег и срамнијег вида корупције од онога, који је оличен у лажи, подметањима, интригама, провокацијама, чему је извор пољуљана савест и морална клонулост. Ово стање ствара ону вашарску вреву у којој је тешко пронаћи правог кривца, који се често при таквим стањима крије баш међу онима који јуре за лоповом. Дужност је стога Владе, која мора у оваквим временима да осети тенденције свих зала и свих несрећа, да у тако осетљива и клонула стања унесе сву оданост општој ствари, присебност, објективност и моралну чврстину, па да безпоштедно, држећи се строго закона, расветли све и изведе све ствари на чистину. Тако ће само законитост да царује а морал да триумфује и да лечи морално клонуле. Нема никога од нас који није за најстрожије прогањање лопова свих врста, али исто тако не смемо се лако бацити на част и образ другог само зато, што је наш противник. Међусобна пошта и оданост општој ствари, то је први и најглавнији принцип, који мора једна влада, и на-

рочито једна демократска влада, да брижљиво развија и чврсто устали у законитом друштвеном поретку.

Стога влада која руши тај принцип, не поштује моралне основе законитости и поретка; она руши законитост и поредак у основи.

Дозволите ми сада, господо народни посланици, да се, ма и у кратком обиму, додирнем трећег руководног начела Владе, израженог у њеној декларацији. „Краљевска влада трудиће се да у току свога рада поједине законе, а нарочито оне политичке природе, прилагоди тежњама и жељама народним. Ово важи особито за широке народне самоуправе, за изборни закон, за закон о штампи, зборовима и удружењима.” Дивна песма! Уз коју је Влада, вештити оком свога Претседника, намигивала демократији. Отпевала је песму и — доста! А демократија је с правом очекивала да после лепе песме дођу и слатки загрљаји, па и брачни односи. Али те слатке наде отишле су у ветар! Влада је исто тако лепу песму, ако не и лепшу, отпевала прво шестојануарском режиму. Хтела је прво да овога лолу заведе, па му је уз љупки осмејак свога Претседника, отпевала две прве строфе из своје декларације. И ми смо већ видели како се тај млади господин шестојануарац провео. Да видимо како се стара госпа провела!

Прочитавши другу тачку Владине декларације, о строгој примени законитости и пуној равноправности грађана, и трећу тачку исте декларације, о прилагођавању закона политичке природе „тежњама и жељама народним”, сваки од нас мислио је, у оно време, наравно, кад је декларација објављена, да ће Влада поштовати и строго примењивати законе земаљске, онакве какви су, све дотле док их не прилагоди жељама народним. А да би те жеље народне што пре остварила, Влада је већ у два маха тражила и добијала од Парламента овлашћења, да те законе може по скраћеном поступку донети. Дакле, очекивао се један здрав и нормалан поступак: да се сви закони примењују док се не промене, а Влади је омогућено да те промене што пре изведе. Међутим, Влада је применила сасвим један други поступак, који се ни у једној правно уређеној земљи, под ма каквим режимом, не може ничим правдати. Законе, о којима је реч у њеној декларацији, није ни до данас изменила и прилагодила „тежњама народним”, а, с друге стране, није ни оне наслеђене законе поштвала и у свему примењивала. Она се није држала наслеђених закона, а нове није донела! А та стања, која није хтела да регулисава по постојећим законима, она их регулисава, не по новим законима, јер их нема, но по својим налажењима, по своје жељи. Читави, дакле, односи и стања у друштвеном животу, и то она која увек морају да стоје на јасним и сигурним законским одредбама почивају на самовољи. Једна трезвена влада у интересу своје не би смела тако шта да изводи. Ту су тешке одговорности, од којих се не може тако лако избећи, чак и онда када би то била привремена мера која би успела и донела сјајне резултате. А оно што је у овом случају нашем отежавајуће, то је што, прво, то није привремена мера, јер се ево већ више од годину и по дана протеже, а, друго, те изузетне, ванзаконске, или боље рећи, самовољне владине мере, примењују се као повластице само на онај ред грађана, који је у вољи Владе. Према том повлашћеном реду грађана примењују се владине благодатне

повластице. Док према неповлашћеном реду грађана примењују се законске мере у много строжијој форми но што у ствари јесу. Тако не ради ни једна влада, која је свесна своје одговорности а најмање ће да ради тако једна влада која онако свечано путем декларације, наговести своју одлучност, да приступа прелазу ка пуним и правим формама демократско-парламентарне владавине. Једна влада истински демократска зна да су сва стања демократије врло деликатне и осетљиве природе и да стога морају почитати увек на сигурним, одређеним и свестрано обрађеним основама. На самовољи, ма како та самовоља узвишена и сигурна у својим демократским схватањима била, слобода не сме да почива. Слобода има своје основе, без којих не може да шири крила. То је закон. То је морал! Закон регулисава и гарантује стање и односе у друштвеном поретку; морал, прожима друштвени поредак и држи уравнотежене и друштво и појединце. Лишите слободе ма и једнога од ових основа, онда је пала, а друштво губи своју равнотежу и лута од разузданости до ропства. Ова је влада очерупала слободу. Може ли онда бити речи о демократско парламентарном систему? Тамо где слобода мисли, слобода збора и договора почива на вољи и каприци, не може бити ни говора о демократији. Ту не може бити говора ни о једном просвећеном ауторитативном режиму, јер тај режим много више почива на законитости и моралу. Ту само може бити речи о влади анархије и тираније.

При таквом стању ствари како изгледају ружна и срамна сва она бесомучна наглашавања борбе за парламентарне форме владавине! Господо моја, за судбину једне владавине, па и за сам народ, најтежа је она ситуација у којој се хоће да анархија и хаос, који почивају на самовлашћу и жефи, обуку у парламентарне форме. Све је у знаку слободе и демократије. И те крилатице, очерупане и унижене, оправдавају све, сва подривања, сва рушења. Морални, најпотребнији елемент у свима делатностима, први је био на ударцу и ломила га је сама Влада оваквим својим поступцима. А господо, у овако тешким и магловитим временима, морална дисциплина је та, која ће нам најлакше помоћи да изађемо на чистину и праве путеве. Та дисциплина нам налаже да будемо умерени у употреби власти и у употреби слободе. Исто онако као што не смемо дозволити да се власт претвори у тиранију, исто тако не смемо дозволити да се слобода изметне у разузданост. На нашу велику и тешку штету код нас се власт већ претворила у тиранију, а слобода у разузданост.

Погледајте владин став и понашање у партијско-политичким кретањима нашега друштва; разчланите све шта се тамо дешава, па ћете увидети чудну збрку хаотичних односа. Шта је удружена опозиција? Каква је та политичка формација и по којим законским основима? Шта је Мачекова организација? Је ли то национални покрет фашистичког смера или је то странка демократских назора? Какву улогу у томе игра С. Д. С.? Шта је Драгољуб Јовановић? Шта је Војислав Ђорђевић? Један демократско парламентарни систем владавине условљен је, поред слободе мисли збора и договора, одређеним партијским политичким организацијама, које своје делање изводе по јасним законским одредбама. По којим се одредбама законским развија наш партијско политички живот?

Ја нисам хтео нити то могу да негирам или осудим ове политичке акције које мало час споменух. Али ми морамо да знамо, по коме се основу врше партијско политичка удруживања ако се хоће већ сигурност у политичком раду преко којег се желе постићи извесни циљеви у националном и државном животу. Док једне партијско политичке организације развијају своје акције по својим постојањима из пре шестојануарског партијско политичког система, дотле друге развијају свој рад по систему који је 6 јануар извео, а треће развијају се и делају по бољим и добрим расположењима владе. Господо, ту нема система и рада. Једна влада истински демократски настројена такво стање не би смела да трпи ни за најкраће време, јер то стање руши, у првом реду, демократију. Ето, господо, како је прошла једна и стара госпа демократија! Њој је ова Влада, уместо венца на главу, главу одрубила. (Бурно одобравање на левици).

Али, она је још већи ударац нанела једној већој нади, једном већем очекивању. Закон о широком народним самоуправама, који Влада такође помиње у овој тачки своје декларације, није још донет. То је највећа штета која је могла да задеси ову земљу. Животни интереси земље налажу свакој влади, која хоће и уме одано и трезвено да служи Краљу и Отаџбини, и која уме да уочи стања и њихове узроке у народу, да се закон о банским управама и бановинским самоуправама донесе што пре. Јер, тај закон не само што ће многа тешка питања да реши, но, што је много важније, осветлиће јасније многе видике и пружиће драгоцену искуства за даља евентуална држања. Уместо тога, Влада је дозволила баш по тој материји, коју је требало неодложно решити, да се развијају све затегнутости, да ми сада имамо читав један део народа у једном непомирљивом ставу са целим народом и са државом.

Ето, господо, како је Влада поштовала и испунила своја обећања из прве три тачке своје декларације.

Дозволите ми сада да у најкраћим потезима прегледамо и ове две последње тачке из владине декларације.

„Аманет, који је оставио покојни Витешки Краљ, да чувамо Југославију, велики је аманет. Али, тај аманет није остављен на чување једној личности или једној влади или једној политичкој групи. Тај аманет остављен је целом југословенском народу. Сви и сваки од нас, појединачно и заједно, сви ми имамо свету дужност, да тај аманет чувамо и сачувамо.”

И, најзад, Влада додаје, да ће аманет најбоље очувати ако пође путем стишавања политичких заоштрених и путем прикупљања свих конструктивних снага народних.

Као што видите, господо, Влада у овом делу своје декларације оптужује, указујући прстом на неке који су хтели да аманет покојног Великог Краља присвоје. Овакву оптужбу, по овом питању, господо моја, потрже једна истински родољубива и добронамерна влада. Јер и њој као и сваком честитом сину ове земље јасно је као дан, да је овај аманет остављен свима и свакоме и да је он велика светиња свих и целе нације. (Бурно одобравање на левици). Кога то Влада оптужује овако тешком оптужбом? Влада свакако мисли на кабинет г. Јевтића и њега оптужује. Али, господо,

Влада г. Јевтића није ни једним актом присвојила тај велики аманет; она је само указивала на њега и позивала све да се тога аманета држимо као спасоносног и руководног начела. То је исто толико знао и г. др. Стојадиновић као и сви остали чланови тадање владе. Ни један важнији акт, а нарочито акти политичке природе, нису донашани без учешћа и сагласности свих чланова па и г. др. Стојадиновића. Ни у једној прилици г. Стојадиновић није протествовао нити указао на какав чин који би откривао једну такву страховиту погрешку тадање владе. Напротив, увек је учествовао и давао пуну сагласност на све акте те природе и потписивао их без резерве. Откуд после свега тога овако тешка оптужба? И, кога оптужује? Оптужује у истој мери и себе као и остале чланове тога кабинета. Ако је тадањи кабинет у истини ма којим актом својим присвајао тај велики аманет, зашто се није тада оградио од таквог акта и зашто г. Стојадиновић по томе није заузео став? То је била дужност једног министра који уме овакве оптужбе да подиже. (Одобравање на левици. — Жагор у центруму). Ако, пак, тадањи кабинет није присвајао ову велику националну светињу, као што у ствари и није, онда откуд толике куражи код једног дојучерашњег друга, да овако тешку клевету баци на своје другове па и на себе! Одговор би био заиста тежак да ми нисмо, јасно и потпуно, у овом мом кратком излагању, упознали рад и став г. Стојадиновића и његове Владе за ово време откако је на управи земље. Зар се могао какав други став очекивати према својим друговима дојучерањим од човека, који није испунио своје изјаве и обавезе дате у свечаним формама пред лицем целога Парламента. (Одобравање и плескање на левици).

Ми смо довољно прегледали и анализирали рад Владе по свима тачкама њених свечаних изјава у декларацији, а саме данашње прилике у националном и државном животу јасно потврђују, да је ова Влада изневерила аманет.

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodine poslaniče, molim Vas da ime Blaženopočivšeg Kralja ne unosite u debatu. (Protesti i uzvici kod levice: A zašto?) Postoji politika odgovorne vlade i odgovornih ministara, a ne politika suverene Krune. Skrećem Vam pažnju, gospodine poslaniče, da Vam je vreme proteklo, pa Vas molim da završite!

Велимир Поповић (наставља): У таквим мерама и у тим схватањима, господо, „стишавање” су и политичке страсти и позивани родољуби на окупљање. И као што видите, све су страсти „стишане” и сва су окупљања изведена. Влада је извела окупљање и стишавање политичких заоштрених, али на рачун националне целине и националног мира. Она окупља и дозвољава окупљање али у знаку сепаратистичких тенденција. Омогућено је окупљање Хрвата на бази и у формама које супротстају националној целини. Омогућено је исто тако окупљање Муслимана и Словенаца у посебне и одвојене целине, које у истој мери прете јединству колико и хрватско окупљање. Влада у томе смеру настојава, да од ње убачен узвик: „Срби на окуп”, произведе иста дејства. Општински избори у Шумадији и у другим крајевима Српства требали су да имају тај значај. Да би се тај моменат још више нагласио, Влада је у крајевима чисто хрватским показала једну

потпуну равнодушност у изборној борби, док је у крајевима чисто српским брутално настојавала да пошто-пото испише једну апсолутну победу. (Пљескање на левици и повици: Браво!) Јер је требало да г. Стојадиновић може узвикнути: „Срби са мношћом!“ При таквом стању ствари није ни чудо што се и са других страна наговештавају исте тенденције! Али, тај паклени план не сме да успе! То је паклени план, јер се њиме нарочито Шумадија одриче своје историске улоге: Окупљање и уједињење југословенске нације! (Пљескање на левици.) За то окупљање она је ратовала, страдала, умирала! Она има и сада да чини све и да подноси све, да би се окупљена нација снашла и средила. (Узвици на левици: Тако је!) Настала су велика искушења, али тако је Бог рекао! То је судбина праведнога Јове! Из Шумадије има да се чује само један поклик: „Југословени на окуп“ и ниједан други! (Бурно пљескање на левици и узвици: Живео!) У томе знаку има да се истраје!

Могу теже ситуације настати; могу веће малаксалости наићи код свих других делова народних, али Шумадија не сме попустити! Из њених груди не сме се ни за један моменат чути малаксали глас: Срби на окуп! Јер тај узвик у суштини не значи окупљање српства но разарање и комадање југословенства. (Бурно одобравање на левици и узвици: Живела Шумадија!) Тај повик у суштини значи одбрану Мачекове и Корощчеве тезе. (Повици на левици: Тако је!) Срби на окуп, значи повлачење Срба, а не окупљање! Повлачење са југословенских позиција на почетне позиције. А то све у крајњој линији значи — паника и расуло! (Одобравање на левици.) Зато је то један паклени план! Срби не могу ни под какав други барјак до једино под југословенски! (Бурно одобравање на левици.) Они су свој најдражи барјак, под којим су са својим неумрлим Ратним Другом, подносећи највеће тегобе и страдања, окупљали и ослобађали југословенску нацију, оставили и заменили га новим знамењем, под којим узвик: Југословени на окуп, добија пуне своје примене и историска оправдања за све напоре, који би били потребни да се прибрана нација не раскомада. (Бурно одобравање на левици.) Тај барјак има да се носи истрајно, до победе, и под њим мора да се окупимо сви. (Бурно пљескање на левици!)

Југословенски национално свесна Шумадија има да буде југословенски национално прикупљена и прибрана. Све навале, било партизанске, било племенске, само су растројства и забуне, којих се она мора отрести. Стога покушај ЈРЗ. да окупи Србе насупрот окупљања Хрвата, Словенаца и Муслимана је један неразуман покушај, који се преко Шумадије не може извести, као што исто тако неће и не може успети ни њен покушај да окупи око г. Стојадиновића бивше радикале. (Пљескање на левици и узвици: Тако је!)

Та политичка формација унела је само забуне и пометње у масе народне. Она није изразила до сада велике и одређене оријентације, потребне у оваквим временима, према којима би се народ могао опредељивати. Данас није само довољно позвати радикале на окуп, па поверовати да је ствар готова. Радикали су свесни, сада нарочито, да је политика бив. радикалне странке била увек и стално југословенска национална политика, од које они најмање сада хоће и могу да отступају.

(Бурно одобравање на левици.) Они остају верни тој политици са свима осталим честитим синовима овога народа, којима на срцу лежи ова велика политика народна. Покушаји г. Стојадиновића, да се радикали окупе око њега и тиме заведу на стазе ситне, разорне, сепаратистичке политике, неће успети. Ту не помаже чак ни измишљени аманет пок. Пашића, ни парастоси! (Смех и пљескање на левици.)

Зар Никола Пашић оставио такву поруку?! И ако је оставио, зар је не предаде у руке своме нераздвајном другу и саборцу г. Аци Станојевићу? Ко је и најмање познавао пок. Пашића зна врло добро, да је он у томе погледу знао боље него сви ми, који смо били око њега, да се вођа не поставља аманетом, нити се поставља решењем, нити се одређује по вољи.

Вођа се рађа и долази сам. (Бурно пљескање и одобравање на левици.) Народ осети његов долазак, не по аманетима и порукама, но по његовој личној, моралној и интелектуалној, вредности, и по способности да води и креће масе. Вођа носи веру и надахнућа и снагом оних нада, које оличава, покреће масе на историјска стварања. А наш вођа није могао да задржи око себе ни оно друштво из Главног одбора бив. Р. с., преко којих је леђа и дошао на овај положај. (Пљескање на левици. — Милан Лазаревић: Ти си први издао пок. Пашића. — Смех и пљескање на левици.)

Pretsednik Stevan Ćirić: Molim g. govornika da završi.

Велимир Поповић (наставља): Сад ћу да завршим. — А вас, драги моји другови и пријатељи, окупио је Претседник Владе, а никако Милан Стојадиновић... (Пљескање на левици. — Милан Лазаревић: Милан Стојадиновић је наш вођа. Ми га нећемо оставити!)... и ако сте према Јевтићу били обавезнији, јер сте бирани на листи којој је он носилац, и по једној политици коју је тешко било напустити. (Један глас са левице: Извиниће се они!) Нећемо се, господо, више вређати! При оваквом дробљењу нашег националног живота, и при оваквим моралним схватањима и назорима, није чудо што је и наш друштвени живот уздрман, поколебан, растројен.

Господо посланици, за свакога реалног политичара и државника јасно је, да проблем консолидације Југославије није лака ни једноставна ствар. Оно што је вековима кроз историју гањано, мучено и разједињавано, није лако, иако је јединствено и истоветно, наћи без мука и одмах у истим оријентацијама, удружити и повезати раструрене интересе у хармоничну целину. Историја нас учи, да се ка великим истинама иде увек трновитим стазама и тешким заобилажењима. Али, историја нас такође учи, да се већ једном нађени путеви, који сигурно и трајно воде ка великим светлостима, не напуштају, па макаква тренутна колебања настала. У томе се баш и огледа величина духа који води, да не поклекне, да не постане онда када настану забуне и извесне малаксалости у масама које се воде. Стога она тешка лутања и они тешки напори, нарочито у почетку нашег уједињеног живота, не могу да забрињавају. Али, снагом онога који за судбину ове земље одговара пред Богом и историјом, нађени су нови путеви, на којима су се видицима већ оза-

равале сигурне светlosti. Зашто је Влада скрета-
тала са тога пута? Зашто је триумф југословенске
националне мисли претворен у пораз? Зашто је
изигран један велики и снажан историјски подухват
који је имао услове за трајан и здрав напредак
народа и његових делова? Зашто је у сигурна
расположења народа унета паника и хаос? Зашто
је из једне извесности и историјске одређености
бачена земља у очајна лутања и неизвесности?
Зашто? На сва ова питања — нека чује добро
Краљевска влада — историја већ тражи одговор!

Господо посланици, ако се икад сумњало
у неминовност и оправданост шестојануарске по-
литике, после свега овога што преживљујемо у
народном и државном животу, за свакога мора
бити јасно, да се само путевима ове велике поли-
тике може сигурно и трајно ићи ка срећи и на-
претку свих делова и целе Отаџбине. Творац те
политике, видовитошћу Богом надахнутих људи,
одредио је и изразио наше националне и државне
оријентације. Наш национални живот, по речима
те политике, може једино тражити среће и велике
будућности за све само у знаку националне це-
лине. Наш државни живот, изражен у знаку уни-
таризма, може осигурати трајан напредак свих
делова и целини у широком самоуправном систе-
му са пуном деконцентрацијом власти. Ето, то су,
господо, судбинске истине, које, подвлачећи це-
лину и њену неприкосновеност, срећно изража-
вају, обзиром на прилике и стања у народу, си-
гурне услове и начине за несметани развитак
свих и свакога. Ван тога, све је друго лутање и
сигурно пропадање. По својој историјској по-
станку, по етничким обележјима, по међусобним
односима и истоветности интереса, наша племена
никада нису, нити могу икада бити самосталне
националне индивидуалности.

Насупрот толиким напорима и навалама свих
непријатеља нашега народа ми смо увек били јед-
но и остајемо једно. Отпор према таквим нава-
лама давале су увек удружене народне снаге. И
то удруживање није никада долазило по неким
споразумима или уговорима између самосталних
делова, већ свагда по народном инстинкту и све-
сти да смо једно и да су опасности заједничке. А
и када су давани отпори појединачно, то се чинило
увек у свести да је иза таквог отпора целина на-
родна. За доказ овога не треба нам да се спушта-
мо у дубоку историјску прошлост. Ослушнимо само
још свеже поклик бивше Србије, осмотримо њено
држање; увидимо рад и став других делова на-
родних и њихових утицајних синова у почетку и
током целог прошлог светског рата. Зар не чујете
како у Нишу српска Народна скупштина, у при-
суству неколико истакнутих синова хрватског дела
народа, објављује мушки широм света, да се Ср-
бија бори за ослобођење и уједињење целокупног
југословенског народа. Доследна томе орловском
поклику, она ено је сломљена и у ритам пробија
се кроз Албанске кршчеве, али у својој ведрој души
носи и не напушта велику наду у велику судбину
целе Југословенске нације. (Пљескање на левици
и повици: Тако је!)

Тај глас српске Народне скупштине чуо је сав
наш народ. Ни из једног дела народног, иако је
аустроугарски режим силио на протесте, није се
чуо ни један узвик, који би оповргао овај глас
Србије и негирао јединство. Напротив, у духу тога
гласа Србије, чујете током рата изјаве и објаве

Југословенског одбора, састављеног од најуглед-
нијих људи свих наших племена из бивше Аустро-
Угарске, да смо једно и да је борба за ослобођење
и уједињење заједничка. Такве исте и сличне по-
руке долазиле су и из самих народних редова и
ако притиснутих ропством.

У допуну тих изјава и акција појуриле су Ју-
гословенске добровољачке легије у заједничку
борбу за ослобођење и уједињење, да удружене
са српском војском, пушком у руци, и својом крв-
љу, повуку и потврде народно јединство. (Одо-
бравање на левици и повици: Тако је!) А све ово
радило се не само што се знало да смо један народ,
него што се и осећало да смо један народ. (Пљес-
кање на левици).

На основу свих заједничких прегнућа, нас су
на Конференцији мира, како савезници тако и не-
пријатељи, признали и третирали као једну неде-
љиву народну целину.

И тако, заједничким и уједињеним снагама це-
лога народа, а по признању позваног међународ-
ног форума, створена је јединствена и недељива
Југославија, као израз јединствене и недељиве На-
ције. Као што видите, господо, национално једин-
ство потврђено је и објављено и од целокупне на-
ције и од међународне заједнице онда када су по
историји и судбини били једино моменти за то.
(Одобравање на левици.) И та потврда и манифе-
стација народне целине, када ни једна друга у
прошлости не би било, јасно и једном за свагда
пред историјом и човечанством скида то питање
и ништи сва сумњичења и све негације о целини
и јединству па ма са које стране долазиле. (Пљес-
кање на левици.) Теза да нисмо један народ није
поникла из дубина народних. Она је убачена бор-
бом против нашега народа. Она је резултат свих ак-
ција разних непријатеља нашега јединства и цели-
не. Уколико се јединство и целина више изражава-
ла, утолико је акција непријатеља против тога била
непосреднија и јача. Непријатељ је у том правцу
вешто и смишљено убацао у целину народну разне
интриге и заваде; сејао међуплеменске мржње и
нетрпељивости, да би делове нације лакше пороб-
љавао и целину ометао у њеним историјским на-
стојањима. Али, и поред свега тога, нација је из-
вршила своју историјску мисију, савладала све пре-
преке и извела своје ослобођење и уједињење, Али,
браћо и пријатељи, тиме нису уништене клице
мржње и заваде, које су у извесним редовима на-
родним наше погодан терен. Ланце смо раски-
нули али мржње и заблуде нисмо очистили. Жиг
аустријанштине: „Завади па владај“, утиснут на
наше национално тело, још пркосно светлуца! У
томе стању, господо, и само у томе стању треба
тражити основна оправдања за све ове посувра-
ћености и болесне прохтеве који се, у задње вре-
ме, разуздано развијају у хрватском делу народа.

Разуме се, да су уз то дошле грешке и пре-
нагљености у почетку нашег заједничког нацио-
налног и државног живота, које су дале повода,
да се пресађене мржње и страсти из прошлости раз-
буктају. И, нека се упамти, те су грешке долазиле
баш од оних који су морали да имају највише раз-
умевања и схватања за стања и односе у народ-
ним деловима према којима је требало подешавати
заједнички живот а нарочито систем администра-
тивног управљања. И као што се онда грешило
па се је народно јединство гурало у стеге и клу-
пе, грешило се и сада од истих људи. Уместо да сте-
ге и калупе скидају, они черече и дробе целину,

заједно са оним људима ради чијег су рада увијали целину у калупе. То су невероватне посусталости.

Ми не можемо да негирамо, да у хрватском делу народа постоји једно тешко стање, које је у нездравим односима са целином народном, и да ћутке прелазимо преко тога, али ми исто тако морамо и позвани смо, да то стање потпуно и тачно аналишемо и дефинишемо, и потражимо целисходне мере за брзо и непосредно лечење. То стање, по нашој анализи, не може се схватити као неки историјом оправдани захтев једне националне индивидуалности, већ као један прохтев, изазван мржњама и заблудама из прошлости, подгрејан грешкама нашим, и подржаван тешким послератним приликама у свима правцима живота. Не дирајући стога у оно што је историја подвукла и скинула са дневног реда, ми морамо истребљивати мржње, исправљати грешке и лечити тешке послератне прилике у оквиру националне целине. То је пут ка нашем потпуном оздрављењу и ни један други. Настави ли се пак правцем рушења нације и њеног јединства, што све то треба да добије оличење у федеративном систему, тиме се не би ни грешке исправиле нити задовољили прави и стварни интереси хрватства. То би био само знак, да су потребна још лутања и страдања и, оно што је најсрамније данас, то би била једна болна констатација за историју, да је ослобођење и уједињење дошло прерано. Али се ни тада народно јединство не би могло срушити, јер је оно стално и вечито. Упамтите, господо, ипак све ће ово проћи, као што прохуји олуја, град, епидемија, али народ остаје. Овај народ југословенски Богом је обдарен бесмртном снагом, коју ништа није могло да уништи у тешкој прошлости, нити ће је моћи уништити ни сада, ни у будућности. (Пљескање.) Наше заблуде и мржње завеле су овај дивни народ са правога пута, али над свима тим нередима завладаће најзад један виши разум, и овај велики народ поћи ће путем среће, славе и величине. (Пљескање.)

Схватајући тако суштину нашу и садашња стања у народу, ми негирамо и не можемо дозволити да може постојати „хрватско питање”. Оно би могло да постоји само онда ако би ми уистини били две засебне народне индивидуалности. У противном случају, ако се ту не ради о засебној и самосталној целини, која тражи своје решење по својим схватањима, онда то није хрватско питање већ питање целога народа, што у истини тако и јесте. Иначе схватити га оделити и самосталним, како се то већ преставља, значи бити спреман на крајња решења. Јер, ако нисмо једно а до споразума не дође? Шта онда, господо? Признати хрватско питање онако како се оно претставља из Загреба, значи отварати поново питање народног јединства. Отворити пак то питање, значи играти се ватром. Јер отворити га, значи отворити сва питања. Али, у томе случају, у низу свих тих питања и у сукобу свих тих питања, ко зна какав би ранг имало хрватско питање; где би се оно зауставило и да ли би било решено баш онако, како се по тајним смеровима жели?! Ви, господо, који се тако лако играте свим тим, пазите шта радите. Ко зна шта ће све кроз отворе тих брана проћи, у каквој снази и са каквим тенденцијама? Где су вам ти политички ауторитети, који би успешно могли каналисати и уравнотежити све оне снаге и

тенденције које ће се сигурно у тим приликама испољити? Где су вам политичке снаге у том обиму, да сва та питања приме на своја плећа и успешно их изнесу до њихових правих и једино могућих решења? Не, господо, и по сто пута не тим путем.

Чак и кад не би били један народ, ми то питање сада не би смели да покрећемо, јер то сада диктују правилно схваћени појединачни интереси наших племена и њихови здрави и трајни међусобни односи. Средимо, с тога, наше снаге по њиховим хармоничним интересима у целини и кроз целину, и уредимо своју заједничку кућу. Пренимо се, браћо и другови, из ове летаргије, која нас дави и настојимо свим нашим снагама, да наша дивна Југославија не носи ланце, већ да крила шири. Њу спутава у ланце исто толико и неразумни централизам, колико и Мачеков лажни федерализам. Централизам је тровао целину и делове народне; федерализам тежи да их разори и уништи. Стога ни централизам, ни федерализам, већ широк бановински самоуправни систем и што је могуће већа деконцентрација власти. Тим путем ћемо једино и сигурно исправити све грешке из блиске прошлости, а да се не огрешимо о целину и њене интересе; створићемо све услове за коренито лечење свих заблуда и мржњи, и омогућићемо непосредно ојачање нашег друштвеног и државног живота од свих тешких послератних стања. (Пљескање на левици.)

Уређена и дисциплинована нација и сходно организована отаџбина, то је непосредни циљ, којем морамо да тежимо. То пак извести, потребно је прикупити, организовати и слати све националне снаге у један велики национални блок, који ће дати непосредан и снажан израз националној мисли и исту систематски гајити и крепити као најпотпунији израз хармоније интереса наших племена, која никако не могу нити смеју да схвате, да је целина њихово сретство, већ и услов њиховог постајања. Тај национални блок биће извор оне снаге, која је потребна да све ове тешкоће садашњице успешно и позитивно отклони. Јер, снаге за извођење ових великих задатака, после смрти пок. Краља, морају бити и по обиму и по садржају различите, од оних за живота Краља Државника. Док је стари партијско-политички систем био опасан за јединство и целину чак и под Александром, дотле је чак и нов партијско-политички систем немогућ без Александра. Партијско-политичка подвајања, па и на широким базама, као што је у нас нов партијски систем, изгубила су сваки смисао, а поготову сада, када видимо, како је један систем изигран једном партијском творевином, која у суштини својој значи обнову старих партијских снага, које су у извесним деловима земље увек биле у знаку цепања и подвајања. Таква подвајања изгубила су смисао због тога, што је нестанком Краља Александра, нестало оне снаге, која је сигурно и позитивно држала народно јединство и изражавала националну мисао. Такву снагу, која би наставила ову историјску улогу у нашем народу, да држи јединство и изражава националну мисао, док она потпуно и трајно не добије своје опште и равнмерно форме, не могу да пруже партије. Јер једна од главних карактеристика партијско-политичких система је да подвајају, цепају бирачко тело или боље рећи, друштво у посебна политичка схватања и посебне партијске интересе, услед чега долази између тих посебних политичких схва-

тања и интереса до сукоба и судара. Да се ти сукоби не би изврнули у рушење целине и њених интереса и обратно; да би такви сукоби партијски користили целини, у чему је и једини смисао таквих партијских трвења, мора да постоји једна трајна, чврста и обезбеђена основа, по којој се све партијско-политичке организације развијају, живе и делају. То је национална мисао, која мора бити општа, уједначена и потпуно изражена. Без те основне мисли водиле, партијски су сукоби неуравнотежени и претстављају непосредне опасности за целину и њене интересе. На тој бази стоји и биначко тело и у сукобу партијско-политичких схватања опредељује свој став у интересу целине. Та база је не само брана од свих деструкција и партијских неуравнотежености, но је и сигуран ослонац, подршка свих партијских акција и једини извор снаге за партијска развијања. Ми те базе још немамо у сигурној и довољној мери, а онај који је не само замењивао ту базу но је најсигурније обрађивао и јачао нестао је. Ми стога не можемо нити можемо ићи путем партијско-политичких подвајања. Ми морамо све националне снаге окупити што пре и створити један јединствен национално-политички систем са циљем који сам мало пре изнео.

Покушаји извесних политичких струја да наше проблеме решавају организацијом партиско-политичких снага, остали су безуспешни. Нарочито су безуспешне оне политичке струје које су остале доследне прешестојануарском партиском систему. Тај систем је и довео до оних расула у националном и државном животу због чега је и морао да осване шести јануар. Тај систем ево до чега је сада, после његове обнове, довео, јер ЈРЗ није ништа друго до обнова и удружење старих партија. А шта нам је дала и до чега нас је довела Удружена опозиција? Ево већ више од две године како се лута по народу и како се трчкара од Београда до Загреба и резултат је свега тога, с једне стране, пометња и забуна у народу, а с друге стране, признање хрватског политичког и историског индивидуалитета! Зар то нису моралне клонулости! Има ли наде и поуздања за Југославију у таквим снагама? Уопште, господо, сав тај рад Удружене опозиције претставља збрку политичких лудорија и бесмислица, које су удешаване по тренутним ђефовима и да задовоље све укусе могућих дефетиста. То је један низ покрета који имају сва дефективна а ни једно конструктивно дејство. У томе су знаку и сва остала запомагања, почев од ових клонулих политика па све до злонамерних крика Драгољуба Јовановића. Све је то само доказ тешког хаоса и лутања, али то нису никако одређене наде и путоказии ка великим оријентацијама. (Одобравање и плескање на левици).

Сви се они несметано тркају по народу нудећи му слободу и демократију!

Господо моја, слобода, демократија, садржајни елементи у здравим и нормалним временима потребни за живот грађанина, друштва, нације, али се они не купују, а још мање продају у вашарским галамама. Права и истинска слобода, која је више дужност но право, манифестује се и благотворно дејствује у друштву здравом и опремљеном, где је морални коефицијенат братство — доминантан и служи поуздано као коректив и слободни и једнакости. А демократски систем владавине може да има здраву, сигурну и корисну примену само у

Отаџбини са уређеном и организованом нацијом, где национална свест доминира над свима посебним страстима и ђудима. Не може се говорити о правим и истинским стањима демократије ако се нема здрава личност, здраво друштво, здрава нација и на тим темељима сигурно организована Отаџбина. Тамо, где је личност потпуно поколебана и растројена; где је морални, привредни, социјални живот расточен и разривен; где су нетрпељивости, мржње и заваде до врхунца; где комунизам и све друге разорне снаге искоришћују сваки моменат и сваку установу; где утицаји блиског суседства разорно вршљају; где верске искључивости царују; где сепаратизам прети и терорише; где се национална мисао мрцвари и руши, тамо је демократија немоћна.

У таквим стањима она претставља тешког болесника који нема снаге да наше проблеме реши онако како судбина уједињене нације тражи. То не значи да смо против демократије; то само значи да права и пуна демократија тражи стање и односе које ми немамо.

Кад ово рекох, не мислим тиме да нагласим почетак неких наших фашистичких схватања. Не! Ми нисмо нити хоћемо да спроводимо какве фашистичке назоре у наш народ. Сви ти покрети, иако су се показали као одређене стварности и просвећени системи владавине, нису за наше прилике. Ми морамо према нашим стањима, односима и приликама, а обзиром на историски циљ који имамо пред нама, одређивати и методе рада и формирати снаге.

Господо посланици! Ја казах своје мишљење и изнесох своја убеђења! Говорећи пред вама, замишљах да стојим пред великим и неумитним судијом, у чијим рукама почива судбина моје Отаџбине, и пред којим, стога, треба износити по души и савести, само и једино истину. Ја нисам оптуживао, већ само указивао на зла, која вас притискују, и на путеве, који, по моме мишљењу, воде Отаџбину срећи, напретку и слави.

Ви ћете, браћо и пријатељи, по вашој савести донети одлуку о овоме буџету, а ја, на основу свега што изнесох, гласаћу против буџета. (Бурно и дуготрајно плескање на левици.)

Pretsednik Stevan Ćirić: Reč ima narodni poslanik g. Živojin Rađailović. (Pljeskanje na leviци).

Живојин Рађаиловић: Господо народни посланици, допустите и мени, да користим ову прилику, буџетску дебату, и да подвргнем разматрању рад Краљевске владе како у унутрашњој тако и у спољној политици.

Пре свега, изјављујем, господо, да ћу, с обзиром на време, бити краћи него што су моји предговорници били. Почећу прво са унутрашњом политиком:

Влада г. Стојадиновића, као што је свима нама познато, дошла је на власт после петомажских избора, дошла је на власт у знаку да ликвидира са шестојануарским режимима и да земљу постепено врати у нормално и здраво парламентарно стање. Влада господина Стојадиновића, чак је и својом декларацијом, прочитаном пред овом истом Народном скупштином, изјаснила се, да такав карактер има, и да ће она земљу вратити постепено у здраво политичко стање. Таква ознака владе, господо, трајала је и надаље. На многим политичким зборовима и сам г. Претседник владе

и многи чланови његовог кабинета јавно су, пред најширим форумом говорили то исто. Али, госпо-до, од тога времена прошло је већ скоро две године дана, а ми стојимо још увек на истој тачци. (Гласови са левице: Још гопел!)

Ми данас, господо, немамо Закона о слободној штампи, немамо Закона о зборовима и удружењима и немамо Закона о избору народних посланика. Све смо то очекивали, чекамо, али не знамо да ли ћемо дочекати.

Кад једна влада отворено и јавно пред форумом Народне скупштине, пред још ширим форумом јавности целога света да таква обећања, онда је било вероватно, да ће се та обећања заиста испунити. Па кад све то ипак није испуњено, онда мора свакако да постоје извесни разлози, извесни узроци, који су владу нагнали да не испуни своју задану реч, не испуни бар до данас.

Помиње се, говори се, како је хрватско питање узрок недоношењу ових закона. Вели се: Кад се у Хрватској дешавају ствари и одигравају овакви догађаји са овим строгим шестојануарским законима, шта ли је остало и шта ће бити онда, кад будемо били дали слободне политичке законе! Ја се, господо, с тим не слажем. Нема ни најлибералнијег, ни најслободоумнијег закона, по коме би се могло по једној земљи вршљати, правити нареди и стварати они догађаји, који су били жалосни и штетни за нацију и за државу. (Пљескање на левици).

Хрватско питање помиње се, господо, у нас већ задње две три године врло често. О њему се говори свуда; о њему се говори у Његошевој улици, о њему се говори у Купинцу, о њему се говори у Брежицама, говори се свуда, али се не говори овде у овом Дому, где му је једино место. (Одобравање на левици.) Само овде, господо, пред народним посланицима то се питање има изнети, третирати се, о њему се говорити, и овде његово решење има пасти. (Одобравање на левици.).

Па да видимо, господо, о том хрватском питању шта се из ове штуре политичке борбе могло да чује. Из редова Удружене опозиције чујемо стално жељу: да треба изаћи браћи Хрватима у сусрет, треба решити хрватско питање. Са хрватске стране опет чујемо овакве гласове: Ми Хрвати хоћемо да смо на своме дому слободни. Ми тражимо правду и праву. Кад погледате, господо, и на једно и на друго, не можете извести никакав закључак, шта се тражи, а шта се мора дати. Међутим, хрватско питање, као племенско питање у нашој држави, камо среће да се уопште није појавило, али када се већ појавило, о њему се мора говорити отворено, јасно и прецизно. (Гласови на левици: Тако је!) Мора се отворено рећи и који су узроци и који су разлози хрватском незадовољству, шта њима не ваља у овој земљи, шта они још траже.

Удружена опозиција, којој сам ја све до прошлих избора припадао и баш се на овом питању са њом разишао, Удружена опозиција, нарочито она из србијанског дела, била је дужна своме народу српском, ономе народу, коме се има највише благодарити за стварање ове велике Отачбине наше, да том истом народу каже, шта би се могло и шта би се смело дати, а да се не повреди снага и јединство народно.

Међутим, та господа то не чине, као што рекох, они у фразама говоре на зборовима, а говоре оно што је симпатично маси. Они кажу: Браћо, треба Хрватима изаћи на сусрет, браћо, треба Хрватима испунити њихове захтеве. А чули сте мало пре како сам казао, да и оно што Хрвати траже, апсолутно не може бити јасно из оних фраза које они нама упућују. (Један глас: То је тачно!) На пример, ја не могу да схватим да ли Хрвати траже самоуправу у својој бановини и у осталим бановинама, па не могу да схватим да ли они траже аутономије са ширим компетенцијама, па не могу да схватим да ли они траже федеративно уређење наше државе, јер из таквих изјава не могу никакве конзеквенце да се изводе. Међутим, у овим питањима ничега нејасног не сме да буде. Мора се отворено рећи шта се тражи, а ми морамо отворено рећи шта можемо дати. И ја, рођени националиста и некадањи велико Србин, ласкам себи да сам то био, ја одговарам својој души:

Па добро, кад су такве прилике, ево, склон ћу бити да од тог крутог унитаризма нешто и попустим, само да би сва племена у нашој држави била сложна и задовољна. Али, господо, то попуштање мора да има и своју границу, оно мора бити одређено, и по мом уверењу не сме се ићи даље од најширих бановинских самоуправа и од крајње деконцентрације власти. (Одобравање на левици.)

Браћа Хрвати хоће да сачувају своју индивидуалност. Од кога? Од брата свога? Па, господо, поред свих својих великосрпских осећања ја сам уверен, да исто тако могу бити и велики Хрват као што сам био и велики Србин. Па откуда онда чување те своје племенске индивидуалности. Зар се заборавља на то, да се у грађењу нечег новог, у грађењу наше нове југословенске нације мора нешто изгубити. Али, у том губљењу учествујемо и ми Срби исто тако, и већ смо изгубили многе своје одлике, али ја не жалим за то, јер знам зашто смо их изгубили. Изгубили смо их за љубав једног много вишег циља и, како кажем, ја зато не жалим. Али ја не видим да су Хрвати штогод изгубили, сем што не чујемо у парламенту оно њихово „дапаче”. Ја не видим да су они што изгубили, бар нису изгубили ништа више но што смо изгубили ми, а кад подједнако губимо, онда се једни на друге не можемо жалити. (Један глас: А шта сте ви изгубили?) Чини ми се да сам упитан шта смо ми Срби изгубили — ако сам добро чуо питање. Одговорићу одмах: Пре свега смо изгубили српско име, изгубили име Србије своје драге Отачбине, изгубили смо своје заставе, свој календар, а изгубићемо, то је сигурно, и своје писмо, своју азбуку. И све то кад изгубимо знам зашто смо и изгубили, изгубили смо за један, као што рекох, много виши циљ. Само, господо, ја верујем да хрватски народ — а под хрватским народом ја не разумем само оне загребачке кругове, него замишљам хрватског сељака, оно што народ чини народом — ја верујем, господо, да хрватски сељак о овом и не мисли и да ово и не тражи. Хрватском сељаку, исто као и српском и словеначком, невоље су заједничке: тешка економска криза, немаштина, пале цене његовим производима итд. (Узвизи на левици: Тако је.) Он се брине само о томе како ће побољшати цене својим производима, он, Бога ми, зазира и од тога колико ће држава

дубоко завући руку у његов џеп, али кад он има своје општинске самоуправе и кад има право да слободно бира свога кмета и општинску управу и своје покрајинске самоуправе, кад има права да бира народне посланике, он се у тој држави, у таквом државном склопу, неће осетити тешко и неће се осетити као да је пао у једну ситуацију која би се могла равнати са ропством.

Да хрватски сељак тако не мисли, ја ћу вам навести речи једнога, сада већ покојног, али једнога од највећих Хрвата најновије историје и и причаћу вам једну епизоду из живота пок. Стјепана Радића. Било је то године 1906, кад се у Врању одржавао конгрес српских земљорадничких задруга. На тај конгрес као гости дошли су и претставници хрватских земљорадничких задруга и далматинских земљорадничких задруга. Претставник хрватских земљорадничких задруга био је Стјепан Радић, а претставник далматинских г. Јосип Смодлака.

Како Врање не обилује каквим великим и многобројним хотелима, то да се ови одличнији гости не би осетили рђаво примљени, ми смо боље госте попримали по својим домовима. Случај је хтео, а на моју велику радост, да мој дом прими покојног Стјепана Радића и г. Смодлаку. И како смо били млади људи у оно време, у својој 33-ћој години и ја и покојни Радић, а и један и други волели вино, песму и весеље, то смо ми упутили г. Смодлаку да иде на конгрес, а ми смо у песми и весељу проводили дане. И данас под овим седим брковима признајем, да смо волели песму и вино, али у исто време тврдим да је тај састанак користан био. Та три дана ја сам, као српски националиста и млади ондашњи народни посланик, употребио да се свестрано разговорим и обавестим са покојним Радићем. И збиља у томе сам успео. Ја сам у њему нашао једну велику и широку словенску душу, једног човека чије су концепције ишле преко племена. И једнога дана упита ме покојни Радић: „Ама, јели Жико, чујем да ти овде у Врању имаш неке комите што их пребацујеш преко границе. Да ли могу некога од њих да видим?“ — „Можеш, Стјепане, драге воље!“ И онда тог вечера наредио сам да пет-шест њих лично дођу да их претставим покојном Радићу. На челу њиховом био је славом увенчани војвода Глигор Соколовић. И ја кад отворих врата од собе и приведох да их претставим осталим гостима, а у првом реду покојном Радићу, Радић скочи, рашири руке и обгрли прво једног, па другог, па трећег и све остале четнике. Из његових очију капале су сузе и он је овим узвицима поздравео четнике: „Соколи моји, јунаци моји, ви ћете нас ослободити, ви ћете нас ујединити!“ — То је говорио покојни Стјепан Радић, велики национални човек. Онда ни покојни Радић ни ја нисмо ни сањати могли да ћемо за време наших живота дочекати уједињење наших племена; то је онда био сан, како сам ја то рекао у једном свом говору у Привременом парламенту у тренутку кад се је тај Парламент отварао; али сан на срећу свих нас остварен. Покојни Радић после је ушао у наш политички живот и знамо његово држање. Било је ту и колебљивих момената, било је ту и друкчијег мало држања, али никада без националне основе. И ја сам уверен, да је данас жив Радић, не би се говорило о федерацији, као што се никада није за време његовог живота говорило. Јучерашњи говорник г. др. Косић поменуо је и критиковао, да

није испуњено обећање дато Крфском декларацијом, да ће се облик државног уређења решити квалификованом већином Народног претставништва. Да, формално није, али у Народно претставништво, које је решавало то питање, Хрвати онда нису били ушли, и она већина која је ту била, то је питање решила. Видовдански Устав решила је заиста квалификована већина онаква каква је у даном моменту била. Али после, кад је покојни Радић ушао у Скупштину, кад је признао Устав и све консеквенције које из њега произилазе, онда је самим тим скинуто са дневног реда питање, да ли је била квалификована већина или није.

Господо, жале се браћа Хрвати како у нашој државној хијерархији нису Хрвати добро претстављени и како их нема много у државној служби. Међутим, господо, ја мислим да није тако. Они се жале и на то, како су под Аустријом имали више, како су имали некакву полу аутономију и осећали се слободнији него што се осећају данас у слободној Југославији. Пре свега ја бих их упитао да ли су за време те велике слободе под Аустријом, имали икада и једнога министра у заједничкој влади?! (Један глас: Био је министар Јосиповић!) Не. Док код нас овде имали су у најкритичнијим тренутцима своје претставнике. (Павао Матица: Онда смо имали и владу и бана у Загребу.) Ипак зато не треба рећи да су били онда слободнији него данас. У најкритичнијим моментима у Југославији, Хрвати су имали у влади за Министра спољних послова г. Трумбића, и то у најзначајнијим тренутцима, у време кад су се бележиле наше међе. Имали смо за Претседника Владе г. др. Корошца. Тако исто имали смо у нашој Скупштини у два маха за Претседнике Народне скупштине Хрвате, а потпретседника увек.

Ако се уђе у наша министарства, видећемо, господо, да и тамо има Хрвата и то баш на истакнутим положајима. Што их нема у Загребу на тим положајима, то је проста ствар. Зато што су та надлештва овде, а нису у Загребу. Једино може бити, имају права да примете да једино у војсци немају на истакнутим положајима своје сународнике. То је тачно да они на положајима команданта дивизија и команданта армија немају још својих људи, али ће их имати. Зашто их за сада немају, то је господо, сасвим јасно. Јер, када се организовала југословенска војска, у њу нисмо смели уводити старе аустријске ђенерале, па били они Хрвати, били Срби или Словенци. То су људи који су били познати са своје велике верности Хабсбурзима и они се не би могли прилагодити новим приликама. Међутим, у југословенску војску примљени су сви млади Хрвати и Словенци бивши официри Аустрије, и данас све их видимо у чиновима пуковника на положајима команданата пукова, начелника штабова у дивизијама и армијама. И нас Србе ништа неће зачудити кад кроз неколико година будемо видели у Нишу, Новом Саду, Скопљу и другим местима на положајима команданата армија и дивизија нашу браћу Хрвате и Словенце. То ће нама Србима, господо, чак бити и драго. Према томе, господо, не стоји, по моме бар мишљењу, стање тако, да је хрватски део нашега народа потлачен, а да стога треба да буде незадовољан, да буде очајан. Ја верујем, да ту има много сугестија, које долазе одозго, из редова хрватске интелигенције. Кад већ хрватско питање постоји, кад се оно третира и износи пред нас, онда га треба озбиљно узети у разматрање и озбиљно

прићи његовом решавању. Моје је мишљење да Краљевска влада после неуспеха Удружене опозиције, да то питање са Хрватима реши, треба да она то питање покуша решити. Само један момент. Добро пазите, господо, до којих се граница попуштање може да чини. Крајње границе то су широке бановинске самоуправе и најшира деконцентрација власти. Ко и преко тога нешто хоће значи да ову државу неће.

Господо, допустите ми да проговорим мало и о другом делу унутрашње владине политике. Оčekивало се, да ће, као што сам малопре казао, либералнијом применом постојећих закона осетити се један дах слободе у нашој земљи. Међутим, нажалост, тај дах слободе није се осетио ни са једне стране. Прошли општински избори показали су да Влада не жели или не желе њени органи, или њени кандидати, или сви заједно, да се ти избори спроведу слободно. На прошлим општинским изборима било је терора, било је безаконја и било је доста бацања државног новца. Ја жалим, господо, што о овако ружним и гадним, ако хоћете, стварима морам да проговорим — ја бих најрадије да их прескочим али не могу. То би могао бити предмет једне моје интерпелације или питања, али кад знам унапред, да ми се на њих неће одговорити, ја те ствари морам овде споменути, јер то је једина прилика у којој то могу учинити.

Ја ћу да се ограничим само на непосредну моју околину, Лесковац, где сам био присутан вршењу избора, и навешћу неколико примера. На пример у Општини брестовачкој победио је мој политички пријатељ старог претседника општине са једном малом већином од 9 гласова. Али се староме претседнику није напуштала власт и шта је могао да ради? Довијао се као ђаво на сто начина, не би ли власт задржао и обезбедио изборни успех иако га је већ био изгубио и бирачки одбор прокламовао мога пријатеља за претседника. И шта је урадио? Узима бирачке спискове, односи их у полицију и тамо се саветује. Разуме се капацитети, као што су, наши полицајци досећају се. Узимају се маказе и са четири листа гласачкога списка исеку се при дну по два имена, свега осам имена па се ових осам имена пребацују у његов гласачки списак, и тако испада други резултат да је он победио са осам гласова а немој кандидат! Свет се зграњава! Стари претседник општине подноси жалбу Управном суду у Скопљу. Управни суд не узима у обзир што су подсечени ови листови. Прелази преко тога, и мења ситуацију другим прорачунавањем и враћа старог претседника на општинску управу!

Па, господо, у 20 веку, веку слободе, вршити овакве злоупотребе, то је у најмању руку недостојно.

У другим трима општинама у којима су такође моји пријатељи победили избори су вршени на најуреднији и најлегалнији начин. Нигде ни једне речи примедбе у записнику и бирачким списковима није било. И Управни суд те изборе ништи, јер је тежња била оних других кандидата да на следећим изборима макар штогод отму и збиља су на тај начин једну општину и отели. Али зар је то ред чинити под Владом са чије се стране наглашава правда и поштовање народних права.

У суседном Срезу власотиначком изведена је једна ствар која ми већ по мало личи на федерално

уређење наше државе. Лесковачки и власотиначки срез додирују се. Од Власотинаца до Лесковца има свега 15 километара.

У Власотинцу је продро кандидат који припада владиној групи и уведен је у дужност, а у општинама где су моји пријатељи победили, такође су и они били уведени. Али, кад су по изјављеним жалбама ти избори поништени да видите како се примењује закон: у Власотинцу допушта се да нова управа, чији су чланови владини кандидати, врши нове изборе, док се у моме срезу враћају старе општинске управе да оне изврше избор. Па зар је то смело да буде у нашој земљи да се на два начина примењује један исти изборни закон? То је, у најмању руку, неозбиљно.

Господо, у једној великој општини Среза лесковачког, у Печењевцима, у очи самога дана избора убијен је, прободен бајонетом, од стране жандарма, први кандидат за претседником, дакле потпретседник, на листи мојих пријатеља. Сукобиле су се две групе и жандарм, тобож да уведе ред, и ако дотле није био пао ни један шамар нити полетела ни једна батина, жандарм примитивац, Арнаутин, пробада бајонетом човека који на месту остаје мртав. Зар се тако спроводе избори? Па зар влада нема културнијих мера и блажијих средстава да постигне своје циљеве? И ова влада, разуме се и као свака друга влада, брани своје интересе и хоће да прави успехе, али она то ипак треба да чини на један отмен начин, тако да јој се не може рећи да је реакционарна и неслободоумна.

Најзад, господо, овом приликом, док се још задржавам на нашој унутрашњој политици, ја бих хтео да учиним један апел на Краљевску владу и на Народну скупштину: да се укине јавно гласање. Гори неморал и горе непоштење никад се нису јављали него што се јављају сада кад наш народ јавно гласа. Тешка економска криза учинила је то, да наш народ за две, три или пет банака продаје свој глас. И од онога витешког народа, који је био кадар да почини велика дела, ми смо једним рђавим законом сада створили просјаке, који пружају руку и продају свој глас и своје достојанство за паре. (Један глас: А влада их увек има доста!) Свакако више него ли ми.

Господо, допустите ми сада да са неколико речи проговорим о спољној политици наше владе. Радостан сам, што на овом пољу могу наћи блажијих и лепших речи, него што сам их морао употребити о унутрашњој политици владиној. Да ли је то последица опште политичке констелације, да ли би ти успеси можда и сами собом дошли; или су ти успеси заслуга Владе г. др. Стојадиновића, — ја у то нећу да улазим. Али да бих био праведан и правичан, хоћу да признам и да кажем да г. др. Стојадиновић показује окретност и разумевање за послове које врши у спољној политици (Одобравање код већине).

Господо, Мала анганта и Балкански споразум као инструменти мира на Балкану, несумњиво да стоје добро. Покушаји који се чине и који сад господин помиње да се Мала анганта руши, изгледа пре да је дело наших непријатеља, него да нешто постоји.

Са нашим старим пријатељима и савезницима, Француском и Енглеском, ја верујем да наши односи стоје у најбољем стању. Ми смо за њих везани заједничким интересима, ми смо од њих не-

раздвојени и братstvom по оружју у минулим ратовима и ми смо најзад са њима везани војним солидним савезима, које треба одржавати по сваку цену и без нарочитог наглашавања.

Са Италијом и Немачком, са којима смо били у коректном ставу, изгледа да смо пошли путем пријатељства. Наш народ, који цени мир и који га жели на свима странама, може ову појаву само са радошћу да прими. А што је шеф Немачке државе г. Хитлер у своме говору убројио и нашу државу у пријатеље Немачке, ми можемо да примимо са искреном радошћу. И ако је то искрено речено са те стране, онда ми великом немачком народу можемо да узвратимо наше пуно поштовање и дивљење.

Наши су економски односи са Немачком у тесној вези, Немачка је највећи потрошач наших артикала, и нико не може забранити нити сметати, да улазимо са њоме у тесне економске везе. А од економских веза до политичке везе има приличне даљине.

Са браћом Бугарима ми смо недавно изградили пакт о вечитом пријатељству и тај уговор био је недавно ратификован. Нека би дао Бог да правилно схваћен и правилно примењен пакт заиста буде вечан. Загрљене сестре Бугарска и Југославија, надахнуте истинским пријатељством претстављаће у Европи велику силу, да би могли бити сами браничи својих интереса и своје боље будућности.

Ја ћу, господе, да завршим свој говор једним апелом на Краљевску владу. Нека нашем народу врати слободу и политичка права што пре; нека се са Хрватима споразуме до мере, којом се неће угрозити ни државно ни народно јединство; нека помаже у држави све националне елементе, а нека железном руком стегне свакога који би хтео да ову државу руши. (Одобравање и плескање).

Pretsednik Stevan Ćirić: Reč ima narodni poslanik g. Fran Zupančič.

Fran Zupančič: Visoki Dome, gospođa poslanici, budžet koji je pred nama je za 625 miliona dinara povećan od prošlogodišnjeg budžeta, te iznosi oko 11 milijardi dinara. To je jedna ogromna svota i svakako jedan nepodnošljiv teret. Treba se zapitati: otkuda to uzeti? Preopterećen je naš zemljoradnik, zanatlija i trgovac. Paušali za male zanatlije su daleko previsoki a osim toga su i ostale takse previsoke. Preopterećeni su i javni i privatni činovnici, kojima se reduciraju plate, i svi mali ljudi uopšte. Jednom rečju sve je preopterećeno i napeto do krajnosti.

Ta svota budžeta znači upravo jedan strašan teret u današnjim očajnim prilikama, koje u zemlji postoje. Porezi su daleko previsoki. Kako će se i kakvim načinom nanovo uterivati taj višak od 625 miliona dinara? Optimizam Gospodina Ministra finansija je u tome pravcu potpuno deplasiran. Poreska praksa sem toga i do danas još nije u celoj državi i prema svima jednaka. Još uvek postoji dvojna mera. Naročito se to teško oseća kod poreza za poslovni promet. Vlada nam je već davno obećala da će sve to lepo zaravnati i urediti, ali nije u tom pravcu baš ništa uradila. Poreska snaga je do malog potpuno poništena. Letina u našim slovenačkim krajevima je sem toga podbacila. Sankcije su nama donele katastrofalne posledice i pravu nesreću u našu zemlju. Sva lepa obećanja sa strane vlade koja nam je dala u Trgovačkom domu u Ljubljani nisu se ispunila. Reparacije za ogromnu štetu načinjenu Sloveniji po sankcijama od strane vlade

nema. Vlada uopšte na sva svoja obećanja nije dala Sloveniji niti jedne pomoći iako je to bila njena dužnost. Sankcije su bile za nas vis major. Šteta je bila učinjena našoj zemlji po onima, koji su uveli sankcije. Samo u mojoj rodnoj opštini sa od prilike 4000 stanovnika ima sada 160 egzekutivnih prodaja seljačkih domova, a isto toliko ima novih egzekucija seljaka. To je najbolji dokaz da je sve doterano i da je poreska snaga u Sloveniji potpuno iscrpljena i poništena. Otkuda onda taj preteran optimizam vlade? U takvim prilikama mora se bolje čuvati novac. Potrebno je napraviti uštede racionalnijim gospodarenjem, a ne povećavati budžet za tako ogroman iznos kako to čini vlada. Proračun bi se morao s obzirom na očajni položaj u zemlji smanjiti a nikako povećati.

Ukoliko se uopšte pravi štednja to se čini na nepravom mestu, čini se to prema činovnicima i javnim nameštenicima i to onima najsiromašnijim. Medutim na drugoj strani birokratizam uništava našu zemlju, od koga ona najviše strada. Potrebno je ne samo racionalnije gospodarenje nego je potrebna i ekspeditivnost, sa puno elasticiteta prema današnjim prilikama. Naša administracija nije dobra, nije savremena, nije organizovana po modernim današnjim principima. Koncentracija uprave samo u jednoj ruci je protivna našoj narodnoj duši, pa je zbog navedenih razloga i vrlo štetna za državnu celinu. I sama politika koja se vodi iz toga jednoga mesta uopšte ne odgovara strukturi i potrebama naše zemlje. Naša država je zemljoradnička država, agrarna država, i zbog toga je potrebno, da se uvaži seljaštvo kao najvažniji i primarni stalež. Kada se bude uvažilo ovo načelo, onda će nesumnjivo seljaku i svima drugima biti bolje. Kada je dobro seljaku onda je dobro i svima ostalim staležima jer u seljačkoj državi ima dovoljno mesta za sve, i za trgovca i obrtnika i intelektualca. Neka svaki od onih koji ne vuče mesečnu platu pomisli na ono doba, kada je seljaku bilo bolje, kada je seljak ekonomski bolje stajao, pa će se uveriti da je i tada njemu bilo bolje. Ako je seljaku dobro onda je i drugima dobro, kad seljak propada propadaju i svi ostali. Sama po sebi pogrešna politika nije ni iz daleka skladna sa državnom strukturom, a sem toga još centralizirana, koncentrirana na jednome mestu, mora da poništi sve što je narod u vekovima, teškom mukom i velikim žrtvama stvorio. Birokratizam u centrali, koji je završio svoj posao, ostao je daleko za današnjim napretkom i trebao bi da odmah ustupi mesto novoj birokratiji, koja će biti sposoban instrument opšte narodne politike. Svi priznaju, da današnja administracija guta ogromne svote. Reorganizacija administracije na osnovi dekoncentracije po modernim načelima je zbog toga nadasve hitna. Ovde je već unapred garantiran vladin veliki pozitivan uspeh i zato, nema izgovora za odlaganje toga hitnoga pitanja. Vlada nije ispunila do danas, nažalost, ni jednu tačku svoga programa. Rešenje zemljoradničkih dužnika nije donešeno u duhu kako je to tražio opšti narodni interes. Pre svega to je samo delimično rešenje. Potrebno je da se donese definitivno rešenje ne samo zemljoradničkih dužnika nego i ostalih dužnika. Krajevna vlada je dobila u tome pravcu dovoljno i hitnih uputstava i predloga, i bila je dužna da podnese Narodnoj skupštini predlog o konačnom i opštem razduženju sviju dužnika bez obzira na njihovo zanimanje.

Zato treba da se odredi u tu svrhu državna pomoć. Bez takve pomoći nema likvidacije dugova. Sve

je samo ođugovlačenje toga pitanja na ogromnu štetu svih slojeva naroda.

Kada bi vlada ovih 625 miliona dinara, za koji iznos povećava današnji budžet, bacila u fond za razduživanje, onda vam ja garantujem, gospodo narodni poslanici, da bi brzo bilo likvidirano pitanje razduženja seljaka i celog našeg naroda.

U tom pogledu naš narod rado bi doprineo i žrtve samo da se iz toga haosa izade na svetlo.

Vlada nije, gospodo narodni poslanici, ni rešila pitanje kredita. U tom pogledu iznosili su već moji predgovornici svoje primedbe, pravi se još dalje tanja likvidacija umesto da se pokrene potrebna uspostava kredita.

Narodno gospodarstvo bez potrebnih kredita ne može se nikad oporaviti i svaki razmak i napredak bez kredita potpuno je isključen.

Novčano pitanje je za nas najvažnije pitanje i narod svakog dana pita šta je učinjeno. U tom pogledu je od vlade, odnosno njenim obećanjem, narod prevaren. Optok novca se mora normalizirati! Nelikvidnost novčanih zavoda preteško muči naš narod. Tekući novac je onaj koji krepri svaki živac u gospodarskom životu. I ako je kredit oduzet uprkos tome još danas nije moguće da dođe mali čovek do svojih ušteda, jer ni u tom pravcu nije učinjeno ništa. Da čujete našeg očajnog štedioca, iscrpljenog rudara, radnika, služitelja, težaka itd. onda bi tek znali kakovo prokletstvo je nagomilano od svih tih naših jadnika na one, koji nose odgovornost za tu nečuvanu narodnu nesreću. (Odobranje na levici.)

Naš najveći slovenački ponos to jeste naše vrlo zadrugarstvo, koje je baš pod sadašnjom vladom doživelo neočekivan napad iza leđa na svoju egzistenciju. (Odobranje na levici.) Ne samo da se bednom čoveku ne isplaćuju, gladom, od usta uštedeni dinari, nego je osim toga stavljeno u opasnost i samo daljne postojanje naših pravih i najboljih novčanih zadruga. Protiv toga moram sa ovoga mesta najodlučnije da protestujem! Vlada je takode u svojoj deklaraciji naglasila, da je vlada smirenja, da je vlada koja će dati narodu političke slobode u duhu demokratije. Iako je vlada već dva puta dobila ovlašćenje u tu svrhu, do danas nije donela političke zakone i bojim se da ih ne kani doneti. (*Vojislav Lazić*: Koga vi kritikujete kad vlade nema! Samo je prisutan jedan ministar!) Kako to shvata vlada to je njena stvar, a mi shvatamo malo ozbiljnije položaj u zemlji! (Dobacivanja iz većine prema *Vojislavu Laziću*: I od tvoga kluba samo je jedan prisutan! — Smeh kod većine).

Nas, koji smo bili izabrani za poslanike u Narodnu skupštinu na programu politike sporazuma, smirenja i sloge, to pitanje još naročito interesira. Uvereni smo duboko da je u rešenju toga pitanja ključ i rešenju nadasve važnog hrvatskog pitanja.

Gospodo narodni poslanici, vrlo rado se priključujem vrlovaženom drugu kolegi dr. Mirku Kosiću, koji je juče izneo da je osnovno pitanje našeg državnog života to hrvatsko pitanje.

Ja naročito ističem svoje zadovoljstvo, jer sam već pre 2 godine sa ovoga mesta bio onaj, koji je to pitanje izneo i već onda sam rekao, da se to pitanje mora što pre rešiti u interesu i na sreću naše države.

Hrvatsko pitanje, gospodo narodni poslanici, bilo je tretirano sa ovoga mesta. Dozvolite mi, da i ja ovde to pitanje razvijem kao Slovenac sa našega gledišta. Neću da opetujem ono što su izneli predgo-

vornici, nego kazaću samo to, što ja u toj stvari osećam.

Hrvatsko pitanje neosporno postoji. To je danas više nego utvrđeno. Svi poštenu državnici priznaju, da to pitanje ne samo da postoji, nego da ga treba što pre i rešiti i to u eminentnom interesu Otadžbine. Činjenica je, da su Hrvati vrlo nezadovoljni. Čuli ste već mnogo tih razloga, zašto su oni nezadovoljni. Hrvati imaju zato dovoljno uzroka, to se priznava. Bez Hrvata ne ide. Bez Hrvata nema Jugoslavije. Tako govore danas svi poštenu, iskreni Srbi i Slovenci. Radi toga je sporazum tako ogromnog značaja za našu državu. Svaka rekriminacija o tome šta traže Hrvati i šta nude Srbi, da se postigne sporazum, ne vodi ni do kakvog rezultata. Bratski sporazum moguć je svakog dana na poštenim i moralnim osnovima, a to je Srbima što je srpsko, Hrvatima što je hrvatsko, Slovincima što je slovensko i državi što je državno. Kad se prihvati to iskreno bratsko načelo, biće sporazum bezuvetno gotov preko noći.

Gospodo moja, čudim se predgovorniku uvaženom kolegi g. Rafailoviću, koji je govoreći o Hrvatima rekao: „Pa neka Hrvati kažu, šta su imali? Jesu li oni imali kada svoje ministre?“ Izvinite, što moram da konstatujem sa ovoga mesta, da je ovo nepoznavanje istorije i nepoznavanje dejanskog faktičnog položaja. Hrvati imaju za to svedoke. U Zagrebu na Markovom trgu stoji njihov parlament, njihov hrvatski sabor, i u tome saboru imali su Hrvati čitavu svoju vladu, i taj hrvatski sabor odredio je iz svoje sredine 40 delegata. On ih je izabrao i poslao Centralnoj vladi, odnosno u centralni parlament u Peštu, i od te četrdesetorice imali su uvek i u centralnoj vladi svoga ministra nacionalnog Hrvata, koji je važio mnogo više, nego što danas vredi ovde svih pet ministara Hrvata.

I onda, gospodo moja, dođe onaj na to mesto pa kaže i pita: Šta Hrvati traže? Pa to je poznata stvar! Hrvati znaju, šta traže. Srbi i mi Slovenci znamo, šta oni traže. Kod nas narodna poslovice kaže: Ko pita, neće da da!

Treba još nešto da istaknem ovde. Ko ovakav sporazum neće, nije iskren brat. Ko odbija pošten bratski sporazum, neće dobro Otadžbini. (Jedan glas iz većine dobacuje: Kažite to Velji Popoviću!) Ja ovde sa ovoga mesta kažem i dalje: Onaj ima bezuvetno svoje lične interese, on je spekulant, ali neka taj spekulant zna, da se silom sa Hrvatima neće postići sporazum. Neka on zna, da on ima posla sa pokoravanom, ali još nikada i ni od koga pokorenom Hrvatskom!

I prevarom, gospodo narodni poslanici, neće se doći do sporazuma. Samo pošten, otvoren, iskren bratski sporazum može da se postigne. Nema tu prevare i sile! Bilo je dosta režima i autoritativnih diktatorskih režima, koji su pokušali rešiti hrvatsko pitanje time, da Hrvate slome, ali se Hrvati slomiti ne daju! To je činjenica, sa kojom treba računati.

Zato je, gospodo narodni poslanici, potrebno da se u pravcu sporazuma složi sve ono što je pošteno i što iskreno misli o našoj zemlji. Sporazum je najkrupnije naše unutrašnje pitanje. Od njega zavisi sreća i budućnost naše zemlje. Zato je potrebno, da učestvuju u tome pitanju sve naše najbolje sile, materijalne, umne i moralne.

„Kad se bratska srca slože, i olovo plivat može, a kad nesloga vlada, onda i pero na dno pada!“ Ja mislim da o tome ne treba više nikakva komentara.

Primećujem, gospodo, samo još to, da smo mi Slovenci bili i bićemo uvek braća sa braćom Hrvatima! (Pljeskanje na levlci.) O tome našem nepokolebivom bratskom prijateljstvu svedoči ona besmrtna pesma: „Slovenac i Hrvat, za uvek brat i brat!” (Vojislav Lazić: A Srbin!) Isto tako nam je i Srbin brat. (Vojislav Lazić: Zašto obilaziš?) Ali mi smo vekovima sa Hrvatima delili milo i drago, dobro i zlo.

To naše hiljadugodišnje bratsko prijateljstvo ne može niko poremetiti ni kod jednog poštenog Slovenca.

Gospodo narodni poslanici, treba samo da se osvrnemo u našu istoriju, i drug Vojza Lazić će dobro znati, da smo pre 1000 godina stvarali veliku zajedničku nacionalnu državu sa braćom Hrvatima pod Ljudevitom Posavskim. On je vodio devet ratova protiv Franaka, i uz njega i pod njegovom komandom marširali su i Slovenci i iz Primorja i Gorice, i to je za nas pre 1000 godina bio još veći ideal, nego što je danas naša Otadžbina. Dakle i oni Slovenci, koji su danas preko granice, koji su danas pod Talijanima i Nemcima, i oni su bili tamo u velikoj našoj zajedničkoj državi, u našoj državnoj zajednici pod Ljudevitom Posavskim.

To je jedna stvar, a druga ono veliko zemljoradničko pitanje, koje je preko poneo Matija Gubec, i u tome velikom seljačkom pokretu učestvovali su i borili se rame uz rame jedni sa drugima, Hrvati i Slovenci, hrvatski i slovenski seljaci.

A pod Turcima, gospodo narodni poslanici, mi smo vadili kestenje za njih i oni za nas. To je bio naš zajednički interes, i naši su vojnici došli čak do Siska, pa se borili.

Sećate se one pesme „Mea culpa”, koja kaže:

„Još ni noć na Kolpo pala,

Bitka je že končala.”

I Ilirija je bila naša zajednička nacionalna tvorevina hrvatska i slovenačka. Zajedno smo učestvovali i živeli kod toga. Dakle ima dovoljno dokaza. Neću da odugovlačim, gospodo, jer je vreme već kasno, ali moram da predem na g. dr. Mačeka. I u tom velikom pokretu, gospodo narodni poslanici, našli su se Hrvati i Slovenci zajedno, stvorivši ovu veliku seljačku demokratiju pod vodstvom pok. Radića i pok. Svetozara Pribičevića. I tamo smo išli zajednički Hrvati i Slovenci, i tamo nas je vodio brat Hrvat kao prvi među nama. I u dr. Mačeku mi vidimo sudbinski izraz one velike nesmrtna pesme: „Slovenac i Hrvat za uvek brat i brat!” I u tom čoveku kao vodi došla je do izraza ta misao. Njegov otac je tako čist i pošten Slovenac kao i otac g. dr. Korošca, kao i moj otac. On je čisti Slovenac iz Slovenije. Dakle, gospodo, nema među nama nikakve razlike. Mi smo živeli u jednoj državnoj zajednici preko hiljadu godina. Naše sudbine bile su vezane jedna za drugu, i zato ćemo i u budućnosti biti iskrena braća. Nakon toga, gospodo narodni poslanici, moram da predem na onaj najvažniji deo našeg unutrašnjeg pitanja, koji se odnosi na hrvatsko pitanje, i to na princip naših pokrajinskih samouprava. Princip samouprava ima dubokog korena u našem narodu, i to ja danas ponovo podvlačim u ovom visokom Domu. Mi Slovenci smo samo na osnovi samouprave imali u prošlosti mogućnosti da smo gospodarski, socijalno i kulturno uspeali, da smo bili među prvim narodima u bivšoj Austriji. Zbog toga ćemo iscrpsti sva zakonita sretstva, da se to naše životno pitanje neće više predgatalisati. Deželni zbori, to su bile one naše predašnje samouprave, i oni su imali pet puta više samo-

upravnih kompetencija nego što ih imaju današnji banski saveti. Da govorim tu naročito o prosveti, i da se osvrnem na one strašne stvari, nepoznate u analima naše istorije, koje se dešavaju u Ministarstvu prosvete. (Milan Mravlje: Ni Turci nisu tako radili!)

Pretsednik Stevan Ćirić: Molim gospodu poslanike da ne prekidaju gospodina govornika.

Fran Zupancić (nastavlja): Vidite, gospodo, pod tuđinom osnovna nastava bila je u našim vlastitim slovenačkim rukama. Švaba nam ni to nije kratio. Treba samo razgovarati na selu, gospodo poslanici, i čuti razgovore koji se vode u našim slovenačkim seljačkim kućama. Naročito deželni zbor kranjski, koji je bio potpuno u našim vlastitim slovenačkim rukama, iskazao se po svom radu kao najnapredniji u celoj monarhiji. On je među prvima zaključio provesti samoupravnu deželnu elektrifikaciju, te je prvi od svih sklopio ugovor sa železničkom upravom u Beču za elektrifikaciju železnica na našoj teritoriji. Pomenuti ugovor bio je sklopljen već 1908 godine. Što se tiče samoupravnih deželnih cesta, tj. današnjih banovinskih cesta, bili smo na prvom mestu u „alpskim zemljama”. Danas imamo 4.120 banovinskih cesta, ali moram da podvučem, da smo ih sagradili mi Slovenci sami preko svojih deželnih samouprava, tj. putem naših deželnih zborova, a to znači našim vlastitim žrtvama i našim sretstvima.

Ništa nam nije kod toga niko poklonio, a najmanje je to bio Švaba. Sve te ceste su stvorene našim vlastitim samoupravnim finansijama. To moram naročito da podvučem zbog potpuno krivog shvatanja toga važnog pitanja u Beogradu. Banovinski cestni fond se za nas prenisko dotira. Državni fond za javne radove također daleko ne odgovara našim zahtevima i prilikama. Potrebni su davno hitni javni radovi u Bohinjskoj Bistrici, na Bleđu, cesta na Pohorje. Dalje u slabom stanju drveni mostovi kod Litije, kod Krškog, kod Sevnice, i potrebno je da se svi oni zamene novim, ier se ljujljaju.

Ali, gospodo narodni poslanici, tu treba da se osvrnem na jučerašnji govor dr. Mirka Kosića. On je vrlo lepo izneo: kako su u bivšoj monarhiji Česi gajavili Nemce. Kako je to bilo moguće, da je jedan nemački narod mogao da bude majoriziran od českok naroda? To je, gospodo narodni poslanici, zaista bilo. Kraljevina Česka bila je također po broju stanovništva pola naše otadžbine, naše Jugoslavije, i tamo ste imali 60% Čeha, 40% Nemaca. Malo drukčiji raspored je bio u Moravskoj zemlji ili deželi, krunovini, kako hoćete da se to nazove, tamo je bilo dve trećine Čeha, jedna trećina Nemaca. Ali, tu je bilo velike državničke mudrosti, da su ostvarili tu većinu česku. Česi su nadglasavali Nemce i u Českoj i u Moravskoj.

Ali, naravno, kada je zakon tu, kada su poštenje i iskrenost tu, to se može postići. Da nije bilo te državničke mudrosti, Austrougarska bi se raspala najmanje 50 godina pre, t. j. 1866 godine, kada je bila napadnuta od Nemaca kod Kraljevgraden (Königgratz), a od Italije kod Kustoze i tamo na Jadranu, kada je dakle sa tri strane bila napadana od dveju velevlasti. Ali, pošto je bilo državničke mudrosti, pošto se vodilo računa o tome, nije se raspala 1866 nego tek 50 godina docnije.

I našu bolnicu u Ljubljani stvorili smo mi Slovenci sami putem deželne samouprave, putem svog deželnog zbora, tj. iz svojih vlastitih sretstava. Po-

što smo izgubili po nesretnom razgraničenju Celovec, Grac i po Rapalu još Goricu, Trst, Polu i Rijeku, gde smo također imali svoje samoupravne bolnice, morala je preuzeti ljubljanska bolnica celokupan ogroman teret sama na sebe. Obzirom na to; da su bolesnici posle rata navalili svi na ljubljansku bolnicu, jer je pre navedenih 6 banovinskih naših bolnica ostalo u inostranstvu, samo po sebi je lako razumljivo da je naša ljubljanska bolnica daleko, daleko preopterećena. G. Ministar socijalne politike nam je u svom ekspezu saopštio i to da je prilikom inspektionog putovanja našao jednu bolnicu od 50 postelja u kojoj je bila zauzeta samo jedna postelja. Ja priznajem g. Ministru dobru volju da radi putem svojih inspekcija na reorganizaciji svog resora. Uveravam g. Ministra ovom prilikom, da u bolnici u Ljubljani neće naći nikada, u ma koje vreme došao, slobodne ni jedne postelje. Naprotiv naći će sve postelje zauzete i prenatrpene. Po tri muška i po tri ženske na dve postelje, te po troje do petoro dece u jednoj postelji.

Zato molim g. Ministra da izvoli biti tako dobar i da što pre izvede svoju inspekciju u ljubljanskoj bolnici. Pomenuta bolnica je osim toga i sa instrumentima i lekovima rdavo snabdevena. Šteta za naše vrle i različne lečnike kojima se ponosi ljubljanska bolnica. Njima se ovakvim prilikama onemogućuje pravi razmah i uspešan rad u svojoj struci. S obzirom na navedene razloge proširenje ljubljanske bolnice je vrlo hitno pitanje, zato molim gospodina Ministra da izvoli tom pitanju posvetiti svu svoju brigu. Nevolja zbog nehigijenskih prilika u ljubljanskoj bolnici je svakog dana sve veća. Radi toga je i zahtev o hitnoj organizaciji samouprava podvostručen. Slovenci traže potpunu dekoncentraciju finansija i poslova sa garancijom potpune nezavisnosti u administraciji. Država se mora izlečiti od današnje administracije, koja ima za posledicu opšte i svestrano nezadovoljstvo.

Prelazim na javne radove. Kod javnih radova treba pre svega da naglasim da Slovenija spada među pasivne krajeve. Sem toga je, kako sam već napomenuo, letina kod nas podbacila. Sve je to statistički dokazano. Što se tiče javnih radova u Sloveniji, gospodo narodni poslanici, upotrebio sam podatke Ministarstva građevina iz kojih se može videti koliko javnih radova otpada na Sloveniju. Poznato nam je, da je u poslednje doba Ministarstvo građevina pored svojih tekućih poslova počelo i sa javnim radovima iz poznatog kredita od 1 milijarde dinara. Baš ti radovi su za nas najinteresantniji. U tom programu pominju se sledeći javni radovi. Cesta Ljubljana—Kranj, cesta Ljubljana—Delnice, cesta Maribor—Št. Ilj.

Naveden je i troškovnik za svaki osek, odnosno navedena je svota, koju je bio predao osek preduzimaču. Kod toga pregleda dolazimo do ukupnog iznosa 28 miliona dinara. Pošto se javlja da za neke osetke krediti nisu još otvoreni treba da se uzme još i to u obzir, ali sve to ukupno neće biti više od 40 miliona dinara tj. 4% od pomenute milijarde. Ta milijarda je zajam, koji će svakako morati država vratiti. To će se naravno učiniti iz prihoda posrednih i neposrednih poreza. Obzirom na to da je utvrđeno da plati Slovenija cirka 16% državnih poreza moraću vratiti ona dakle 160 miliona a primiće cirka 40 miliona. Ja apelujem najenergičnije na Kraljevsku vladu te joj otvoreno i iskreno kažem, da vodi više računa i veću brigu za javne radove u Sloveniji. Narod je zaprepasćen i ogorčen i izjavljuje da ovo ne može i ne

treba da bude. Železnička veza Slovenije sa morem takode se ne forsira sa onom brigom, koja je za to potrebna. Osim toga se i kod tih radova prave velike pogreške na štetu Slovenije i celog našeg Jadrana. Cesta Ljubljana—Sušak vrlo je hitna, ali ipak ne kreće se sa mrtve tačke. Ako nam se da ono što nam pripada, onda bi odmah mogli izvesti jedno i drugo i to u interesu državnom. Ne tražimo više što treba, nego samo ono što nam pripada po pravičnosti.

Moram da se kod ove prilike osvrnem i malo na željezničku upravu. U detaljima sam to već učinio u Finansijskom odboru. Moram i na ovom mestu da iznesem sledeće: Željeznice na teritoriji ljubljanske direkcije donose prema statistici Ministarstva saobraćaja cirka 23% prihoda a za održavanje pruga dobije ljubljanska direkcija cirka 6%. Željeznice ljubljanske direkcije su tako razvidno visoko suficitne, ali u prkos tome pruge propadaju. Ne može ih se ni održati a još manje postići napredak iako je u tom slučaju mogućnost posvemu dana. Opet treba čuti našega seljaka, koji kaže otvoreno: „Ovako se ne može”. Treba stalno i o svemu voditi računa, ako se hoće stižavati i doći do sporazuma. Preduslov, da se u tom pravcu nešto postigne je pre svega: režim poštenja, pravičnosti i zakonitosti. Gaženju zakona treba konačno energično stati na put. Mora biti kraj ličnog obračunavanja i persekucije iz goleme osvete. To sve guća ogromne svote pa i zbog toga Vlada treba da povećava današnji budžet. Niko nema prava ovako raditi. Bio to Pontije ili Pilat, niko nema prava da ruši u narodu poverenje, da on živi u jednoj pravnoj državi. Svaka stvar ima svoje granice, pa mora imati i svoje granice osveta. Pravica nadasve. Onda će biti i država nadasve!

Prvo je država, pa tek onda dođe partija. Ovo su preduslovi mira i reda, bratske sloge i gospodarskog napretka. Kada bude sve to tako lepo učinjeno, vodiće se ozbiljnog računa i o vanparlamentarnoj opoziciji. Ta opozicija tvori sama 1,200.000 glasača naših poštenih državljana. Ona pretstavlja daleko veću moralnu i socijalnu snagu, nego što to naša Vlada misli. Bagatelisanje najjače komponente naše države velika je pogreška naših državnika.

Gospodo narodni poslanici, na zaključku hoću da predem i na opštinske izbore, pa ću zato da upotrebim sledeću alegoriju. Mnogo smo slišali o zadnjih občinskih volitvah u Sloveniji. Izšlo je mnogo brošur in bi jih bilo seveda še već ako bi obstojal zakon o svobodi tiska. Moj namen je predvsem ta, da prikazem celotno sliko teli volitev. Šele na podlagi celotne slike pridemo do ugotovitve in do zaključkov, ki jih je napravil narod sam brez vsakega vmešavanja in vpliva z ene ali druge strani. Vodili so ga pri tem izključno le njegovi veliki narodni voditelji, ki jih je mnogo in tako velikih, da bi se lahko z njimi ponašal tudi velik svoboden narod. K tem svojim voditeljem se zateka naš narod vedno v težkih časih in razmerah, in črpa od njih sveže moralne sile za obrambo svojih najsvetejših idealnih ciljev. Stritar: „Gorje narodu, ako neomajni zakoni večni ne stoje mu več”.

Kakor v celi naši državi so bile tudi pri nas v Sloveniji javne volitve. Te vrste volitve so bile slovenskemu ljudstvu že od nekđaj odvratne in zoperne in otrese se jih je bil že pod tujim jarmom. Žetakrat je stiskalo zavedno ljudstvo svoje zobe in šepetalo stih svojega pesnika velikana Prešerna: „Ak' pa naklonijo nam smrt bogovi, manj strašna noč je v črne zemlje krili, ko so pod svetlim solncem sužnji dnovi”.

Torej že samo dejstvo na sebi, da so bile volitve javne, pove vse. Sedanja vlada je delala mirno naprej na podlagi istih zakonov, ki jih je dala prejšnja vlada, čeprav je v svoji nastopni vladni deklaraciji odločno izjavila, da bo vse te zakone brezpogojno izpomenila. Vlada je izrečno povdarila, da bo dala ljudstvu politične svobode v duhu demokracije. Vsi tozadevni izgovori so jalovi in naše ljudstvo jih odločno odklanja.

Aškerc: „Če hočeš, tudi moreš. Največja moč na svetu, to je volja!“ Najlažje si je seveda pridobiti volilce z javnim glasovanjem, kjer odločata strah in javni pritisk. Ljudstvo je tokrat presenečeno, začudeno in debelo gledalo, tako sedaj pritiska zopet drugi na ta nasilni vijak, ki ga je bil svoječasnoproklel. Volilci so ostali do malega isti tudi pritiski prihajali približno na enak način, toda vijaki so še bolj krčevito nategnjeni in to radi krutega maščevanja.

Zopet šepeta slovenska korenina: „Z osveto samo se ne ozdravi srce“. Pri tem pa hiti ponavljati Simona Gregorčiča: „Če hočete mi odvzeti gorje, predstavite svet mi, ali srce!“

To je bil nesvoboden način volilnega boja. Zato pridno marljivo in nadvse pošteno ljudstvo odklanja to početje. Kakor prej, tudi sedaj vztraja na svoji odločni trditvi in ne prizna, da bi bili tako pridobljeni uspehi odločilni za presojo zaupanja. Svobodna volja volilcev je bila ponekod naravnost onemogočena, drugod pa zopet zelo ovirana in oteškočena. Zopet smo videli dve vrsti državljanov. Opoziciji ni bil dovoljen svoječasnina Slovenskem običajni volini razmah. Opozicija ni imela pravic, ki jih tudi za njo predpisuje volilni zakon. Zakaj pa bi mi enkrat ne trčili druge in gazili Zakonov. Tako se je govorilo v merodajnih krogih. Kazni z zaporom in denarjem so bile delež tistega, ki je mislil, da se sme prosto gibati. Tudi opozicionalni poslanci niso bili svobodni. Državna oblast je posegala nezakonito v volilni posel v korist vladajoče stranke. Kar se je počelo z intelektualci, z javnimi nameščenci, z učiteljstvom in uradništvom, je naravnost neverjetno. Taka nasilja ubijajo dostojanstvo človekovo.

Kar se ni moglo doseči z strahovanjem, to naj bi nadomestile razne obljube in podkupovanje. Vse to vodi v strašno demoralizacijo ljudstva. Edini svetli žarek utehe je ta, da gleda ljudstvo ta vražji ples z velikim nezadovoljstvom in ogorčenjem. S tihim prezirrom obsoja aranžerje in s podvojenim nezaupanjem gleda v bodočnost naše mile domovine.

Koseski: „Taka glava korenine je slovenski oratar!“

Gospodo narodni poslanci, što se tiče izvođenja ovih izbora ja mislim, da ću imati prilike još u specijalnoj debati o tome da govorim, ali moram još i sada sa ovoga mesta, da vam prikažem slike u Črnomaljskom srezu, Krškom srezu, Šmarju, Celju, Kočevju itd. Gospodo, šoferima su oduzimale iskaznice na 23 oktobra 1936 godine tj. pred izborima. Oduzimali su ih sreski načelnici u Črnomelju svima vlasnicima automobila, po svima stanicama, da ne mogu da voze. To je ukidanje građanskih prava. Vršeno je prekopavanje cesta, prebacivanje stabala i greda preko ceste itd.

Gospodo narodni poslanci, ove slike (pokazuje izvesne fotografije) jasno govore da vam je to preličilo na građanski rat nego na slobodu izbora u jednoj državi. Bilo je i drugih načina vršenja nasilja da bi se biračima sprečavalo da ne mogu slobodno da dodu na biralište i vrše svoja građanska prava. I time

se ruši autoritet svake vlade nepoštovanjem i gaženjem zakona.

Gospodo narodni poslanci, pošto to više spada kako sam rekao u pojedinosti, hoću samo jedan slučaj da navedem kako se skidaju sa položaja predsednici opština. Imate tamo u Sevnici ob Savi uglednog opštinskog načelnika Trupeja. Kad ga nisu mogli nikakvom revizijom da zbate, oni su ga učinili liferantom kovanog novca. (Manfred Paštović: To su metode!) To su metode nečuvane u analima naše istorije. On nije iz moga sreza, ali je vrlo pošten čovek, kako ih malo ima u zemlji. On je dobio od poreske uprave u Brežicama poziv da dođe da podigne novac za opštinu. I to mora da dobije u kovanom novcu. Uzeo je železničku kartu, došao je u Brežice, ide u poresku upravu, uzima kovani novac i mora da ga baca u sanduk. Prevozi ga kolima na železničku stanicu i odatle kao teretnu robu, od čega je nastalo 72 din. troškova po ovom prevozu. Sada dolazi revizor od banske uprave u Ljubljani, i taj revizor znate šta je pričao? On je kazao: taj načelnik opštine, on je dobavljač kovanog novca opštini. On je skinut sa mesta, ali je ponova biran velikom većinom. To su metode nasilja kojih malo gde ima.

Gospodo narodni poslanci, kako sam već rekao, to spada u pojedinosti, zbog toga hoću da završim i moram da pozdravim rad Vlade, koliko je ona ozbiljno poduzela korake za postignuće sporazuma, i ja to pozdravljam ali nemam poverenja u tom pravcu, jer to presporo ide, bojim se da i taj pokus nije prevara, zato ne mogu i neću da glasam za ovaj proračun. (Pljeskanje na levice).

Pretsednik Stevan Ćirić: Gospodo narodni poslanci, želite li da nastavimo? (Glasovi: Posle podne!) Po opštoj želji prekidam sada sednicu a nastavice mo rad u 4 časa po podne.

Sednica je prekinuta u 14,5 časova.

(Nastavak sednice u 16.20 časova.)

Potpredsednik Franjo Markić: Gospodo narodni poslanci, nastavljamo jutros započetu sednicu.

Reč ima narodni poslanik g. Boško Zeljković.

Бошко Зелковић: Господо народни посланици, данашња пракса изнашања буџета пред Народну скупштину да се о њему расправља и да се он усвоји, изгледа ми као кад градитељ куће, осигуравши себи трошкове и зараду, позове власника пред њу, преда му кључеве пред вратима и са наглим „збогом“ оде, оставивши власника, да пролазећи кроз просторије са затвореним прозорима, сам, без да га ико чује и да му остане могућности исправке, ставља приговоре и комбинира, како се све могло друкчије и корисније направити. Он констатује, да је кућа шаблонски саграђена, распоред просторија штетан и непрактичан, осјећај удобности главне већине кираџија искључен, али му је то узалудно, јер је стављен пред готов чин.

И ми, када устајемо и узимамо ријеч у буџетској дебати, слични смо томе власнику куће, и то још у горем положају, јер је он барем у могућности да отвори прозоре, да његове јаде чују и они ван куће, па да се чувају овакових градитеља, а нама је према досадашњој примени цензуре и та могућност ускраћена, и ми тешком муком доказујемо својим бирачима, да смо, указујући на недостатке и неправде, стављали предлоге и чинили све напоре, да олакшамо товар, који им се спрема на леђа, да га носе једну читаву годину дана. Баш као

и власнику, дешава се и нама, да ни градитељи појединих дијелова те куће често лично не присуствују њезином прегледању и примању, већ се на једвите јаде удостоје, да нам одреде замјенике, ни криве ни одговорне, да изврше за њих ту досадну и сувишну — у парламентарну праксу ушлу — обавезу.

Пред нама стоји свршен и дефинитиван буџет, коригован и попуњен већ у канцеларији Господина Министра финансија, уколико су то тражили и постигли поједини претставници владине већине; руковођени својим локалним потребама и није мала иронија, кад се оваквом дјелу даје наслов — предлог.

Неко би могао ставити примједбу: „Па зашто онда устајемо и држимо говоре, кад ствари стоје овако?“ Разлог лежи у чињеници, да се обично констатује, да је буџет примила цијела Народна скупштина, а не само владина већина, па би и ми ћутећи примили на се пуну одговорност, и кривњу за њега пред народом, и не би имали изговора, да смо учинили све могуће, да олакшамо терете на његовој изнемоглој грбачи.

Зграда је саграђена, кирајџије су у њу усељене, висина кирије је одређена, а безбједност њезина утјеривања осигурана. Најљепши станови са сразмјерно најмањом киријом већ су унапријед резервисани и заузети, а рђави са неодговарајућом висином кирије натурени сиромашној већини без њезина знања и пристанка. Буџет је та зграда, у којој смо смјештени сви ми, али баш у овом буџету смјештени су најгоре они, чије кирије директно или индиректно у огромној већини омогућавају амортизацију дуга за њу и њезино уздржавање. Овај буџет је повољан само за оне, који уживају извјестан дио благостања у овој земљи, а за већину највећих од рада паћеника, он је неиздржљив терет и још један ударац већ скоро угаслој нади.

Све политичке странке у овој земљи и сви — од највећих па до најмањих политичких људи — стално се ударају у прса и истичу да су они заштитници интереса огромне већине народа у овој држави, тј. нашега сељака и ниједан не отвара уста — ма о чему почео говорити — а да не изнесе пуну прегршт изјава и обећања, како ће он томе сељаку помоћи и учинити, да га у материјалном погледу обаспу сва могућа благостања и добра. А резултат свега тога је увијек исти, све теже и горе стање села и сељака и све веће бремене на његовим леђима.

Већ одмах код преузимања власти у земљи, Влада г. др. Милана Стојадиновића свечано је изјавила да ће у економској и финансијској политици наставити већ започети нови правац, нарочито старање о земљарнику и пореско олакшање за све слојеве народа.

Ни лањски ни овогодишњи буџет не доказује ни труна од тога новог правца, мањ ако то није, што је овогодишњи буџет за 625 милиона већи од лањскога, а поред наше најбоље воље и много уложенога труда у тражењу и неког нарочитог старања о земљарнику и његовог пореског олакшања, ми од тога нисмо могли ни спомена наћи у овогодишњем буџету.

Кад бацимо легитимичан поглед на преглед државних расхода и прихода, у приходима видимо огромне терете и стотилионске цифре, које директно или индиректно погађају село или сељака,

а у расходима скоро ни најмању оштету или олакшање за ово огромно врело. О некој бризи за унапређење било земљорадника или подизање било каквих нових материјалних услова сељачког живота у расходима ни спомена, али зато у приходима олакшања скоро за сваког другог осим не за њега.

Овогодишњи буџет повећан је видљиво за 625 милиона динара, док су друга повећања покривена, јер нису обрачунати они издатци који су унесени у Финансијски закон, да буџет не би изгледао цифарски сувише велик. Само господа министри упутили су Народној скупштини 400 амандмана!

Кад суми овогодишњег државног буџета у износу од 10 милијарди 940 милиона динара додамо суму бановинских буџета од преко 900 милиона динара и суму општинског буџета од преко 800 милиона динара, онда долазимо до оптерећења сваког становника наше државе са свотом од око 900 динара. Ако још узмемо у обзир фантастичне суме дуговања државних, бановинских и општинских, онда долазимо до једне мрачне и немиле слике, која тако страшно демантује причу о неком буџетском уравнотежењу код нас и баца жалосно свјетло на наш привредни и национални живот. (Један глас из већине: Тако Вама изгледа! — Он то гледа својим очима!). Па наравно, ја не могу гледати ствари друкчије него својим очима.

Да су у овогодишњем буџету приходи огромно оптерећење, а расходи никакво олакшање за тежака, најјасније ће се видети ако направимо неколико успоредби.

Док друштвени порези на акцијске капитале, дивиденде акционарских друштава на интересе од улога и на картеле, нису готово никако повећани, дотле су порези на зграде повећани за 10 милиона динара, течевина на 30 милиона, порез на пословни промет за 100 милиона динара, а државна трошарина за 30 милиона динара.

Иако је код нас судовање веома скупо и до правде се не долази јевтино, опет су таксе повећане за 60 милиона динара, а возаринске таксе за 20 милиона динара, а одмах паралелно с тиме, повећана је царина на пиво, да заштити картеле пива на штету нашег националног извоза вина, тј. на штету тежака.

Дакле, све је повећано у буџету замашним цифрама, што на било који начин оптерећује сељака, а не види се да му је на другој страни за надокнаду ишта пружено. Док су раније владе смањивале из године у годину земљарину, тако, да је смањење 1934 и 1935 под. достигло висину од 40%, скоро 150 милиона динара, дотле је прошле буџетске године земљарина повећана, а овогодишњи буџет терети је за 10 милиона динара више од лањске, тако, да је овогодишња земљарина достигла суму од 460 милиона динара, тј. за 160 милиона је већа него године 1934 и 1935. (Министар финансија Душан Летица: То је нетачно!).

Да је Влада при састављању овога буџета претпоставила државне приходе као неки неисцрпљиви извор добара, из кога се може нештедимце и безбрижно грабити са великом кашиком, најбољи је доказ креирање 5515 нових службеничких мјеста, што чини нове личне издатке у износу од 147 милиона динара годишње. Сваком

згодом досада се је истицало да је број државних службеника за нашу државу и њену финансијску моћ превелик, да је наша администрација једна од најскупљих на свијету, компликована и превише гломазна и бирократска, па опет се појављује мјесто редукције и упрошћавање — повећање службеничких мјеста. На разлоге и циљеве повећања ових службеничких мјеста повратићу се у доцнијем говору, а овом згодом истичем као карактеристичну чињеницу привредне политике данашње Владе: сразмјер суме за повећавање броја службеничких мјеста од 147 милиона динара према суми од 120.000 динара — која је предвиђена као ванредни издатак за пољопривреду. Да ту суму предвиди мало већа општина, не би њен износ никога ни зачудио ни изненадио. У нашој држави, у којој национални приход од пољопривреде и сточарства износи 19 милијарди динара, предвиђа се оваква мала сума од 120.000 динара као ванредни кредит за унапређење тих грана наше привреде. Да није жалосно, било би смијешно!

Истина, господин Министар финансија признавајући ова повећања, потврђује да је фискално оптерећење народа по глави веће од ранијег, али он оправдава то тиме, да смо у фази привредног оживљавања, када привредни живот, после дуге учмалости, почиње да креће напријед, да су много боље цијене пољопривредним производима и да је принос жетве био рекордан. Ми морамо рећи, да је овакво гледање и овакво оправдавање повећања терета далеко од стварности. Оправдавати те терете са бољим цијенама пољопривредних производа, значи, претпостављати неке веће резерве тих производа на селу, којих се нажалост не види ни у једном хамбару, нити у једној кукурузани. Те разлоге појачавати са истицањем рекордног приноса прошле године, значи не узимати у обзир задужења и обавезе земљорадникове из прошлих неродних година, пуних елементарних непогода, као суше, поплаве и т. д. Узимати рекордни принос жетве прошле године од којег сувишка више у селу апсолутно нема, јер је он отишао одмах уз ниску цијену у стоваришта шпекуланата, као подлогу оптерећења за идућу годину, значи имати надприродне способности, предвиђања и за ову годину рекордног приноса жетве. Ми који те способности немамо а и вјере нам фали, не видимо ни практичну корист од овакве финансијске политике, па јој не можемо пружити ни помоћ, нити дати свој пристанак за њу, поготову, што смо чврсто увјерени да она задаје последње ударце економском положају нашега земљорадника.

Поготову за мене био би злочин, не само помагати овакову политику, него чак бити и у ближем комшилуку са њом, јер је крај, који ја претстављам, пасиван и у најроднијим годинама рекордног жетвеног приноса. Тежак мога краја може да сачува једино свој голи живот на тај начин, што стандард његова живота, скученост његових захтјева не прелазе ни границу најелементарнијих потреба иоле културнијег живог бића. Неплодност земље, неправедна и несразмерна према данашњем стању у којем се он данас налази, катастрална процјена њезина, nestaшица ма икаквих иоле добрих путева и саобраћајних добрих веза, nestaњак прихода од рада са стране, велики дугови, још већи терети, довели су прилике у којима наш тежак живи, до крајње могућности подношења и дурања.

Кандило наде на боље још једва жмирка, а изгубљени поглед безнадно блуди по празнини и безизлазности.

Преврнимо ову мучну страницу већ једног готовог дјела, па погледајмо, не бисмо ли нашли на другој страни утјехе за душу кад је већ не налазимо за тјело.

20 јуна 1935 године долази на управу земље Влада господина др. Милана Стојадиновића, и 4 јула излази пред Народну скупштину са декларацијом, т. ј. обавезним обећањем, да ће основни правац њезине унутрашње политике бити повучен основним законом земље, — Уставом од 1931 године. Вјерна свима начелима тога Устава, истиче нарочито чување државног и народног јединства. Подвлачи да ће бити одлучна не само у наглашавању, него у стварном спровођењу законитости, као и у пуној примјени и поштовању начела једнакости и равноправности свију грађана. Ми ћемо се трудити, — каже се у њој, — да у току даљег свога рада поједине законе, а нарочито оне политичке природе, прилагодимо тежњама и жељама народним. Ово важи особито за широке народне самоуправе, за Изборни закон, за Закон о штампи и Закон о зборовима и удружењима. Краљевска влада жели да на овај начин омогући истинско учешће најширим слојевима народним у управи државној, бановинској и општинској.

Понесени овим заводљивим обећањима и лепим речима, већина нас је поверовала, да су дошли на управу земље људи, који су, раскрстивши са немилком прошлошћу и њезиним, још немилијим методама, прегли да без разлике на верске и племенске оgrade поведу читав југословенски народ на искрени посао око сређивања прилика у држави и изграђивања и снажења њезина. Засјењени бљештавилом тих нада, које су се у нама појавиле, ми нисмо право ни уочили нити критички одмерили, који су главни елементи те Владе, који имају да одређују правац њезине политике. Није требало дуго времена па да три триумвира, оптерећена са свима посебностима њихова досадашњег политичког рада, који је у историји изграђивања ове државе више био на штету, него ли на корист томе послу, више га кочио, него ли да је пожуривао, дођу до изражаја.

Не треба ни много памети, а ни много речи да се утврди, да данашња Влада није извршила ни једно обећање дато у својој декларацији, нити се је на политичком а још мање на привредном пољу осетило ма и најмање олакшање или побољшање. Напротив, јасно се је утврдило да циљ Владе г. др. Стојадиновића није ни био неки општи, већ се је тај циљ састојао у томе да не бирајући методе и средства осигура себи подлогу за дуже остајање на управи земље. Своју Владу саставља г. др. Стојадиновић заједно са г. др. Корошцем и г. др. Спахом. И један и други са својим политичким организацијама дају основицу г. др. Стојадиновићу који у томе часу не претставља никога осим себе. И сад, логично, долази овај рад, који се је са лепим речима и још лепшим обећањима декларације хтео покрити, а то је стварање једне нове политичке странке, помоћу које би се дала легитимација и г. др. Стојадиновићу. Да се што брже постигне овако постављени циљ, јасно је свакоме, да није била ни опортунa ни корисна за ову Владу ни једна демократска реформа, а најмање доношење политичких закона који би завели политичке

слободе. Г. Корощец је већ имао своју партиску организацију, г. др. Спахо исто тако своју, а како Хрвати у овом политичком послу нису долазили у обзир, преостало је једино, да се ова нова страначка творевина пласира било милом било силом у српском делу нашег народа. Да би се то на врат на нос постигло, врши се најнедопуштенији притисак на тај део и на његове бивше политичке организације, да се тај део нашег народа учини попустљивим и готовим, да прими оно, што му се одозго тј. са стране Владе и свих њезиних органа силом натура. Да би се осетила одмах разлика између оних који су присталице владине и оних који то још нису или неће још никако да буду, просуо се читав плусак благодати и благости на ове прве, а други, иако специјално код нас најчишћи национални елементи, заслужни и у прошлости и у садашњости, доведени су у положај нетрпељивих, прогоњених и бесправних.

Ова Влада у своме саставу и у досадашњем раду, сваким даном даје све више и отвореније слику једног партијског штаба чији је теоријски задатак оснивање Ј.Р.З. пошто-пото, а циљ сагвођење у њезине редове што више присталица, а у пракси, како смо то већ видели, то није ништа друго, него учвршћивање, снажење и збијање редова Корощеве и Спахине организације, а слабење и бацање у страну свих српских организованих снага, а специјално Народне радикалне странке. Да се тај циљ практичније и брже проведе у дело подијељена је читава држава на Словенију као Корощеву домену, на Босну и Херцеговину као Спахино апсолутно и независно везирство, и српско широко поље равно, и на мале владине партијске комесаријате, у којима ведре и облаче људи без и трунке било које врсте легитимације и квалификације, осим, што су једва нађени и скупо плаћени претставници владине страначке организације... (Народни посланик *Нурија Поздерац* упада говорнику у реч)... Ја већу да реагирам на упадице г. Поздераца, јер ко губи, тај има право да се љути. Он је, то само могу да кажем, већ осигурао себи.... (Велики жагор и граја.)

Potprirednik Franjo Markić: Gospodine poslanice, molim Vas da nastavite svoj govor i da ne ulazite u polemiku sa pojednim narodnim poslanicima.

Бошко Зељковић (наставља): Овакав рад све јасније се испољава у факту да је оснивање Ј.Р.З. за г. др. Спаху и његове присталице, а сигурно — то ће други боље знати — и за г. др. Корощца и његове, истина лабаво подигнута ћуприја, преко које се ипак може прећи, до остварења плодова једне давно жељене победе над националним елементима, победе која по њиховом схватању даје право да убирају репарације и то таквом брзином и таквом безобзирношћу да национални елементи, изненађени, не могу да се снађу од чуђења и забринутости.

Одигравајући увек досада улогу заповестављених, да не кажемо злостављаних мученика, г. др. Спахо и г. др. Корощец сматрају да је дошло време да буду скупо награђени и по њиховом схватању обештећени за помоћ, коју они пружају др. Стојадновићу. Изгледа да материјална средства лањскога буџета нису стигла да задовоље њихове захтеве па се зато у овогодишњи буџет уноси свота од 147 милиона динара за креирање 5515 нових службеничких места. А свима нама је јасно за кога

су сва места креирана. Али што нам није ни јасно ни разумљиво, то је, да се просјечно за свако од ових места предвиђа месечни приход за од прилике 2300 динара. Кад мало боље загледамо у расподелу по Министарствима тих новокреираних места, онда неће нико имати моралног права да нам замери ако тврдимо да су та места у већини креирана као синекуре за владине присталице, јер док се у Министарству просвете предвиђа 975 нових места са сумом од 21,900.000 динара, што значи просечно за свако место по 1870 динара, дотле се за Министарство саобраћаја предвиђа 400 нових места са износом од 25 милиона динара, што значи просечно за свако место месечни приход од 5200 динара, што би према одговарајућем положају било постављено у најмању руку 400 нових директора железница, а ми у материјалним издацима ни где не видимо толико огромно повећање наше железничке мреже и његовога, према томе, рекордног и за дивљење читавом свијету промета. Да погледамо још само Министарство иностраних послова и Министарство трговине и индустрије. У првом предвиђају се 13 нових мјеста са сумом од 10,350.000, што значи за свако мјесто мјесечно око 72.000 динара, ми се морамо у чуду да питамо, какви су то код нас положаји највеће лутријске среће. У другом тј. Министарству трговине и индустрије предвиђају се 16 нових мјеста са сумом од 638.000 динара, или свако мјесто са мјесечним приходом од 4.000 динара, па би нас и ту радовао тај завидан напредак наше трговине и индустрије, кога нажалост у пракси не видимо.

Ја мислим да није мала смјелост тражити од народних посланика да дају свој пристанак на овакав рад. А исто тако није ништа мања куража изнијети то овако јавно пред нас осим ако се властодршци не надају да ће њена цензура све то сакрити и покрити.

Ми се питамо, докле ће г. Претседник владе ићи у својој сусретљивости према захтевима г. Корощца и г. др. Спахе, док нас њихови захтјеви нити чуде нити изненађују. Ми, који смо пажљивије пратили политички рад г. г. Корощца и др. Спахе, а познамо и њихову даљу и ближу прошлост, предвиђали смо овакове захтјеве и оваково схватање народних посланика и државних интереса, али нисмо вјеровали да ће се тако далеко ићи у њихову задовољавању.

За доказ оправданости тих наших предвиђања довољно је да бацимо поглед на значајније блиске моменте из политичког живота данашњег по своме положају најпозванијег чувара нашег унитаристичког устава г. др. Корощца, па да, прешавши преко тих његових захтјева, видимо докле може да иде наша вјера у његову нову политичку доследност и добру вољу да гарантира неокрњеност и пуну примјену том нашем данашњем основном земаљском Закону. Зар су Бледски пакт, улазак у шестојануарски режим без знања и овлашћења својих дојучерашњих другова, последице скоро 20 мјесеци сарадње и скакања из шестојануарског режима и скок у пунктације од 31 децембра 1932.

Па још на онако неуобичајени начин отказ сарадње са г. Ацом Станојевићем, односно Главним одбором Народне радикалне странке. Зар је то све, понављам, господо народни посланици, у стању да код најнаивније и најлаковерније природе изазове поверење у гаранције дате са те

стране и у обавезу, које она пружа. Па да претпоставимо да се је негде могла и пробудити вјера у његово ново гледање на наше заједничке политичке прилике и политичке циљеве, с обзиром на то, што се је г. Корошец привидно одрекао своје специјалне политичко-покрајинске индивидуалности и одвојености, јер је ступио у једну нову политичко-страначку организацију, сам г. Корошец се пожурити да убије вјеру и да видљиво истакне, да он ни за длаку није одустао од својих циљева из прошлости. А, ево доказа. 17 јануара ове године одржан је велики манифестациони збор у Љубљани уз присуствовање Господина Корошца, на којему је донета следећа веома карактеристична резолуција:

1) Пошто је Љубљана све више оптерећена на рачун државних дажбина, долази јој све теже време, а међутим јој се не даје могућност, да се користи сопственим дохотцима. Захтијевамо, да се она ослободи тих терета.

2) Пошто у Љубљани има много јавних намјештеника, које је редуција плата тешко погодила, од тога трпи и сва наша привреда, па зато захтијевамо побољшање материјалног положаја државних чиновника, нарочито у погледу породичних додатака;

3) Захтијевамо широку деконцентрацију управе, да Љубљана постане одиста седиште широке самоуправе, како на културном тако и на економско-финансиском пољу Словеначке. У том циљу треба што пре издати закон о широким самоуправама, да би се у Љубљани решавале све ствари, које се тичу словеначког народа, а у Београду посливи, који се односе на државну заједницу;

4) Захтијевамо да се нашем језику призна пуна равноправност, и то не само на папиру и Уставу, већ без изузетка и у свима надлештвима, употпуњавање нашег школства потпуним дотацијама и употпуњавањем нашег словеначког Универзитета;

5) Захтијевамо даље, да се што прије озакони одредба по којој ће се поред државне заставе смјети истицати ...наша застава словеначких боја као симбол стогодишње борбе за народну самосталност....;

6) Тражим да се истински преда Љубљани и цијелој Словеначкој онај дио јавних подавања, који им припада по броју становника и према пореској снази. Зато протествујемо против вирманисања у буџету на штету Словеначке. Протествујемо и против установе централних фондова, који нам много узимају и мало дају. Пошто је наше господарство туђом кривицом дошло у тешку кризу, неликвидношћу новчаних завода, захтијевамо да се из јавних сретстава да потребан кредит за обнову ликвидности наших новчаних завода и подизање наше привреде;

7) Захтијевамо, да се строго изводе све одредбе о заштити радника, да се не дозвољава долазак страног капитала који са собом доводи и стране намјештенике, на штету наших незапослених и осиромашених радника;

8) Захтијевамо да се из јавних сретстава обезбиједи запослење свим нашим незапосленим интелектуалним и мануелним радницима, те да се тако помогне пребројавање тешког доба садашње економске тешке кризе;

9) Предлажемо, да се обавезно уведе осигурање за случај инвалидитета и старости, те да ману-

елни радници у старости не буду препуштени бризи јавних институција и просјачењу;

10) Захтијевамо, да се што прије реформише Закон о радничком осигурању за Словеначку;

11) Захтијевамо, да се без одлагања изгради у Љубљани модерна, савршено хигијенска општинска болница и тиме исправи срамота, која данас лежи на Љубљани и на цијелом словеначком народу;

12) Захтијевамо, да се Љубљана одреди као сједиште нашег највишег суда и да се сједиште Касационог суда пренесе из Загреба у Љубљану.

Како видите, политичка доследност је ту, али не садашња, већ из прошлости.

По резолутности стила и по категоричности захтева, она потврђује нашу констатацију да побједници имају право на оштету у толиком обиму, да не морају да воде рачуна о интересима осталих дијелова државе и о материјалним могућностима опште Заједнице, а све ми се чини да није голема ни брига и за незгодност положаја у који се оваквим поступком и сам г. др. Стојадиновић доводи.

Да би слика била свакоме јаснија, осим можда друговима г. др. Корошца и Спахе, слободан сам да вас упозорим и на један поверљиви распис Краљевске банске управе Дравске бановине, издан по наређењу Господина Министра унутрашњих послова др. Корошца, којим се оптужује једна најидеалнија национална и једна, барем треба да буде, најисправнија и најобјективнија организација државна: Југословенски Соко и жандармерија, да директно или индиректно имају везе са највећим непријатељима своје државе. Где је ту заједница? Док се у Љубљани издају овакови расписи, или их господин Корошец у Београду саставља специјално за Словенију, дотле се Председник владе и шеф Ј.Р.З. г. др. Стојадиновић са одушевљењем и као обично уз велики публицитет — учлањује у Југословенски Соко.

Ово је један од главних чинилаца данашње политике, а сада да видимо другога.

Г. др. Мехмед Спахо стајао је и стоји на челу једне верске политичке организације, која је створена за неку, наводну заштиту од измишљено јачан различношћу вере, одвојен је потпуно муслимана. Они виде у сваком оном муслиману, који не прихвата ту претпоставку, савезника својих или умишљених или за завађене масе умјетно створених непријатеља. Под оваквом претпоставком, појачано различношћу вере, одвојен је потпуно муслимански свет у Босни и Херцеговини од осталих својих суграђана и доведен у један умјетни положај потлачених незадовољника. Без обзира да ли је др. Спахо сарађивао као активни министар у појединим владама увјек се је подржавало вјеровање код муслиманских маса о једном на силу наметнутом режиму из Београда. Зато обавештенијим није ни чудо то када виде да се дојучерашњи активни Министар господин др. Спахо одмах, након свога изласка из владе, ставља на челу једнога покрета, пуног незадовољства са данашњим стањем и да одмах на све стране пружи руку тим сепаратистичким струјама и покретима. Он, г. др. Спахо, гласа за Видовдански Устав и још лакше га се одриче и отказује му легитимност, демантујући самога себе, када му се ускрате привилегије. Он се препоручује претставницима шестојануарског режима, па када види да се ње-

гова сарадња не жели, прелази у табор начелних незадовољника, а да то своје незадовољство манифестује упућује „Бајрамску резолуцију југословенским муслиманима“.

Дешава се и то, да док г. др. Спахо као активни Министар суделује у Влади, први и главни сарадници стоје у најжешћој опозицији, не само према њој, него и према центру државе. У свим досадашњим суделовањима г. др. Спахе у разним владама наше земље, стављена је извјесна граница његовим захтевима и његовом утицају на поступању државних органа у Босни и Херцеговини. Садашњим уласком у Владу добио је г. др. Спахо неограничена пуномоћја за управљање Босном и Херцеговином и већ с тим, а и својим напредним поступцима, довео је у најнезавиднији положај све оно што је национално чисто и што би за сваку државу било најдрагоценије благо. Тај уплив иде тако далеко, да се не може предузети ни најнезнатнија административна мјера а да не добије одобрење те господе. Да не схватимо тако трагично постављања на разне државне и самоуправне положаје људи од којих се нијесу захтјевале ни моралне а још мање школске или стручне квалификације. Ми видимо да је цјелокупни патриотски елемент Босне и Херцеговине подвргнут најстрожијој контроли и шиканима, од најмање зато позваних и националном прошлости легитимисаних лица, која својом осиношћу изазивају ситуације пуне напетости и најјаче заоштрениости. Да није патриотске свијести високог осјећаја одговорности и вјере у немогућност дуљег подржавања оваквог стања, у Босни би се створили фронтови у пуној међусобној борби. Г. др. Спахо признаје да већина Срба Босне и Херцеговине нису ЈРЗ и некако благонаклоно турски нам дозвољава, да идемо куд хоћемо, а не наводи разлоге, који руководе босанске Србе да не прилазе у ЈРЗ. Ти разлози су у њему, у изазивачким поступцима његових присталица, у њиховим вријећањима и осветама.

Г. др. Спахо снабдијевен оволиким овлашћењима и оволиком моћи покушава да прошири свој пуни утјецај и преко граница Босне и Херцеговине, настојећи да преузме вођство Муслимана и у Старој Србији, како би са појачаном снагом могао заузимати још неовиснији став и постављати још веће захтјеве. Није довољно да је име Спахо политички симбол Муслимана, већ то име има да постане и вјерски симбол њихов. Политички вођа др. Мехмед Спахо, вјерски поглавица Фехим Спахо. Уколико је све то корисно за будуће и политичке и вјерске прилике у нашој држави, треба да нам каже г. др. Стојадиновић, јер ми у такву корисност не вјерујемо, и сматрамо да је све ово од непоправиве штете по наше националне и државне интересе.

Недоследност, асоцијалност, отсуство националног правца и никад показана спремност за и ма најмању жртву ради општег добра, то су карактеристике досадашњег политичког рада г. др. Спахе.

Колико је нама познато, Влада г. др. Стојадиновића имала је главни задатак стишавање политичких страсти и уважање потпуно демократског режима у земљи. Мјесто стишавања политичких страсти, добили смо расприравање вјерских размирица и трвeња, а мјесто пуних демократских слобода, најнеодговорнији режим. Доказ су за то

Устав Исламске вјерске заједнице и Конкордат између наше државе и Ватикана. Нама се често нехотично намеће питање, ко се код нас, толико свијестан своје слабости осјећа у толикој опасности да чини и по национално и по државно достојанство од судбоносних последица концесије на све стране. Зар су погинули тако велике да се пресађује данас толико несавремени и давно доказано штетни клерикализам у нашој држави, његује свим могућим средствима, да се учврсти и да се оснажи. Зар је толико државна потреба да се поновно претурају и испремештају ствари за које смо ми вјеровали да су већ давно и стално смјештене свака на своје мјесто? Зар се постиже смирење и задовољство у земљи да се неумерени и изазовни захтјеви једне стране у потпуности испуњавају а на штету друге? Зар је неко од некуд добио сигурног доказа да је стрпљење српскога дјела нашега народа неисцрпљиво и да је његова православна црква неосетљива. Ми се бојимо, да би се ти могли преварити у своме рачуну, јер нису ваљда заборавили да су Српство и његова православна црква у прошлости толико уско повезани, да се једно без другог не да ни замислити и да је судбина у прошлости њима подједнако додељивала и добра и зла, која су они мушки и заједнички као једно тјело примали и поднашали. Изазов једног, значи и изазов другог — увреда једнога је вријећање и другог. Зар Влада Др. Милана Стојадиновића заборавља да је историја српског народа у исто вријеме и историја српско-православне цркве? Ако то г. др. Корошцу и г. др. Спахи није познато, и ако они намјерно преко тога прелазе, дужност би била г. др. Стојадиновића као припадника српског племена и сина Српске православне цркве — која добровољно напустивши свој привилегисани положај у интересу народног и државног јединства, тражи само једнако право за све, — да објасни својим друговима тежину последица оваквих захтева. Ми не видимо нигде знакове да нас прилике силе, било које врсте, и присиљавају на његово примање. Познато ми је да и међу католичким свештенством имаде дубоко националних људи, који одбијају овакав Конкордат, који понижава нашу Краљевину.

Како су нам год неразумљиви ови поступци г. Претседника Владе, још мање видимо потребе да се закони ове земље неједнако примењују. Што се у једном делу наше државе на сваком кораку несметано испољава, то се у другим крајевима најстрожије забрањује, а прекршаји тих забрана најтеже кажњавају. Пада у очи да се сви закони, а особито они, у којима се ограничавају политичке слободе грађана, најстриктније и најстрожије примењују на српском дијелу нашег народа. Да ли је и то нека заслужена казна за почињене гријехове, нама није јасно, али се надамо и с нестрпљењем очекујемо да нам то објасни Претседник Краљевске владе.

Кад је притисак најјачи и ограничење свих слобода највеће, протуре се у јавности вијести, да су предлози за политичке законе узети у коначно разматрање и да ће у најскорије вријеме бити предложени Народној скупштини. Ове вијести већ се неколико пута појављују у јавности и исто толико пута заборављају, а од политичких закона ни трага ни гласа. Зар се Краљевска влада и поред толико истакнутих изборних побједа осјећа још толико слабом, да се не усуђује да донесе те зако-

не, или је страх од слободне јавности толико велики, или претставници вјерско-политичких организација, који сачињавају владину партију, нису у традицији политичке слободе и демократске установе?

Како видите из свега овога, господо народни посланици, не треба ни много труда, ни неких великих способности, да се докаже да Краљевска влада од обећања, датих у својој декларацији и послје не, није извршила ни најситнији дио. Још је очитје да се закључи, да Влада по своме саставу оваква, каква је данас, неће ни у будуће учинити ништа од тих својих обећања, и нека нам се не замјери кад ми вјерујемо, да она то и не мисли. Овогодишњи буџет најбоље доказује, да се не може очекивати неко побољшање материјалног живота, већ, напротив, све су мјере предузете и терети наваљени, који воде погоршању, а о неком смирењу политичких и вјерских страсти данас смо даље него икад до сад и сви су предзнаци и услови ту, да међусобни племенски и верски одношаји буду доведени политиком данашње Владе до највеће заострености и напетости.

Котао је препун паре, притисак изнутра је огроман, а нико од позваних и не мисли да макар и најмањи вентил отвори. Земља је пуна неодговорних дјела и непромишљених поступака, а ни са које стране не предузимају се мјере да се пружи прилика објективној критици јавног мишљења, да отворено указује на грешке и заслијепљености и да отвори нове и корисније путеве за бољи државни и народни живот. Спутаност читавог јавног живота и слободне ријечи доводи нас до жалоснога положаја, да информације о догађајима у својој сопственој држави тражимо у иностраним изворима. А иде се у примени цензуре и турсања тако далеко, да се чак забрањују и бришу и вести о посетама код највиших претставника Краљевске власти у овој држави.... (Сретен Кузевљевић: Који је лист забрањен?)... Пре неколико дана у „Правди“ је забележена аудијенција код Кнеза Намесника, и та је „Правда“ заплена... Влада која силом хоће да јој се верује да ће увести пуне политичке слободе и довести у политички живот нашу земљу, до пуне демократије; Влада која се представља легитимисано и законито наследником принципа и идеала радикалне странке, чије је свето гесло било: народ је извор и утока све власти — та Влада данас најсавесније и најстрожије примењује сва ограничења свих закона бивших ауторитативних режима, она демантује и поништава све, као светињу, сматране националне тековине и вредности, погодује свима мрачним и заводњачким покретима, чини неодговорне и судбоносне концесије на све стране, не предузима у данашњој претешкој међународној ситуацији, никакве унутрашње политичке припремне мере, за пресудне мере, за пресудне часове, пред којима стојимо. Влада, која у спољној политици одбија наше опробане савезнике, та Влада нема политичког права да тражи од правних народних претставника поверење.

Ја као члан Радикалног клуба, да не бих демантовао светлу прошлост народне радикалне странке, да не бих испао осрамоћен и онемогућен пред својим бирачима и недостојан пред својим очима, изјављујем да ћу гласати противу предложенога буџета. (Пљескање и одобравање на ле-

вици. — Више народних посланика траже реч. — Граја).

Potpretsednik Franjo Marikć: Gospodo narodni poslanici, pustite mene da ja objasnim stvar. Gospodo, molim Vas, valjda ja umem da presudim ovu stvar i valjda znam kome treba da dam reč. Ja nisam tačno pratio duel između gospode narodnih poslanika, ali znam da je bilo nekoga nesporeduma, pa da bi se taj nesporedum otklonio, ima reč radi ličnog objašnjenja g. Nuriya Pozderac.

Нурија Поздерац: Господо народни посланици, г. предговорник дотакао се мога имена као да је рекао, да су мени осигуране аустријске медаље у Министарству саобраћаја.

Господо народни посланици, истина је да је Нурија Поздерац био аустријски официр, то ја признајем. (Један глас: Било нас је доста!) Али будите уверени, будите убеђени, то вам кажем као частан човек и син љуте и Мркоњића Крајине, да нема ни једнога човека без разлике на веру да се може потужити на Нурија Поздераца.

Господо народни посланици, ја вас нећу замарити са одговором на говор г. Зељковића, али будите уверени да ћу имати прилике у буџетској дебати да добро одговорим моме пријатељу Бошку Зељковићу, који је након петомажских избора дошао био у Босанску Отоку и донео пасоше Муслиманима да се селимо у Азију, јер смо гласали за Мачекову листу.

Господо народни посланици, пре десетак дана г. Бошко Зељковић ставио је питање на г. Министра унутрашњих послова и питао га, зашто није дозволио да у јавности изађе изјава г. др. Мачека од 11 јануара 1937 године.

Али, господо, то је човек тога калибра који је после 5 маја доносио пасош муслиманима, који су гласали за Мачека, да иду у Азију, а сад прави питање на Министра унутрашњих послова зашто г. Министар унутрашњих послова не дозвољава да изађе изјава г. др. Мачека! (Граја и објашњења.)

Господо, о г. Бошку Зељковићу забавићу се мало дуже другом приликом, приликом буџетске дебате, али дозволите да још кажем неколико речи ко је тај господин. (Велика граја и објашњења између посланика са левице и посланика из центрама и са деснице.) То је, господо народни посланици, народни посланик који је пребијао.... (Граја и објашњења између народних посланика са левице и деснице.)

Potpretsednik Franjo Markić: Reč ima narodni poslanik g. Boško Zeljković radi ličnog objašnjenja. Imate prava da govorite svega pet minuta pa Vas molim da ne iscrpete sve što imate reći u polemici sa g. Pozdercom, jer tome ne bi bilo nikad kraja.

Бошко Зељковић: Господо народни посланици, најмање сам дошао на ово место да се браним. Ја сам на ово место дошао да вас замолим, господо народни посланици, да се задржите на оној страни Горског венца где се каже: „Нико крупно ко... итд.“. Ја сам, господо, ... (Велика граја и протести код већине).

Potpretsednik Franjo Markić: Gospodine Zeljkoviću, dužnost mi je sa ovoga mesta da Vas upozorim da na taj način ne smete vredati pojedine naše drugove.

Бошко Зељковић (наставља): Ја нисам никога вређао! (Жива објашњења између појединих посланика са левице и деснице).

Господо народни посланици, г. Нурија Поздерац љути се, протестује и ограђује се да није Турчин. (Народни посланик *Нурија Поздерац* устаје са свога места и живо протестује). Ја у то нећу да залазим, али дозволите ми, с обзиром на кратко време од пет минута, да одбијем од себе ону гадну тврдњу да сам ја доносио некакве пасоше да се муслимани селе у Азију. (Народни посланик *Нурија Поздерац* прилази говорници, показује посланичку легитимацију и каже: Полажем мандат ако је то лаж! Господо, ево мог мандата! — Граја и жива објашњења између посланика са деснице и левице).

Potpretsednik Franjo Markić: Опоминјем вас, gospodo, na red!

Бошко Зељковић (наставља): Како бих ја, господо, могао да пођем тим путем, кад сам ја од 1907 године још у редовима покрета рахметли Фирдуса, како би ја могао да пођем тим путем кад је мој рад и од ослобођења до данас био стално у правцу буђења националне свести код свих наших муслимана у њиховој оријентацији према Београду.

Ја сам свестан да су муслимани крв наше крви, да су Срби и по крви и по језику.

Ви видите, ви примећујете на мени, господо, да се ја по мало и смијуљим, а смијуљим се ради тога, јер ја једини разумем г. Поздераца. Ја сам тај, који стоји на његовом жуљу у тим крајевима, у којима смо обојица. (*Нурија Поздерац*: Ти си нас опљачкао, господине!) Видите, Господине Претседниче, он прелази на вређање, а Господин Претседник не чује!

Potpretsednik Franjo Markić: Gospodine, nisam mogao čuti, jer je on na kraju sale. (Граја и препирка између већине и мањине).

Бошко Зељковић (наставља): Ја сам тај који сам га пратио у агитацији, кад је пролазио кроз муслиманска села и кад је муслимане уверавао, да свака вера има своје кутију: „Шокци — католици имају своју, Радићеву кутију, Власи имају своју радикалску, а ми имамо Муслимани своју липу муслиманску кутију”. (Смех на левици).

И због тога што сам га пратио стопу у стопу, што сам га на томе путу задржавао, господо, и што сам га на томе путу заустављао и разбијао и отимао онај наш још национално неосвештени свет из онога дубокога мрака, због тога сам ја, господо, доживео анатему са те стране. Али, ја то са задовољством, ја то са поносом носим, јер сам служио и служим једној великој идеји, јер идем за једном звездом нашег националног неба, неба свих снага и лепота. (Бурно плескање на левици. — *Нурија Поздерац*: Господине Претседниче, молим Вас да ми дозволите да кажем још једну једину реч. — Граја и препирке између посланика са деснице и левице).

Potpretsednik Franjo Markić: Gospodine Pozderac, moliv Vas da budete mirni i da zauzmete svoje mesto.

Рећ има народни посланик г. др. Војислав Дошен.

Dr. Vojislav Došen: Gospodo narodni poslanici, prilikom pretresanja ovoga budžeta smatram za potrebno da kao pristalica opozicije iz Vojvodine... (Граја и узвци из већине: Aha, aha!)kritikuјем budžet ove Kraljevske vāade.

Ali, pre nego što predem na kritiku, pošto gospoda mnogo upadaju, biću slobodan da analiziram elemente, iz kojih se ova Vlada sastoji... (Узвци код већине: Охо!)

Ми смо баš малоčas видели, какве се све тврдње овде изnose, тврдње прилично документоване те ћу и ја исто тако говорити и то не само о Муслиманима, који су у Југословенској радикалној заједници, него ћу говорити и о осталим саставним деловима, елементима ове Кралјевске владе.

Ову Владу помажу углавном два посланичка клуба, односно три. Један је изгледа полуфиктиван клуб, који се зове Клуб скупштинске већине, а мање више сви чланови Клуба скупштинске већине налазе се у Клубу ЈРЗ, или, како г. Поздерац каже, „Јереze” пошто њој припада (Смех на левици).

Sem toga, ovu Vladu pomaže i Narodni seljački klub. Narodni seljački klub i Klub sкупштинске већине немају по мом мишљењу и убедњу никакве ingerencije, никаквог uticaja на правac политике данашње Владе. (Повци из већине: Ко то каже?) Они учествују у Влади, они snose odgovornost, али њихова се ingerencija никакo не primećuje. (Узвци на левици: Тако је!)

Šta više kad ministri govore по zborovima и у народу, onda они tvrde, да је то ЈРЗ Влада. То значи, да ове и не признају да су саставни deo vladine већине. (Одобравање на левици — протести на десници — *Aleksandar Dačić*: Ко тебе признаје? Gде ti је Mita Vujić, да ti каже?) А šta биh ја rekao за Vujića? (*Aleksandar Dačić*: Он за тебе много више.)

Posle ove analize и kritike ova три клуба, vi ste, gospodo, skinuti са dnevnoga reda, te mi dopustite да predem сад на анализу ЈРЗ.

Dakle, pošto та ЈРЗ има три elementa, то има и три имена. Један element — ја не знам какве је политичке formacije, pravoslavno-srpsko jugoslovenski, — купи се око г. др. Милана Стојадиновића. (Гласови код већине: То су радикали.) Има ту и демократа, што ih је г. Стошовић увео, има и других, има свакakве vrste.

Други element је slovenačko-klerikalni и тај води г. др. Короšec.

Трећи element је muslimanski и њега води г. др. Spaho. (*Aleksandar Dačić*: А kога ti водиš?) Више nego ti! (Смех код већине.) Јер да si kога vodio, onda не bi otišao уз Владу, да ti Влада pristalice купи, nego bi ostao у opoziciji. (*Aleksandar Dačić*: А има li gдеgod krava muzara?)

Prema tome сад ćemo analizirati, каква је sloga и homogenost те „Јереze”, да vidimo, да li се vodstvo, да li се тај trio, који десницу води, да li се тај slaže и podnosi. (Један glas из већине: А kamo duo? Један brat у JNS а други ovamo!) А у vašoj familiji, један brat pametan, а ovaj opet nije... (Граја.)

Potpretsednik Franjo Markić: Опоминјем на red gospodu narodne poslanike и molim вас да budete mirni.

Dr. Vojislav Došen (nastavlja): Gospodo, analizirajmo ličnost и političku ulogu г. др. Стојадиновића с једне стране, а др. Короšca с друге стране. (Узвци са левице: Чujмо!)

Г. др. Короšec, према мојим informacijama, тоplo želi, да се Konkordat ratifikuje. (Протести код већине и узвци: Ne! Ne! — *Aleksandar Dačić*: То ti nije tačno!)

Meni je vrlo milo, kad vi kažete, da to g. dr. Korošec ne želi, i ja zato pozivam g. dr. Korošca, neka dode na ovu govornicu, pa neka kaže, da ga čuje Sveta Stolica u Rimu, da ne želi ratifikaciju ovoga Konkordata. (Burno odobravanje na levisi. — Objašnjenja između poslanika sa desnice i levice).

I sada, gospodo, dr. Milan Stojadinović, koji je dopustio kao Predsednik vlade da se bira i Odbor za proučavanje Konkordata, koji je ustupljen već Narodnoj skupštini, taj sada nema kuraži da taj Konkordat pred ovom Skupštinom ratifikuje. (Miloš Rašković: A imaš li ti kuraži da izjaviš kako misliš o njemu?!) Ja sam protiv Konkordata — to izjavljujem, ja sam protiv Konkordata i taj je Konkordat vrlo nepovoljan za našu pravoslavnu crkvu. (Glas iz centra: A šta kaže Duda Bošković?) I Duda Bošković je pravoslavac. (Žagor i uzajamna objašnjavanja između narodnih poslanika sa desnice i levice).

Potpredsednik Franjo Markić: Molim vas, gospodo poslanici, da se umirite. Ja vidim, gospodo, da vi ne samo upadate g. govorniku u reč, što nije red, nego vidim da ste ovde otvorili čitavo saborisanje. Ovo je sednica Narodne skupštine, gospodo. Molim vas da se umirite i da saslušate g. govornika u miru i bez upadica.

Dr. Vojislav Došen (nastavlja): Gospodo narodni poslanici, već smo čuli više puta u ovoj budžetskoj debati o onom ljubljanskom zboru, kome je predsedavao g. dr. Korošec, a koji je zbor prihvatio rezoluciju da Slovenija dobije autonomiju. To smo već čuli više puta. Znači da g. dr. Korošec hoće autonomiju za Sloveniju, i ja sada pozivam Predsednika Vlade g. dr. Stojadinovića da se ovde izjasni: da li on pristaje na autonomiju Slovenačke. G. dr. Stojadinović kaže da nije autonomista... **Todor Tonic:** nešto dobacuje govorniku. — Žagor). Dragi moj prijatelju Tošo, to sam čitao o tebi u šaljivim radio novinama. G. dr. Stojadinović je u deklaraciji dao izjavu: da stoji na principu ovog Ustava, a taj Ustav ne predviđa nikakvu autonomiju za Sloveniju. Prema tome, mi vidimo da se ova Vlada već među sobom ne slaže. (Glas iz centra: Slaže se, slaže!) To je ljubav kroz kamiš. I sada, kad bi otišao, recimo hipotetično uzeto, g. dr. Korošec iz Vlade ili iz »Jereze«, ja sam onda znatiželjan koliko bi vas Slovenaca ostalo uz g. dr. Stojadinovića. (Pljeskanje na levisi). Ako bi otišao g. dr. Spaho iz »Jereze«, onda ne bi ostao ni jedan Musliman. Prema tome, znači da je ovo jedna rdava koalicija stranaka, a nije nikakva jednoobrazna partija, koja se zove Jugoslovenska radikalna zajednica. (Glas sa levice: To su Tri Jerarha! To ti ne znaš!) Ja znam za Tri Jerarha, ali ne znam otkada dr. Korošec i dr. Spaho slave Tri Jerarha. (Smeh. — **Aleksandar Dačić:** A šta je s onim hektarima u Banatu?!) Čućeš i o njima.

Gospodo poslanici, ne treba ni da govorim o načinu kako je stvorena »Jereza«. O tome su govorili već i drugi predgovornici. Želim samo da u telegramskom stilu konstatujem: da je najpre imenovano vodstvo, i onda je Ministar unutrašnjih poslova, koji je slučajno svešteno lice, dao svoj policijski blagoslov sreskim načelnicima da prikupljaju pristalice. (Odobranje na levisi).

Gospodo narodni poslanici, kada je takva heterogenost u vodstvu te partije, onda si možete predstaviti kako ima to vodstvo homogene pristalice u narodu. (Jedan glas sa desnice: Mnogo više, nego kod vas!) Ja ću vam govoriti i o tome, a pre nego na to predem, učiniću jednu digresiju, pa kazati, da je ovo

vrlo verovatno, kada vama nije dovoljno što sam prošli put dao i Predsedniku Vlade i Ministarima dokaze o nečuvenom i drskom teroru vaših vlasti, provideno i sa brojevima i sa pečatima, pa onda još kažete da to nije istina. Neke kaže Predsednik Skupštine i onaj Ministar koji je dobio, je li istina ili nije?

Gospodo, sada tako na papiru stvorena J.R.Z. trebala je nekako da se politički etablira; pa šta je uradilo vodstvo? Kaže: Uredićemo to (Jedan glas sa desnice: Bolje nego JNS!) JNS je isto tako rdava kao JRZ. Bože daj da se JRZ-u desi što se je desilo i JNS-u. Tako je vodstvo JRZ rešilo da narodno poverenje suplira, surogira sa opštinskim izborima a to na osnovu onog reakcionarnog zakona koga je doneo i g. Grba koji je ovome prigovorio. Dakle, gospodo narodni poslanici, ova Vlada koja nosi grančicu demokratije, ta Vlada se služi sa onim reakcionarnim zakonom na štetu našeg celokupnog naroda. (Jedan glas sa desnice: Nije ona donela ovaj zakon!) Pa i ja kažem da nije donela. Tačno je, i kod Vas vidim znak zašto ste tako upali. Prema tome, ako ova Vlada želi da postupa pravilno, da postupa iskreno, ona treba otvoreno da žigoše one reakcionarne zakone, i da ih ne primenjuje. Isto onako kao što se ispravan građanin neće služiti sa falsifikovanim novcem, tako se ispravna Vlada neće služiti sa reakcionarnim zakonom. (Jedan glas sa desnice: To je rdavo upoređenje!) I sada ova Vlada objašnjuje svoju pobedu i kaže: Mi smo izvojevali pobedu sa puno zasluga. Evo, recimo u Vojvodini, u Irigu, žandarmerija je kod poslanika Šijaka... (Glas sa desnice: Pa Srem nije Vojvodina!) Jeste, Srem je Vojvodina; učite malo, pa ćete znati da je Srem Vojvodina... i prema tome, tamo je bilo ranjenih preko 20. Danas smo čuli, a i čitali smo u novinama da je bilo i mrtvih na opštinskim izborima, i za čudo naš g. Ministar unutrašnjih poslova kao svešteno lice daje svoj bilten u kome kaže: Izbori su protekli u redu. E, sada, kada su ovi izbori protekli u redu, ja ću vam biti slobodan da podvučem, kako su izbori sprovedeni u Dunavskoj banovini, ali to sa leve obale Save i Dunava. (Jedan glas sa desnice: To si već govorio!) Moram da vas potsetim, jer vidim da vam to prija.

U prvom redu, Predsednik Vlade g. dr. Stojadinović trebao je da nade ličnost koja će unapred moći garantovati onih famoznih 80% većine. Tražio je tu ličnost ali je nije mogao naći, nego je uzeo svoje stare interpelacije, pa ih je prevrtao tražeći da nije možda koga pomenuo u svojim interpelacijama još pre 6 januara da ne bi, možda tu našao kaku ličnost. I, prevrćući svoje interpelacije, pronašao je interpelaciju od 1928 godine u kojoj on interpeliše, on, dr. Milan Stojadinović, Ministra unutrašnjih poslova povodom postavljenja Svetislava Rajića oblasnog župana beogradske oblasti. I bunio se kako je mogao Svetislav Rajić biti postavljen za oblasnog župana beogradske oblasti, kada je za vreme rata bio u poverljivoj službi Mađarskog honvedskog Ministarstva. Pa pošto se je g. Rajić izveštio za vreme Mađarske kako se ispravni Srbi u Vojvodini gone, to ga je onda g. dr. Stojadinović metnuo samo za v. d. Bana, za vršioca dužnosti Bana u Dunavskoj banovini, da najpre zasluži, da bi avansovao za Bana. Pa, pošto mu je stavio u izgled malo poveliki zalogaj, — jer naš Ban izide na oko milion dinara godišnje, o čemu ću vam posle govoriti, — to je onda g. Rajić upotrebio sve metode, ne bi li došao do one kvalifikovane većine koja je bila potrebna g. dr. Stojadinoviću u Vojvodini, većine od 80%. Plan je bio ovakav: u svakoj

opštini biće glasačka mesta kao i obično u školskoj dvorani. Školske dvorane su velike od 7 do 8 metara a i veće, pa će birački odbor sedeti na jednom kraju sale, a pretstavnici lista sedeće na drugom kraju sale, jer će liste biti prikucane na protivnoj strani sale pa će im se kazati: ti sediš ispod liste i ti čuvaš listu, da je vetar ne bi odneo. A oni pretstavnici lista koji nisu hteli da se pokore takvom zahtevu pretседnika biračkog odbora, koji je u isto vreme bio pretседnik ili potpretседnik J.R.Z. organizacije, taj je onda bio sa žandarmerijskom silom odveden i rečeno mu je da sedi tamo pored zida i da čuva listu da je vetar ne odnese. I, makar je to tako bilo, ipak je narod glasao za opoziciju u velikom procentu. (Jedan glas sa desnice: I pobeđila JRZ!) Nije pobeđila. (*Branko Ratković*: 2.000 Hercegovaca naseljenika nije glasalo za tebe, i neće nikada glasati za tebe, jer ti si separatista!) Ovaj gospodin govori napamet, jer u ovome srezu nema ni 50 Hercegovaca, a i ti nisu s njim nego su u opoziciji. Da bi odgovorio ovome gospodinu Hercegovcu, makar je izišao napolje, njegovi su Hercegovci na koloniji a u mome srezu je kolonija i Banatsko Karadordevo. U Banatskom Karadordevu 6 decembra pobeđila je lista JRZ, sa većinom od jednog glasa. Koliko je trebalo toliko su i učinili, ali nisu vešto učinili, te je Upravni sud morao poništiti izuzetno taj izbor, i onda su izvršeni naknadni izbori, na kojima je naša lista pobeđila sa ogromnom većinom, a njegovi Hercegovci su glasali za opoziciju, jer se ni oni u Vojvodini ne daju ni od koga eksploatirati pa ni od onih Hercegovaca koji žive u Hercegovini. (Jedan glas sa desnice: A kome ti pripadaš?) Ja pripadam vojvodanskom pokretu. (Jedan glas sa desnice: Je li to stranka!) Ovo je više nego stranka. Dajte zakon pa ćemo imati vojvodansku stranku.

Gospodo, šta se je sve dešavalo u opštini Crnja, srez Jaša Tomić? JRZ stranka nije mogla ni da postavi listu, iako je sreski načelnik bio u tome selu najmanje 10 dana pre izbora. (Jedan glas sa desnice: Vi dolazite u kontradikciju.) Tamo pak gde su uspeli da postavite listu, tamo je onda učinjen falsifikat.

Dozvolite mi da se sada poslužim jednim apotekarskim receptom obzirom da upadice potiču od apotekara, pa da vam kažem ko je u kontradikciji. U srezu Crnji, opšti je utisak i raspoloženje naroda bilo na našoj strani, ali je bila tajna, da se dozna koliko koja lista ima glasova, jer su čuvari morali samo da čuvaju liste. Za veliko čudo, i ako je tri četvrtine sela reklo da je glasalo za nas, mi smo ostali sa 160 glasova u manjini. Uzeli smo potpise od onih, koji su za nas glasali i dobili smo za nas 596 potpisa, dok je za JRZ ostalo svega 128 glasova. (Jedan glas sa desnice: Pa gde je onda teror?) Gospodine, oni su ukrali naše glasove. Ja ću se korigirati, da udovoljim JRZ upadicama, neću to nazivati terorom, nego krađom glasova.

Gospodo, kada smo već ovde na ovim pitanjima, u dokaz te velike slobode, koju smo dobili od današnje Vlade, JRZ je izgubila i u susednim opštinama, i došli su nepoznati ljudi i ukrali sve zapisnike i spiskove i ta krađa se nije „mogla” sprečiti iako je bio iskupljen ceo vod žandarmerije.

Ja sam rekao g. Pretседniku Narodne skupštine, kada mi je on napomenuo, da nije parlamentarni izraz „krađa”, da smatram da je svaki izraz parlamentaran, ako se nalazi fiksiran u zakonu, jer zakone donosi Parlament, pa kada zakon kvalifikuje to kao krađu, mislim da mogu i ja, a ja sam još dodao „ordinarna krađa”, jer je zakon predvideo i drsku krađu.

Gospodo, ja moram da govorim o ovome u Narodnoj skupštini, jer se nalazi o ovome pitanju kod Okružnog suda u Petrogradu akt Kps br. 672/36 zbog uništenja javnih isprava, druga alineja § 397 Krivičnog zakona. A pošto ja zastupam optužbu, to ja i znam tačno.

I sada, sa ovim velikim moralnim dobitkom, sa ovim opštinskim izborima, ova Vlada je dobila legitimaciju za vrlo pošten rad, te je pristupila izvođenju svoga programa. Prva tačka njenoga programa, posle tih opštinskih izbora koji još nisu gotovi, jer samo u mome srezu ima još u četiri opštine da se izvrše naknadni izbori... (*Aleksandar Dačić* upada govorniku u reč. Nastaje objašnjenje između govornika g. dr. Došena i narodnog poslanika Dačića. — Graja).

Potpretседnik Franjo Markić: Molim vas, gospodo, da g. govorniku ne upadate u reč, a g. govornika molim da se lično ne objašnjava nego da izvoli nastaviti svoj govor.

Dr. Vojislav Došen (nastavlja): Gospodo poslanici, sada dolazimo na predlog ovoga budžeta kojim se povećava opterećenje na naš radni narod. Treba naročito naglasiti, da se osim ovih 11 milijardi rashoda koliko se predviđa budžetom, narodu nameće Finansijskim zakonom još oko 1½ milijarda dinara, tako da otprilike naš budžet iznosi 12½ milijardi, a ne 11 milijardi kako se to u novinama objavljuje. A kako je i koliko naš narod opterećen, ja ću vam navesti samo jedan primer, da bi videli, koliko je jedan hektar zemljišta opterećen sa državnim trošarinom, i to onaj hektar koji je zasađen sa šećernom repom, da bi videli, gospodo, koliko država dobije iz toga hektara, a koliko dobije sopstvenik zemlje, odnosno proizvođač šećerne repe.

Jedan hektar, koji ima 10.000 m², može da donese, ako je malo bolja zemlja, otprilike 3 i po vagona šećerne repe. Ta tri i po vagona plaćena su ove godine otprilike 7.000 dinara bruto. Znači, proizvođač šećerne repe dobio je bruto 7.000 dinara. Režiski troškovi su gotovo za polovinu veći od toga, a iz te šećerne repe, koja iznosi 350 metarskih centi, proizvedeno je 52 metra šećera, otprilike 15 do 16%, i država dobije na tih 52 metarskih centi šećera 41.600 dinara tj. 8 dinara po kilogramu. Vidite, dakle, gospodo, kako naša država eksploatiše ovu proizvodnju, pa makar ona bila industrijska onda ona pobire sve. (Jedan glas: Da li se rentira proizvodnja šećera?) Ne rentira se, jer repa iscrpe zemlju, pa kad dođe kišno doba i vreme kao što je bilo ove godine ostaje repa neizliferovana. Vozite se po Vojvodini pa ćete videti da ima repe koja nije izliferovana. (Jedan glas: Zašto sadite repu?) Mi hoćemo da vam damo šećera. Jo dobijam upadice da branim šećer a ja ne branim šećer, nego branim potrošače i proizvođače, jer ovih 8 dinara ide u državnu kasu, a nikako u kasu neke fabrike, prema tome, čim se smanji plaćanje trošarine onda će potrošač jeftinije moći da kupi taj šećer. Dakle, taj šećer gorak je proizvođaču i potrošaču, samo je sladak onima koji propisuju i raspisuju ove troškove.

Govoreći sada ovde o šećeru, setih se momentalno i fabrike šećera u Vrbasu. Do nedavno su bili u upravi fabrike šećera u Vrbasu Pretседnik Vlade g. dr. Milan Stojadinović i Ministar trgovine g. dr. Vrbanić. Znači dakle, ako bi se pravila kakva zamerka zainteresovanosti u šećernoj industriji, onda bi ta u prvom redu sa više strane imala da bude upućena Pretседniku Vlade i Ministru trgovine, jer su

oni bili u upravi, možda su i sada, ja ne tvrdim, ali su kao aktivni Ministri bili u upravi, te bi se i primedbe imale u prvom redu na njih da odnose. A sada, pošto sam to konstatovao, kazaću vam još nešto naime, da naša država nagraduje industrijalce šećera. To je slučaj sa dr. Švarcom koji je iz Budimpešte a direktor je fabrike šećera u Vrbasu. Taj dr. Švarc odlikovan je ordenom Sv. Save III stepena.

Potpredsednik Franjo Markić: Gospodine poslanice, okanite se pominjanja odlikovanja. To nije na dnevnom redu. To ne može biti u vezi sa fabrikom šećera.

Dr. Vojislav Došen (nastavlja): Drugi je direktor u Crvenki. To je jedan Jevrejin naše saveznice Čehoslovačke i on je dobio jedan stepen manje, no u Crvenki nisu bili pomenuti ministri u upravi. Ne znam kakve veze ima prosveta Svetoga Save sa jevrejskom proizvodnjom šećera. To će nam sigurno objasniti Predsednik Vlade.

Gospodo narodni poslanici, juče, kad je g. Ministar Matica ovde izneo, da su banke predlogom nove uredbe oslobođene od prenosne pristojbe, primetio sam da je g. Ministar finansija poluglasno dobacio Ministru Matici: Niste čitali Uredbu! Ustao je onda g. dr. Časlav Nikitović pa je kazao . . . (Jež dan glas: Da li se sećaš?) Ja sam tako čuo. Možda se ja bolje sećam nego g. Ministar finansija, pošto je njemu u glavi budžet od dvanaest i po milijardi. Ustao je, rekoh, g. dr. Časlav Nikitović, pa je kazao, da je to jedno socijalno pitanje, jedna socijalna olakšica jer je to učinjeno u korist dužnika. Međutim, u samom Zakonu o taksama po T.br. 2 plaća se za svako otuđenje 4% prinodne pristojbe od kupovne cene. Šta više, kod licitacija poreske vlasti su stajale i stoje na tom stanovištu, da ako im se učini mala licitaciona svota, da onda po jednom raspisu Ministra finansija poreska uprava uzima za bazu procenjenju svotu koja bi se dobila, a koja se stvarno ne bi im davati mogla. Međutim, sad su banke oslobođene od plaćanja te prenosne pristojbe. Znači dakle, da ta Uredba ima za cilj, da se dužnik može sa manje izdataka lakše za gušu po banci da uhvati, jer će sada banka moći da tera svakoga na licitaciju, a da pri tome ne mora da plaća prenosne troškove, koje nakon pravomoćnosti licitacije u roku od 15 dana inače mora da plati. Socijalnog bi bilo u tome samo u onome slučaju, ako bi taj dužnik bio aktivan, pa ako bi se on na licitaciji prodao, pa da mu još uvek ostane imovine, a svaki takav dužnik, koji je donekle aktivan, reguliše svoje obaveze a da ne dođe do licitacije, jer ima finansijske mogućnosti, a onaj dužnik, koga se proda na licitaciji, taj je već dužan i preko 100% i radi toga će izgubiti nekoliko poverilaca srazmerno i procentualno od one pristojbe, koju bi dobila inače naša država. Ovo nije toliko važno pominjati, koliko je važno to što ću sada da spomenem, što sam inače spomenuo i 1935 godine, i lane 1936 a sad ću to spomenuti i po treći put, jer vidim da sam zabadava to tri puta kazao. Milo mi je, da je Gospodin Ministar finansija tu, pa ću videti da li će to ispuniti.

A sada, gospodo Jerezovci, ima jedna nezgodna stvar i u Vojvodini i u Hrvatskoj, a to je i za vas Srbe nacionaliste vrlo nezgodna stvar, naime, da tamo još uvek važi mađarski zakon za plaćanje prenosne pristojbe, ako se radi o poklonu ili o nasleđu. Pa dajte Vojvodini, kad se za njenu glavnu varoš kaže

da je bila srpska Atina, dajte malo srpskog zakona, po kome se malo plaća, pa da vidimo da smo nekakva braća. (Odobranje.)

G. Ministru finansija moram da skrenem pažnju da se naplaćuje još uvek prenosna pristojba kod darovnih ugovora i kod nasleđa po onome pravilniku, koji je doneo mađarski ministar finansija (*Ministar finansija Dušan Letica*: To je u Slovenačkoj, i u Dalmaciji, i u Bosni i Hercegovini!) Onda tim gore, ali se tamo naplaćuje manje. U Hrvatskoj i Vojvodini je druga tarifa — mađarska.

Kako je, gospodo, tarifska skala u krunama to se prvo proceni i nasledena imovina u dinarima, pa se obračunavanje izvrši tako, da se dinarska vrednost pomnoži sa 4 — npr. vredi 100.000 dinara, i onda se to pretvori u 400.000 kruna te se tako ode na visoku stopu, pošto je kod 400.000 mirnodobskih kruna procenat jako visok, te se i dešava da takav naslednik plati 15—16.000 dinara prenosne pristojbe, a ovde na desnoj obali Save i Dunava, tu prođe sa kojim marjašom, jer je tu procenat vrlo mali, do 100.000 dinara ide do 2½% a kod nas i 15%.

Gospodo, mi vidimo da ova Vlada želi da povisi opterećenje našeg naroda. To je sasvim u suprotnosti sa već donetom Uredbom o likvidaciji zemljoradničkih dugova, jer Vlada sa jedne strane tom Uredbom utvrđuje platežnu nesposobnost našeg naroda, utvrđuje njegovo siromašno stanje, a ovde s druge strane mu diže javne namete. To znači da se vodi takva politika, da na štetu privrede svaki onaj dinar koji se od naroda dobije, da ga se oduzme na štetu, a ne u korist toga naroda, dakle u korist državne kase, a ne u korist toga naroda.

Naprimera, po Uredbi o zaštiti zemljoradnika otpisuju se dugovi, jer je narod u nemogućnosti da te dugove plaća. S druge strane ovaj se budžet povisuje, znači povisuje se opterećenjima. (Prigovori na desnici). Onda znači da je budžet fiktivan ako se ništa ne povisuje.

Dakle, gospodo, najveće djelo sa kojim se JRZ hvalila pre opštinskih izbora, to je bilo tzv. razduženje seljaka. Međutim, netačno se to naziva razduženjem seljaka, jer razdužiti se znači osloboditi se od duga, a, međutim, ovo znači Uredbu, koja propisuje kako dužnik ima poverioci da plaća. (Jedan glas: Možda će i to otpasti!) Ja sam za to iako ja potražujem. (Jedan glas: Nisi ti zemljoradnik!) Jesam. (Smeh kod većine).

Eto vidite, gospodo, nepravilno je nazivati to razduženjem, jer to nije razduženje, nego propis, u kakvim ratama i u kakvim procentima će se ti dugovi imati isplatiti. U toj Uredbi je Vlada pokazala vrlo veliku nelogičnost, jer onom koji je manje dužan tom više i lakše oprašta, a onom koji je dužan više, tome manje i teže oprašta. Vlada briše sve dugove automatski sa 50% ako ti dugovi ne prebacuju 25.000 dinara. Međutim, meni je poznato iz moje prakse, imao sam posla sa takvim klijentima, koji su imali 5000—6000 dinara duga i jedno 100 jutara zemlje i u svakom džepu imali po 10.000 dinara pa su plaćali sa 2500 dinara onaj svoj dug. Znači, nije se pravila razlika u kapitalu dužnikovom, o tome se nije vodilo računa.

Zatim, gospodo, naš Ministar poljoprivrede, koji je, kako se naziva po svojim prijateljima, neki stručnjak za Vojvodinu, voda Vojvodine, taj naš Ministar poljoprivrede je vrlo rdav. (Jedan glas: Priznajete li

ga da je voda Vojvodine?) Ne, nego ga tako njegovi prijatelji nazivaju.

On je doneo Pravilnik koji je bio vrlo komotan, ali vrlo nepravedan. Znamo, da je najveći revolt kod naroda, ako jedan zakon ili ako neki zakonski propis ima nepravedan efekat i nepravedno dejstvo. Ako zakon ne može da se primeni na sve jednako — onda znači da je to jedan apsolutno nepravedan zakon.

Danas je, gospodo, u svome govoru g. dr. Kosta Popović izneo, a i ja sam to takode prošle godine, — kad sam govorio o podnetom zakonskom predlogu za izračunavanje čistog katastarskog prihoda, čiju ste hitnost vi odbili, — ovde izneo, da je u vreme mađarsko bila nepravedno sprovedena klasifikacija zemljišta, jer je sve zemljište koje se je nalazilo u rukama mađarskih grofova ili kakvog drugog magnata, bilo ocenjeno isto kao i u drugim krajevima na bivšem području Austrije, naime, bilo je ocenjeno vrlo nisko kao loše, a zemljište pojedinaca vlasnika, seljaka i privatnika, bilo je ocenjeno visoko, i kako se nije vršila nikakva revizija ovako utvrđenog katastralnog čistog prihoda, ma da je ta revizija još 1935 godine obećana, g. Ministar je uzeo za merilo u svom Pravilniku za utvrđivanje cena taj nepravedni katastralni prihod, te ga je pomnožio sa 12 i dobio cenu, odnosno vrednost prezaduženog zemljišta. Imamo slučajeva po kvalitetu jednake zemlje, koje su bile u rukama samostalnog seljaka da su u drugoj i prvoj klasi, dok su grofovske zemlje, po kvalitetu sasvim jednake, bile u četvrtoj i petoj klasi. To znači, da zemljoradnik dužnik, koji ima zemlju koja je pre sačinjavala grofovsku svojinu, iako ima istu površinu zemlje, spada u siromašnije nego onaj njegov drug koji ima staru zemlju iste površine, ali koja nije bila grofovska, jer je ta zemlja u većoj klasi. Može se desiti i ovo: imate dva čoveka sa istim dugom, zemlje su im jednake po površini, jedan je siromašnog imovnog stanja ispao po proceni, a drugi bogat. To vam se dešava na svakoj teritoriji gde je nepravedno sprovedna klasifikacija, to je manje više u celoj zemlji. Ali, ako pravimo paritet između nas i drugih pokrajina, recimo Hrvatske ili Srbije, ili koje druge pokrajine, onda dolazi do izražaja još jedanput ona razlika koju je istakao i g. dr. Kosta Popović, a to je, da je količnik kod valoriziranja toga katastralnog prihoda bio u Vojvodini 34, dok je u drugim banovinama bio niži, a ima ih gde se spuštao i do 12. Prema tome, jedni će imati automatski otpis, a drugi ga neće imati. Imaćemo ovakvih slučajeva: jedan će zbog rdave klasifikacije zemljišta imati vrlo visoku cenu, koja pretstavlja vrednost njegovog zemljišta, a drugi će imati opet nisku cenu, što znači da će jedan kad se obrati na sud, dobiti sniženje ako mu dug prebaci 25.000 dinara, a drugi ga neće dobiti.

Osim toga, ova Uredba nije u narodu ozbiljno ni shvaćena. Narod ili bar dužnici se i ne drže te Uredbe, odnosno drži je se jedan vrlo mali procenat. Evo u državnoj Privilegovanoj argarnoj banci trebalo je da upline već do sada oko 150.000.000 dinara. Kaže se uplinulo je oko nekih 40.000.000, uplinulo je onda oko jedne četvrtine. To znači da ne plaća ni 25% dužnika i svih onih 75% bi trebalo da izgube zaštitu. Koji su to koji idu u tih 25%? To su oni, kojima nije ni trebao Zakon o razduženju, a oni koji su stvarno dužni ti nisu ni plaćali. I kad mene moji prijatelji pitaju, kad dodem u selo, da li da plate ili ne, ja im kažem: Ako ih plaća više od polovina, onda platite, a ako ih plaća manje, onda nemojte platiti,

jer nema te vlade koja će smeti da primeni tu Uredbu ako tako mnogo sveta zaostane sa plaćanjem.

Povišeno opterećenje narodno ne sprovodi se samo u državnom budžetu nego isto se konsekvntno i dosledno sprovodi i u banovinskom budžetu. Naš banovinski budžet za Dunavsku banovinu za ovu godinu nije prihvaćen, pa prema tome ne mogu o njemu govoriti, ali ću tangirati nekoliko stavki iz budžeta od prošle godine. Našem banu su omogućeni prihodi, odnosno ne samo prihodi nego i pare, sa kojima može da raspolaže bez ikakve kontrole od nekih godišnje milion dinara. Ban je u ministarskom rangu državni činovnik, koji prima za to platu od države, ali ipak naš ban za zasluge, ne znam prema kome, verovatno prema Jerezi, dobija i ovakve dve stavke u banovinskom budžetu: za stan i za opravku zgrade u kojoj stanuje 140.000 dinara; druga stavka je za reprezentaciju van zemlje i u zemlji 120.000 dinara. Onda ima u tom budžetu predviđenih stavki za čistoću, ali, gospodo, nemojte mi zameriti ako kažem, iako su te stavke za čistoću, one su po svojoj prirodi ipak prljave, jer kažem u tim stavkama za čistoću nalazi se svota od dinara 5000 za metle, krpe, četke za održavanje čistoće u svima prostorijama banovine i u banovom stanu.

Zatim imate jedan vrlo interesantan propis u toj banovini, odnosno u sprovednom pravilniku, koji kaže, da bana ne može niko kontrolisati, ni Glavna kontrola, kad disponira sa dispozicionim poverljivim fondom. (Jedan glás sa levice: Kao Ministar spoljnih poslova!) Pa još više nego Ministar spoljnih poslova. I onda ima dve stavke po 180.000, dva puta po 180.000 to je 360.000. Imamo takvih fondova, da ga niko ne može kontrolisati. Ja verujem da on to upotrebljava u namenjene svrhe, u one svrhe u koje je on namenio taj novac, a u koje svrhe to biste mogli samo od njega doznati, ako bi on hteo iskreno da vam kaže, a mi ga ne bismo smeli pitati, jer se u Pravilniku kaže, da ga niko ne sme pitati gde su potrošene pare. Pređašnji banovi imali su isto dotacije a ovaj ih je malo povećao, a sada dolazi nešto što pređašnji nisu imali, a što ovaj iz Jereze traži.

Mi smo imali dosada 10% banovinskog prireza, a sad je povišen i mi ćemo ga plaćati 35%, a to je 3 i po puta koliko smo ranije plaćali. Ovo povećanje dolazi stoga, što Banu treba para i zbog njegovih velikih stečenih zasluga, i mnogih obećanja koje je učinio, pa sad narod treba da da pare, da se nameste nekakve strine, tetke, babice i da on putuje, a mi odnosno narod, da platimo njegov rad.

Sad mi, gospodo, dozvolite, da kažem nekoliko reči, kako se raspolagalo lane sa novcem u banovini. Uzeću prvo bolnice, i to koje su podjednake. Takvu bolnicu mi imamo u našoj Banovini u Kragujevcu koja ima 150 bolesničkih kreveta, a imamo takvu jednu bolnicu i u Velikoj Kikindi, koja ima 148 kreveta. To su dve bolnice sa podjednakim brojem kreveta, dok imamo mnogo većih bolnica kao bolnicu u Vel. Bečkereku sa 437 kreveta. Iako ove dve bolnice imaju podjednak broj kreveta, ipak bolnica u Kragujevcu, koja ima 150 bolesničkih kreveta, ima 8 lekara, dok u Kikindi na 148 kreveta ima svega 3 lekara. Isto tako u Kragujevcu za lekove na 150 bolesničkih kreveta predviđena je suma od 80.000 dinara, dok u Kikindi na 148 kreveta za lekove predviđeno 40.000 dinara, a za bolnicu u Bečkereku sa 437 kreveta predviđena je za lekove suma od 60.000 dinara, dok se u

Kragujevcu daje 80.000 dinara za lekove sa mnogo manjim brojem kreveta, mada lekovi u zemlji svuda koštaju isto. (Jedan glas: Pitanje je, koliko kroz bolnicu prođe bolesnika.) Ja mislim, da Petrovgrad koji ima 437 kreveta, prima sigurno više bolesnika nego Kragujevac sa 150 kreveta, a znam isto tako da je Bečkerečka bolnica uvek puna i da se bolesnici čak i reduciraju, jer ima malo kreveta. To je, gospodo, ona ravnopravnost koju mi ne možemo i nećemo da trpimo. Eto tako se postupa sa bolesnicima u Vojvodini, a zdravi se lepo proglase, da su komunisti i zatvaraju u velikim masama, koje posle liferuju za Sud za zaštitu države. To su te, gospodo, demokratske slobode koje nam današnji demokratski režim donosi.

Potpredsednik Franjo Markić: Molim Vas, g. poslanice, da završite svoj govor, pošto Vam je proteklo vreme.

Dr. Vojislav Došen (nastavlja): Razumljivo je da narod pod ovakvim prilikama, nema vere u pravdu, jer Zakon o sudijama nije još ni iznet pred Narodno predstavništvo a kamoli prihvaćen, tako da sudije i ne znaju koliko imaju od te stalnosti, a koliko nemaju, i da li će stalnost doći u pitanje.

Gospodo narodni poslanici, hoću ovu priliku da iskoristim i da podvučem, naročito s obzirom na debatu koja se odnosila na našičku aferu i koja je bila pred ovom Skupštinom, da g. Dragiša Cvetković nije pravilno postupio, kad je postavio nove sudije za Kasacioni sud u Zagrebu, zato što je 1935 godine zagrebački Kasacioni sud te sudije tražio. Mi znamo da je kod Kasacionog suda u Novome Sadu trebalo postaviti jedno veće, koje se traži već preko 10 godina, pa ono ipak nije postavljeno. (*Milan Lazarević upada u reč*). A sad hoću da kažem nešto novo za Devetku: da je Kasacioni sud u Novome Sadu sudio našičku aferu, onda bi on sigurno dobio nove sudije.

Hoću ovom prilikom da učinim jednu digresiju, pošto prošloga puta nisam mogao dobiti reč po Poslovniku, da reagiram na govor g. Đure Jankovića, Ministra šuma i rudnika, kad mi je odgovarao povodom mog govora o našičkoj aferi. G. Janković je tom prilikom kazao, da je on po našičkoj aferi saslušan kao svedok. I, gospodo narodni poslanici, ona akta po kojima su saslušavana krupnija gospoda, ta su akta spaljena. Ali ona su prethodno fotografisana, pa se nemojte stoga jako kuražiti.

Eto vidite, gospodo, da bi se mogao vršiti ovakav teror, potrebno je imati za to ljude. Tu se mora naći neko ko je u zavisnom položaju, neko ko se u tom momentu nalazi u škripcu pa ga iskorišćuje da počini svakojaka dela. Evo ja ću vam, gospodo, kazati tek toliko, da se protivu sreskog načelnika u mome srezu vodi istraga, da je određena pravomoćna istraga u 11 slučajeva, uglavnom sve zbog falsifikata. Pa ću vam onda spomenuti jedan drugi slučaj, da se i protiv sreskog načelnika u Titelu vodi krivični postupak. Ali, pošto je ova stvar vrlo interesantna, ja ću iskoristiti vaše strpljenje pa da vam pročitam jedno uverenje, koje je tome sreskom načelniku zamislilo maturalnu svedodžbu. Taj sreski načelnik zove se Gojko Vuković, i on je podneo Ministarstvu prosvete uverenje, koje ja imam u prostom prepisu, koji je izvršen na pravnom fakultetu u Beogradu. U tome se uverenju kaže ovo:

»Ja, dole potpisati Špiro Rajčević, student filozofije, rodom iz Benkovca, Dalmacija, jamčim svojom čašću da je g. Gojko Vladimira Vukovića zavr-

šio školske 1912 godine osam razreda gimnazije i ispit zrelosti u gimnaziji (Zadar).

Ovu uveru dajem ja lično g. Gojku kao svome školskom drugu za svoju upotrebu, radi produženja svojih studija i u prisustvu svedoka.

s. r. Špiro Rajčević, st. filozofije
Svedoče:

Miloje M. Petrović s. r., učitelj u D. Šatornji

Jov. Nikolić s. r., trgovac

19 septembra 1919, u Beogradu

Za istinitost gornjih navoda jamčimo:

Dr. Roko Vuković s. r., narodni poslanik

Juraj Biankini s. r., narodni poslanik”

I sada, pošto je to najzaslužniji i vrlo kvalifikovani J. R. Z. sreski načelnik, obratio se je gimnaziji u Šibeniku, Državnoj realnoj gimnaziji, jer je ona nasledila arhivu od ove narodne gimnazije u Zadru. Taj odgovor izdat je pod brojem 1248/36 od 31 oktobra 1936 godine, i glasi: »Na vaš akt br. 166 od oktobra ove godine, čast mi je izvestiti ovo: Arhiva bivše C. k. Velike gimnazije (sa hrvatskim ili srpskim nastavnim jezikom), u Zadru nalazi se u pohrani ove gimnazije. Ni u upisnicima ni u protokolima o tečajnim ispitima (maturama) Zadarske gimnazije od njezinog postanka do prenosa u Šibenik (1921 godine) ne nalazi se nigde pomenuto ime Vuković Gojka; prema tome on nije nikada pohadao pomenutu gimnaziju niti na njoj maturirao.«

Ali, gospodo, on je ipak dobar sreski načelnik, jer ima da istera za JRZ većinu. Svakako, jer njega JRZ brani na Novosadskom državnom tužioštvu. (Odobranje i smeh na levici).

Potpredsednik Franjo Markić: Molim Vas, gospodine poslanice, da završite, jer Vam je vreme isteklo.

Dr. Vojislav Došen (nastavlja): Gospodo narodni poslanici, pravljena je još jedna kontrola, da li je sve ovo tačno, pa se je obratilo i na Univerzitet u Beogradu, da se vidi kako je taj Gojko Vuković uspeo da se upiše na pravni fakultet i čak da dobije apsolutorijum na osnovu falsifikata onoga studenta filozofije, koji čak piše i prideve velikim slovima! (Smeh). Možda je to neki šegrt, jer ga niko ne poznaje i nije se mogao pronaći. I sada je pravni fakultet doneo ovo rešenje po toj stvari:

»Sa izloženog a na osnovu § 32 Zakona o Univerzitetima od 4 jula 1930 godine odnosno čl. 28 Zakona o Univerzitetima od 1905 godine i čl. 197 opšte Uredbe Univerziteta

REŠAVAM:

Da se upis g. Vukovića Gojka na pravni fakultet izvršen pod br. 5721 od 1 oktobra 1919 godine stavi van snage, pošto imenovani nije imao uslov za taj upis i da se poništi uverenje o završetku redovnog učenja itd.«

Eto, gospodo, kakve sreske načelnike vi držite, ali neka vam budu, jer mi sa takvim parolama i agitujemo protivu vas. (Jedan glas sa desnice: Otkada je u službi?) Vi valjda hoćete, gospodo, da kažete, da ima stečeno pravo da bude sreski načelnik bez mature, ali ni u kom slučaju on nema stečeno pravo, da na osnovu falsifikata istavlja sebi uverenje i da se upisuje na pravni fakultet i da na osnovu toga bude sreski načelnik. (*Mita Dimitrijević:* Otkada je sreski načelnik i ko ga je postavio?) Ja ne optuž-

jem ovu Vladu da ga je ona postavila, ali ja tražim, da ga ova Vlada, kad ne valja, razreši dužnosti i da ga pošalje u zatvor putem državnog tužništva u Novom Sadu. (Povici: Ko ga je postavio? — Graja.) Ne znam ko ga je postavio, možda je i to falsifikat. (Povici sa desnice: Ko ga je postavio?) Vrlo važno, ko ga je postavio.

Potpredsednik Franjo Markić: Gospodine poslanice, izvolite završiti, Vaše je vreme davno isteklo. (Dr. Mirko Kosić nešto dobacuje).

Dr. Vojislav Došen (nastavlja): Evo, što g. Kosić umesno primećuje, možda je ovaj sreski načelnik imao i pravo da bude sreski načelnik, jer naš vršilac dužnosti Bana ima samo piccolo ispit pravnih nauka u Pešti, znači onako nešto firtel kvalifikacije za pravne nauke. (Glasovi sa desnice: On je podban!) Jeste, on je podban, pa nema kvalifikacija, ali ima za kvalifikaciju JRZ legitimaciju. (Prigovori sa desnice. — Graja).

Gospodo, danas je neko od govornika kazao, da g. dr. Duda Bošković hoće da rascepi državu. (Povici: Cujmo!) Ja mogu da kažem, da to nije tačno, jer program koji zastupa vojvodanska opozicija i vojvodanski pokret traži samo povlačenje ograde oko vojvodanske avlije i nedeljive Jugoslavije da ne bi štetočine iz komšiluka i dalje pričinjavale štetu, kao što su i dosada činile. (Dr. Časlav Nikitović: Za koga to važi, je li za Srbijance ili za Ličane?) To važi za svakoga, to važi i za mene i za Vas. A ja tamo živim, mene je doveo Aleksa Čarnojević, te branim interese Vojvodine. (Žagor na desnici).

Iz ovoga mog izlaganja vidi se, da su narodu za rešavanje svih ovih političkih pitanja zatvorena vrata slobode, zatvorena su vrata ravnopravnosti, zatvorena su vrata svih političkih prava, pa stoga pozivam one, koji su ključari tih zaključanih vrata, da ista otvore, jer će u protivnom slučaju narod silom ta vrata otvoriti. (Pljeskanje na levlci. — Prigovori na desnici).

Potpredsednik Franjo Markić: Moram da primećim na završne reči g. govornika ovo: Jugoslovenski narod i u buduće kao i do sada govoriće preko svojih narodnih zastupnika. (Pljeskanje i odobravanje kod većine).

Reč ima narodni poslanik g. dr. Milovan Grba.

Dr. Milovan Grba: Gospodo narodni poslanici, sedeći ovde u Sкупштини nisam nikoga prekićao, ali држим, да би такву предусретљивост могао од опозиције очекивати, да не будем прекићан и сметан, јер желим, господо, да говорим у једном помирљивом духу и да кажем оно што ја држим да је истина.

Господо народни посланици, кад један посланик узима реч, може се обично на почетку говора његовог да види, хоће ли он гласати за буџет или не. Према томе мотивишем своја образлагања. Држим да би ми, кад овде говорим у буџетској деба-ти, требали да апелирамо на наше јавно мишљење, јер како знате, јавно је мишљење ослабило у свим земљама европским после болшевичке револуције.

Господо, ми смо овде чули и господу министре, који нису активни министри (Један глас: Резервни!) него на расположењу, и то баш хоћу да подвучем, да су та господа министри узели начин критике о господи министрима у влади, баш као да они нису никад били министри, него вазда народни трибуни.

Што се тиче унутрашње политике, ту се још и може то дозволити, јер о унутрашњој политици може имати свако своје мишљење, али о питањима спољне политике, држим, да ми треба да имамо једно гледиште, и да се у томе гледишту о спољној политици не би требали да разликујемо, и да ту уносимо какве личне моменте.

Господо, ја хоћу да се осврнем само на једну чињеницу, а та је чињеница јучерашњи говор, који се тиче нас и Бугара. Ја држим, да је овакав однос са Бугарима никао код самих Бугара, да је жеља приближења са нама била још за време Стамболијског, али да ми нисмо могли у то време преболети тешке ране задане у рату, и кад је Блаженопочивши наш Витешки Краљ сматрао да је потребно, да се извидају те ране, ја онда држим, да је уговор о вечном пријатељству са Бугарима једно дело нашег Витешког Краља, дело које смо ми доживели у облику потписа тога пријатељства.

Господо, ја немам обичај да једноме оспоравам заслуге а да их другоме приписујем, ја само хоћу да напоменем, да је то наша општа политика и хоћу да кажем, да, ако је Хитлер учинио савет Бугарима, он то није учинио нама него Бугарима и свакако учинио је један акт пријатељства, јер боље да је то саветовао, него да је дао своју помоћ противу нас. Господо, то сам имао да вам напоменем. (Један глас: Је ли то име Владе?) Не, у име своје, ја увек говорим у име своје. То добро знате и не би требало да ме испитујете.

Господо, било је овде речи о унутрашњој политици. Ми смо чули критику. Та се критика односила на рад Владе, спомињу се нереди у нашој земљи, али држим господо, да прави узрочник самога нереди и оних потстрекача нереди није нико правилно овде изнео. Јер, господо, видите кад се о томе почне говорити, онда одмах дођу говорници и са хрватским питањем, као да су у томе криви у првоме реду Хрвати.

Господо, једна нит провлачи се у читавој нашој унутрашњој политици. Она није из данашњице, она је далеко и много старија, и та нит провлачи се с обзиром на немир духовни са једне и са друге стране и с обзиром на поредак. Та нит је у рукама оних људи који су постали професионални адвокати хрватскога питања, и то још почевши у емиграцији, када је створена нека лига. Ти адвокати деле се на две групације. Једна је, господо, адвокатска група — не мислим овде на праве адвокате већ на адвокате хрватскога питања — србијанска, а друга је пречанских Срба (Богдан Ерцеговац: Самосталци?) Да, група самосталних демократа.

Господо посланици, један врло поштовани господин налази се у нашој средини и држим да ми неће оспорити, да ли је та група адвоката хрватског питања састављена од Срба, која се окупила око породице Прибићевића, која адвокатисање хрватскога питања проводи 40 година, као своју породичну домаћу индустрију. Експертиза хрватскога питања и адвокатисање било је у тој породици још пре уједињења и онда од уједињења. Један од господо сенатора врло ће добро знати, који је посланички друг вршио експертизу хрватскога питања и у Пешти и у Бечу и после уједињења у Београду.

Та експертиза хрватског питања трајала је у време Видовданског Устава. Онда је он постао експерт београдске политике код Мачека и Хр-

вата. (Узвици: Ко је то?) Ја ћу вам рећи ко је. А онда је отишао у иностранство, па је вршио експертизу хрватског питања у иностранству и онда је умро остављајући овај тестаменат (показује један акт) за експертизу хрватског питања.

Господо, он није сам. То је једно велико друштво, велико акционарско друштво. Ту има анонимних акционара, као што има и акционара који су јавни. То питање је тако организовано да је имало и своју пропаганду. А Гебелс те пропаганде адвокатисања хрватског питања није се нашао из наше средине. Он је узет из једне братске земље, то је пан Већеслав Вилдер. (Веселост и одобравање на левици). Ни мање странке, господо моја, ни већег генералштаба, ни мање војске или ни већег, како бих рекао, апарата резервних официра, резервних генерала, свакојаке тевабије! (Буран смех на левици и одобравање. — *Манфред Паштровић*: А да ли се слаже Краљевска влада са тим?) Драги господине Паштровићу, ако ме пустите да говорим, ја ћу Вам врло радо рећи. Молим вас, господо, тај пан Вилдер био је потсекретар у овој држави и, Гебелс, како би рекао, ове адвокатске компаније за адвокатисање хрватског питања. И данас он никако не да г. др. Мачеку да дође до речи. (Одобравање и веселост на левици). Ви који говорите да знате мишљење г. др. Мачека, или у опште да неко зна мишљење г. др. Мачека, — то је немогуће поред г. Већеслава Вилдера. Јер г. Већеслав Вилдер се баш ових дана размахнуо као сова у сутону. (Одобравање и веселост на левици). И како се размахнуо? Као сова на сутону. Тај човек је, господо, саставио и позвао свој генералштаб на већање и држао је седницу 24 и 25 јануара ове године. И из те седнице донета је ова резолуција, коју сам и ја добио поштом, јер мисле да ћу се ја јако на то љутити. (Гласови: Какава је то резолуција?) Та резолуција је опширна као што су то и иначе адвокатске творевине опширне. (Веселост). Али, господо моја, ја ћу се само задржати на једном пасусу од тога Гебелса, који не да доћи до речи никоме, господо, а тај пасус гласи овако: „Ово унутарње расуло може да спречи само јака владавина уједињене демократије, која има да спроведе слободне изборе за конституанту и да држави даде први Устав стварна велика већина Срба, већина Хрвата и већина Словенаца”. Господо, он је дајући овакав пасус поручио нам јуче у новинама, да смо ми налик на Шпанију. Можда је налик његова памет на шпанску памет. (Буран смех). Али, господо, ви хоћете да аналишете Краљевску владу, дозволите да ја аналишем мало ову посланицу господина Вилдера. (Пљескање на левици и узвици: Врло добро!) онг Вилдера, господо, који нарочито прети овој Народној скупштини. (*Мирко Урошевић*: Врло добро!) У тој владавини уједињене демократије Вилдерове, он свакако не би сада хтео да буде потсекретар, јер он каже, што ја никада нисам чуо да је рекао др. Мачек, он вели: „Ми, генералштаб самосталски, ми смо део недељиве целине Мачекове”. Дакле, видите, тиме што каже да је део недељиве целине, то значи, да г. Вилдер рачуна још једну велику своју личну будућност под своје старе дане.

Господо, ко је био тај Вилдер, ви овде не знате добро. (Један глас из већине: Покој му души! — Смех). Али ми, који смо у Савској бановини били од 1919 године противници тога г. Вил-

дера, ми смо га однели на својим леђима у ових, како бих рекао, 16, 17 година, и добро га искусили. (Смех на левици. — Глас на десници: Пустите га на миру, Миловане!) Ја имам право да приповедам, јер ја сам га осетио на мојим леђима, и ја имам право да се жалим једном, господо! (Буран пљесак и смех на левици).

Ми га, господо, знамо као саветника и доглавника и злодуха првог Министра унутрашњих послова Краљевине Југославије. Ми га знамо по његовим саветовањима, јер без његова саветовања његов шеф није никада ништа урадио, а да га није дакле питао, да се није с њиме конзултирао и договорио, и што је дошло до политичког затвора Стјепана Радића — то хоћу да подвучем, господине Мито, — то има да се захвали Вилдеру заједно са г. Прибићевићем. (Смех и одобравање на левици. — *Мита Димтријевић*: То се мене ништа не тиче! То је само једна жалост! — Један глас: Мита је био адвокат!) Он је од хрватског питања адвокат. (Смех.) Само је Мита био за друге сфере! (Буран смех.)

Ми се морамо сетити оне дубоке нелојалности, коју је тај господин спроводио 1925 године у Савској бановини кад је он био потсекретар, а то је значило имати проконсулат над Савском бановином и власт над жандармима. А, господо, не познајем овде у овој средини ни једног од министара, који је умео да употребљава жандарме за своје сврхе као г. Вилдер. (*Никола Кабалин*: Није као г. др. Корошец!) Г. Кабалине, ви врло добро знате, да је у Савској бановини г. др. Корошец забранио среским начелницима, да се мешају у наше ствари.) (Буран смех и пљескање на левици. — *Мирко Урошевић*: Врло добро! Браво!)

Али, господо, 1925 године, кад је Вилдер био потсекретар, онда је, господине Мито, Радић био стављен изван закона, а поред Радића и моја маленкост, и онда су казали да треба Милована Грбу гонити горе него Стјепана Радића.

Господо, овакви прогони то је јака владавина Удружене опозиције, да путем жандарма и просипања куглица фалсифицирају вољу народну у Савској бановини, а г. Министар Прека неће ме демантирати, иако не седи на овој страни. (*Никола Прека*: Тако је!) Је ли тако, Господине Прека? (*Никола Прека*: Тако је! — Пљескање.)

Ја сам рекао, господо, то је моје субјективно уверење, које сам имао, зашто су створане ове две адвокатске канцеларије: србијанска и прибићевићанска у Загребу? Може бити ви ми нећете одобрити.... (Узвици: Хоћемо, ако говориш истину.) Али морам рећи, да је с једне стране србијанска канцеларија створена зато да се поништи радикалска владавина у Србији.... (Повици: Тако је!) Је ли тако? (Смех и повици: Тако је!) А с друге стране, она канцеларија у Загребу је створена, да се не прошири радикална странка на српски елемент и да никада не дође до споразума између Срба и Хрвата. (Одобравање и пљескање.)

Господо моја, пре него што пређем на даљу анализу ове јаке владавине Уједињене демократије, ја сам дужан овде једну дигресију да направим, обзиром на народно уједињење и обзиром на јединство нашега народа.

Ја познајем мога пријатеља г. др. Косића, ја њега добро познајем, господо, и дужан сам да овде направим једну дигресију и једну полемику може бити, само нека ми г. др. Косић не замери,

јер то морам да учиним. (Смех на левици и узвици: Чујмо!)

Господо, та моја дигресија на рачун г. др. Косића лежи у томе, што сам ја, ако сам га добро разумео, — ја ћу се поправити ако то није случај, господине Косићу — да је рекао, да су Срби и Хрвати два народа. (Узвици: Тачно је!) Јесте ли то рекли? (Др. Мирко Косић: Јесам! Тачно је!)

Дозволите ми, господо, да кажем ово: Ја 50 година памтим и живим 50 година међу Србима и Хрватима. Господо, ја сам пре рата био од Владе постављен у Крапину, где није било ни једнога Србина, зато сам тамо био метнут, и ја сам живео са Хрватима. Никада ја, браћо, нисам чуо ни од једног Хрвата, да смо ми два народа. (Пљескање на левици и узвици: Браво!)

Господо, дозволите ово! Ја сам био друштвено облигиран да будем у Крапини у друштву франковаца. Ја сам био у друштву Вука Киша, који је само жалио што нећу да будем православни Хрват, а ни он, нити ико други није ми рекао да припадам другом народу, ако сам казао да сам Србин, јер ја сам био Русофил па Словен. А Ви сте, г. Косићу, употребили хрватско питање овде, да бисте један Ваш војвођански обрачун овде сервирали. (Др. Мирко Косић: Не разумем.) Сада ћете чути.

Господо, ако хоћемо да истражујемо историју, — допустите по г. Косићу — историја Срба и Хрвата кроз хиљаду година јесте заједничка. Ако тврдите противно, ви не знате историју. (Смех на левици.) Јер, господо, Срби и Хрвати су заједно сузбили Симеонову превласт на Балкану, и то је била једна заједничка борба. То је било под Томиславом, и од тада се броји хрватска култура. На сплитском сабору били су заједно и Хрвати и католички Срби. И једни и други били су на црквеном сабору, и Папа пише Томиславу:

„Ако истражујете историју, онда Клајић каже на једном месту: да је било Хрвата у Рашкој. А ја сам на карти открио једну притоку Ибра, која се зове Хрватска. Дакле, имате Хрватску код Ибра, а Српске Моравице на Купи. Срби и Хрвати живе хиљаду година помешани као један народ. (Пљескање на левици. — Један глас из центра: Видите да вам опозиција аплаудира.) Ја и говорим за то, да ми опозиција аплаудира. Г. Косићу, допустите још и ово да вам кажем. То што сте ви говорили, то ви као емигрант врло добро знате те две тезе. Сви Хрвати који су водили политику, водили су југословенску политику, а само је то прећутано у школским књигама, јер је 1848 година дала четврту југословенску армију, где су Срби и Хрвати сузбили Мађар-Орсаг од Карпата до Јадрана. Г. Косићу, има нешто налик у ономе што сте ви казали. То је Кватерникова идеологија. Он је био у емиграцији. Он је узео руску тезу, јер је Русија словенофилска спремала једну Србију православних епископија, а он је онда као контру дао једну Хрватску католичких епископија; а када је дошло до Лондонског уговора, обе те тезе су сахрањене и победило је Вилзоново начело уједињења свих Срба, Хрвата и Словенаца. То сам имао, г. Косићу, да вам одговорим, обзиром на ваша излагања. Иначе, ја признајем ваше дедукције и професорско излагање, и то квитирам одлично. Али, ви знате за ону изреку: „Drei Professoren, Vaterland verloren”. (Буран смех.)

А сада да се вратим опет на г. Вилдера. (Глас са левице: Зар опет Вилдера! — Смех.) Па молим

вас, господо, ја морам да мало анализирам његову декларацију. Ми смо били стрпљиви када сте ви анализирали Краљевску владу, па морате и ви бити стрпљиви када ја хоћу да анализирам мало декларацију г. Вилдера.

Господо, покојни Никола Пашић је Крфском декларацијом као одговорни државник дао жртве да се збрише лондонски уговор, и сам Трумбић је био у септембру 1917 тумач, — не знам, јесте ли били тамо, г. Косићу — и казао: „Србија је разорила своју кућу да нас прими и да будемо у новој кући сви једнаки”. Даље је рекао: „Нека нико не буде покрајинац, јер границе и покрајине није стварао наш народ, него туђин, и дужност је да те границе, које је туђин створио, сви скупа збришемо између нас и да постанемо један народ југословенски”. (Одобравање на левици.)

Господо, ви сте овде већ чули да је г. др. Мачек рекао, да ће да преговара и разговара са оним Србином, који претставља већину Срба, Али, ви видите у овој резолуцији извршног одбора повампирене самосталне странке да се тражи конституанта већине Срба, већине Хрвата и већине Словенаца; дакле, господо, три конституанте у једној просторији или три конституанте, једна у Београду, једна у Загребу и једна у Љубљани. Господо, историја има свакојаким примера па и за ову шпанску мудрост Вилдерову има примера у Лују XVI који је тражио, када је сазвао staleже, већину племићског staleжа, већину клера и већину трећег staleжа. Изгледа, да је г. Вилдер сматрао Србе аристократским staleжом, Словенце клером, а Хрвате трећим staleжом. Али, тај Луј XVI, који је тражио такву конституанту, тај је, господо, гиљотиниран са половицом више један, од Конвента. Г. Вилдер, који је овакву конституанту тражио, нека пази, да му не би дошао један конвент који би му судио. (Бурно одобравање на левици.)

Господо, ви врло добро знате да је Константин Порфирогенет, када је писао историју где станују Срби и Хрвати, казао: „Ја их баш не знам, јер се једанпут појављују и кажу да су Срби, а други пут да су Хрвати”. Од тога доба, идеја народног јединства била је проповедана до дана данашњег, а Вилдер је уврстио у програм самосталних демократа народно јединство, и Југославију, и казао: „Ово смо ми проповедали, ово је наша монополисана идеја а сваки је други сепаратиста у овој земљи”. Ако се један човек јави да је Радићевац, ударен је жиг сепаратисте, ако је рекао један учитељ: „Не могу да се упишем у странку”, онда указ о премештању.

Господо, и ја сам био пензионисан од тих адвоката и морао је доћи Радић за Министра да ме врати натраг. И ово ми је нека легитимација, г. Мито. Господо, г. Мита говори овде о узроцима шестојануарске политике и набацује се на Вељу Вукићевића, те не знам, био овај у аудијенцији те био онај итд. Ама, г. Мито, заборављате стотину зборована које су ови људи одржали у три месеца. Стотину зборована и још није промукао онај који је држао говоре. А, господо, какве је говоре тај човек држао? Отказивао је уједињење 1 децембра, преносио суверенитет на његову личност, циљајући дабоме и на Мачека. Господо моја, метните руку на срце: може ли један вођа Хрвата ниже лицитирати него један Србин, када хоће да се бори за хрватска права. Тај када је дошао у аудијенцију, г. Мито, онда је решено питање 6 јануара. То Ви

добро знате и требали сте овде рећи, а не набацивати се на споредне фигуре.

Господо народни посланици, идеју државног и народног јединства целокупног југословенског народа прогласио је Витешки Краљ Александар за врховни закон за себе и сваког грађанина ове земље. И сада видите једно чудо. Ти самостални демократи, када је један југословенски Краљ per edictum perpetuum imperatoris прокламовао ту идеју, када је per edictum perpetuum imperatoris militari potestate, онда, господо, било је очекивати да ће самостална демократска странка пасти на колена и рећи: клекнимо и хвалимо Бога да је са овога места то кардинално начело нашега програма проглашено на васколику Југославију. Али, господо, то више није био њихов монопол и то високо начело од 1.000 година напустили су они, отишли у Загреб и наставили отказивање уједињења.

Господо, овде се говори о шестојануарској политици. Ја, господо, у шестојануарској политици разликујем два начела: једно је начело идеологија 6 јануара, а други су падеж режими Краљевских влада које су се мењале. Идеологија 6 јануара, господо, то је едиктум као милански едиктум Константинов, који код нас остаје за вечита времена док је југословенског народа. А, господо, молим, режими 6 јануара, то припада суду историје, јер још не знамо шта у архивама пише. Дозволите, господо, да вам ја кажем једно да ми у том погледу међусобно будемо толерантни и да будемо на чисто. Господо, нека ми опрости овде мој пријатељ г. Веља Поповић када истиче режимске ствари и вели да данашњи министри контрадицирају. Па, господо моја, у шестојануарском режиму контрадицирао се покојни Воја Маринковић у Нишу са г. Деметровићем, својим Министром: па г. Веља се је контрадицирао са г. Драгим Јанковићем. Господо, контрадикције су логична мишљења то све значи да људи нису у складу. Зато, господо, оно што је било дозвољено режимима 6 јануара па то мора бити дозвољено и овој Краљевској влади. То немојте узимати, како би казали, у вашу експертизу и анализу (Један глас: Али ово је демократски режим!) Демократски режим? Што се тиче демократског режима ја ћу и на то да се вратим.

Што се тиче наше Савске бановине, Министар унутрашњих дела је код нас наредио да се срески начелници у организовању Радикалне заједнице не мешају. Ја нисам никада био мезимче власти у Савској бановини, али, молим вас лепо, можда ће бити људи, који ће ми пребацити да имам жице гувернементалне, нашто ћу вам одговорити да у Савској бановини, где постоји поплава од опозиције, бити гувернементалан, за Београд то је јунаштво, за које треба дати признање.

Ви сте сада видели ову анализу конституанте, коју нам Вилдер доноси. А сада морам да се обратим на моје другове, да им кажем, да Вилдер данас тврди, да је др. Милан Стојадиновић створио одозго другу странку ЈРЗ. Господо, ми који смо толико на терену, знамо како је стварана Самостална демократска странка; она је стварана од првог Министра Краљевине Југославије на тај начин, што је политизирао жандаре и увукао их у политику, увукао је у политику и учитеље, и свештенике, па и саме владике, тако да и данас живи један 92-годишњак, који је и данас његов присташа. Увукао

је у политику финансије, па и писаре и лугаре и створио 1922 године подржављене имовне општине, направио мале деонице за лугаре да их буде што више, тако да их касније није могао ни плаћати. То се је све скупа нама осветило. Дакле, видите, ти су се људи увукли у политику; све што у општини пером пише, сабљу паше и коња јаше. И сада наш Гебелс, који врло добро зна све ово, пребацује нам, да смо ми победили њега у Савској бановини, који нисмо имали на страни никакву пријазност власти.

Ја ћу и то да кажем: ако је на пример почињена и најмања некоректност у изборима, гдје је победила ЈРЗ, поништени су избори.

Г. Вилдер приговара Влади др. Милана Стојадиновића, зато што ради са овом Скупштином, као да је она већ својим доласком осуђена брзо на смрт.

Видели сте, господо, и то врло добро знате да, и поред свега пријатељства које постоји између Мачека и генералштаба самосталних демократа, ипак их је он тако пометао у срезове, да су испропадали по овом изборном реду. И г. Вилдер је наговорио г. Мачека да тражи да се што пре распусти ова Скупштина.

Господо моја, дозволите да вам кажем и ово. Ми који смо били овде у психози попуштања, ми смо се онда поставили на ово гледиште: Опозиција тражи изборе ма и по откромисаном изборном реду, и ми смо гласали за политичке законе, дванаестине Кр. Владе и овлашћења, сматрајући да ова Скупштина представља легалитет ове земље, и пошто она претставља легалитет ове земље, ми смо онда налазили да треба оставити слободне руке првом уставном фактору, и овластили смо Владу да донесе изборни закон легалним путем, па да идемо на легалне изборе. И то, господо, што смо ми направили, ја мислим да смо се тиме одужили земљи када смо то изгласали, и као што знате, када смо изгласали дванаестине, ми смо се овде поздрављали тако, као да се нећемо више никада видети, мада још и данас седимо овде. (Смех).

Ја, господо, држим, да ни са једне од ових страна, ни од ове групе ни од оне групе, не би требало да буде пребацивања што овде седимо, јер ми смо тиме што смо дали овлашћење за политичке законе били себи изгласали Пакрачки декрет! То ме потсећа на оно место из Светог писма где се каже: Одрекох себе а спасох своју душу! (Одобравање и смех).

Господо, да пређем опет на то питање Вилдера и Мачека. Ви сте видели како нам је тај Вилдер зло желео. Али ипак како видите, он се овде опет размахнуо, изгледа, као да би хтео са Мачеком да ускочи у ову Владу. Ја знам да је то стара Вилдерова тактика. Он је тако био осуо паљбу на покојнога Пашића, али покојни чича намигну му мало: одидер овамо, и тако ти он уђе у Владу. (Смех) Ја држим, господо, да би то била фатална грешка примити сада Вилдера у Владу, када га је народ потпуно ликвидирао. Ако бисмо Вилдера ликвидирали онда би Мачеку ослободили једну руку. На тај начин би се Мачек ослободио са једном руком, па би могао са другом руком да махне и да нешто каже. А та му је друга рука везана адвокатском канцеларијом за хрватско питање овде у Београду. То је већ мало теже. (Чује се: Грол) Јесте Грол и тај ми је Грол сео за врат

још из емиграције! Он је господо, говорио Хрватима, да их Пашић неће ујединити; јер се он бори само за партију. Тако је он њих учио.

Господо, то су ти експерти београдске политике код Хрвата и то је она најгора политичка категорија људи. (Смех на левици). Господо, ви видите да је нама то питање овде тешко. Ја сам се обрачунао тамо са оном адвокатском канцеларијом, али препуштам вама, браћо Србијанци, да се ви овамо обрачунате са овом адвокатском канцеларијом. (Пљескање). За вас већину ја сам сигуран, ви сте фаланга.

Господо моја, видите, ја сам мислио, кад је Светозар Прибићевић умро да ће ти људи имати пијетета и казати: Ти си био све и сва, и партија, и Бог на земљи и небу, ми ликвидирамо с тобом. Али још, господо, ни трага. Има још Прибићевића за семе. Сада господо, нашао се други, који чак нашем г. Патријарху Варнави чита лекцију. А пошто он чита лекцију Њ. Св. Патријарху Варнави и њега уводи тамо у политику код нас на терену, ја морам мало и о њему да кажем. (Гласови: Ко је то!) То је, господо, Адам Прибићевић. Ви га, господо, не знате, ја га знам, био је мој школски друг и на Универзитету и ми се јако добро познајемо. (Др. Миленко Марковић: Али добар је човек!) Јест да је јунак такав. Господо моја, тај Адам Прибићевић био је по природи, као сваки човек који живи по угледу романа Достојевског и Толстоја, фаталан. (Гласови: А Мачек?) Мачек није из романа Достојевског него из хрватског народа, али овај је из романа испао. Господо, тај је човек пре 30 година нама нанео једно велико зло. Ми смо се тада идентифицирали са њим, али да он није био брат Светозара Прибићевића, господине пријатељу Миленко, остао би такав кад се дописивао са Настићем који је био познат због недозвољених односа са бечком аристократијом. Због тога, господо, дошао је у апс и пререзао жиле. Ми смо га сажалевали, али ето видите, Бог га поживео, отишао је на Косово. Али, господо моја, кад је он дошао у Загреб ми смо мислили да ће он нама донети Косовске божуре, али он нам је донео политичку буну. Господо, букети политичких бунука су се наједанпут у виду летака осули по нашим крајевима, Адам Прибићевић диже стег опет повампирене самосталне странке.

Ето видите, господо моја, и ми Срби, ми смо један народ тамо, који смо вазда живели у једном пријатељству са Хрватима и никад, браћо, ни један покрет хрватски није био без нас, а да неке наше српске мирођије није било ту. У буни Матије Гупца био је ускон Нојина. Одмах се нашао Србин за буну Зрињског и Франкопана. Пета тачка оптужбе у Бечу каже: ти си, Зрињски и Франкопане крив, што си се удружио са влашким Владиком Мијакићем, јер је Владика влашки хтео да се побуне власи против Ћесара. Ми смо, г. Косићу, у бунама хрватским учествовали, само су то прећутали. (Пљескање на левици. — Један глас: А јесте ли Ви учествовали у Мађарској буни?) Били смо и борили се и тамо. Па ми смо дали вама Војвођанима првог војводу Шупљикца. Ви нисте били саблаши, то је било наше својство. Оставите ви то! (Протести и граја).

Господо моја, ми смо онај део народа, који је 350 година стајао увек под оружјем, који је био поштован од бискупа и владика, од везира и банова, од султана и царева. Колико смо ми имали

и дали својих знаменитих и великих људи. Тако на пример дали смо Теслу, првог Патријарха Рајачића. (Глас са левице: И генерала Грбу!) Добро, он је оставио царску сабљу, али то није тако важно. Ми смо дали нешто друго.

И, господо, сада видите ради ових Прибићевића, ми не можемо да успоставимо праву слогу са Хрватима, коју смо имали. И зато ја говорим, да је дужност целокупног јавног мишљења наше земља, да ликвидира пана Вилдера и његов извршни одбор, и његовог шефа Адама Прибићевића и целокупну фамилију Прибићевића да стави у стање покоја и мира, зато јер је потребно ради нашег мира, како духовног тако и политичког у нашој Краљевини Југославији.

Господо, ови адвокати, како видите у Београду Грол и компанија, па и наш Мита... (Смех и пљескање)... имају господо, један колосалан став. Пријатељи веле, шта ћете, тако је време. Они веле, ми морамо бити као онај отац из Светога Писма што је клао теле за свога блудног сина, а онога, који му је у кући радио, који се у кући мучио, тога није зарезивао. Е, господо моја, ови адвокати су много практичнији. Они не кољу своју телац, него кољу и нашу телац, и краве и волове.

Овој адвокатској канцеларији у Београду, поручује наша личка, банијска сиротиња као и она из Славонског Забрђа: Србијанци, адвокати хрватског питања, ми вам глобе више давати не можемо! (Пљескање на левици.)

Господо народни посланици, ја сам подвукао, да мајоритет ове Народне скупштине, претставља легалитет наше земље, а ево зашто. Чланови ове Скупштине, и већине и мањине, бирани су на основу једног изборног реда, на коме су бирани и кандидати удружене опозиције са листе др. Мачека. И тиме што је удружена опозиција учествовала у изборима, признала је легалност изборног закона. Али господо, она није повукла конзеквенце па да дође овде у ове клупе и да изнесе свој програм и своје захтеве.

Замислите ви, господо моја, кад г. Косић почне да говори о хрватском питању а оно се ни мува не чује. А шта мислите да Мачек почне о хрватском питању да говори, ни на галерији се мува не би чула.

Дакле, господо, о чему смо ми сада у спору. Ми нисмо, како то неко рече, у спору између Срба и Хрвата, него смо у спору о томе, да ова господа дођу у ову Скупштину. То је спорна страна. Ја држим, и од почетка сам то држао, да неко ко је изабран по једном изборном реду, кога је признао, да је дужан да сноси све конзеквенце а не да прави егзодусе, јер је то један рђав преседан; рђав, јер то значи, кад би он дошао у већину, да би мањина правила егзодусе, и тако краја не би било.

Сада да видите у погледу нас, који смо учествовали у оној Скупштини, како стоји ствар што се тиче овог Изборног закона. Мени је г. Дошен рекао, да сам ја гласао за реакционарни Закон о општинама. То је истина. Ја и мој друг Живанчевић били смо тамо на неким исправкама и ја сам гласао за Закон о општинама, а ја сам гласао и за све друге законе. Господо, ја сам један дисциплинован члан у овој земљи, ја се покоравам законима и ако си придржавам своје мишљење и критику, али морам да поменем једно, да је онда у Скупштини, кад је донесена ревизија тога Закона, атмосфера била врло тешка. Та је атмосфера при-

ликом доношења Изборног закона била тешка; ми сви који смо били, покушавали смо да се донесу неке исправке и поправке, али као што знате, Влада је Влада, и Влада је имала своју одговорност. Ја ћу само ово да споменем, да је од 305 посланика за тај Закон гласало 112. Ту је, господо, самим ћутањем довољно речено. Јер, битно решење и хрватског питања и свију оних питања која леже на дневном реду како бих рекао, окрећу се око Изборног закона, како ће бити тај Изборни закон у земљи. (Један глас: А демократија?) Један ме пита: а демократија. Ја му господо одговарам: демократија зависи од Изборног закона. (Један глас: И полиција?) У Савској бановини, то не помаже јер полиција није могла спречити да милион људи гласа за Мачека. Ја кажем опет да зависи демократија од Изборног закона, а овај Изборни закон прављен је, може се рећи, можда са најбољим интенцијама. Овај Изборни закон, господо, ствара својом структуром гуверnementалног фирера и опозиционог суверена. Јер, господо, чим неко у опозицији на своје име добије милион гласова, он каже: Мој милион гласова вреди колико пет милиона гласова што их је добила Влада. Такав Изборни закон је нешто, о чему треба добро да размислимо. Немојмо, међутим, да међусобним зајезицама бркамо и стварамо извесне непотребне споразуме, него треба да се о томе размислимо, јер на нашим плећима почива пуна одговорност. (Приговори на левици). Ја нисам Министар, нити улазим у те ствари, ви знате да сам ја врло дискретан, али ја износим моје мишљење, да и Краљевска влада, с обзиром на тешкоће у нашој земљи, има да проучи разне системе изборног закона, и од тога зависи будућност наше земље, за коју ми сви треба да стрепимо.

Немојмо пребацивати Краљевској влади у овом питању, јер је то врло важно питање. У томе ми сви носимо одговорност. (Узвици: Тако је). Ако, господо, видите да ова Влада одлаже тај изборни закон, онда ја вас морам потсетити на једно: ви ћете видети, а ја нећу да правим капитализацију од тога, као што то ви узимате, да је један велики корак у споразумевању састанак Претседника Краљевске владе г. др. Стојадиновића са г. др. Мачеком. (Један глас: А Вилдер?). Претседник Владе може да прими и вас, али вама је неугодно што тиме морају отпасти сви курири. (Одобравање на десници). То је једна велика ствар да Шеф владе и Шеф опозиције могу без курира и без голуба листоноша да се разговарају. Све је то лични моменат. (Мита Димитријевић упада у реч). Мито, ти долазиш у Загреб, ти знаш како је тамо.

Оно што пада у дужност овој Скупштини јесте рад на ревизији Општинског закона на ревизији Закона о изборима у градовима, доношење Закона о избору банских већника, о избору народних посланика, Закона о штампи, и о збору и договору. Ових шест закона треба да буду проучени и паралелно донесени. То је важно за ову Скупштину, и за већину и за мањину, и за сав југословенски народ. (Гласови: Тако је! — Др. Српко Вукановић упада у реч) То је моја жеља, г. Вукановићу. Не може се, г. Вукановићу, правити политичка тактика од тога. Тактике имате за друге предмете, али ово што дира у будућност наше земље, наше Краљевине Југославије, ту поштујмо Владине одлуке, одлуке Краљевске вла-

де и скупштинске већине. (Бурно одобравање на десници). Ја сам одмах био изнео своје гледиште о Изборном закону. Рекао сам, да је и Изборни закон Видовданског устава по својој структури један од најдемократскијих закона, али да фаворизује шефократију. О том треба да размислимо. Ако ми, ако Краљевска влада изради те законе и донесе законске пројекте, ако смо помирили духове са десна и лева, онда можемо да кажемо г. Мачеку, да његови другови дођу овде и да приме те политичке законе, па да не могу рећи да су ти политички закони донесени за нас а без нас, као што је то био случај код Конституанте. То је основна мисао за коју ја пледирам и код Краљевске владе и код мојих другова а и код вас, молећи вас да то озбиљно схватите.

Ви, господо, врло добро знате, да је избор чланова Владе прерогатива Круне а избор народних посланика нека буде прерогатива сувереног југословенског народа, и они посланици, који изиђу из средине великог нашег југословенског народа, и ти ће, господо посланици, бити исто тако као и ми они који ће чувати аманет Витешког Краља, чуваће Краљевину Југославију.

И, господо моја, ја, верујући у ту будућност, да ће најбољи синови увек у нашем народу радити за Краљевину и отаџбину Југославију и за бољу будућност целог југословенског народа, ја ћу тиме свој говор завршити са једном напоменом. Господо, буџет француске владе завршио се са 36 милијарди дефицита, и, господо, ако онда размотримо наш буџет видећемо, и поред свих ваших замерака, маказе штедње нашег поштованог Министра финансија и то му не може нико оспорити, и зато, господо, гласам за буџет: (Живо одобравање и плескање).

Potpretsednik Franjo Markić: Gospodo narodni poslanici, reč ima g. Mita Dimitrijević radi ličnog objašnjenja.

Мита Димитријевић: Господо народни посланици, овај говор нашег пријатеља г. Грбе, признајем, највише је успео. Он је успео оним личним хумором који је разбудео све у Скупштини. Он је казао извесне ствари које су тачне, а казао је и извесне ствари и нетачно, на које ја на исти начин у лепој пријатељској форми имам да одговорим.

Што се тиче онога кад је било речи о београдској канцеларији, за експертизу у хрватским стварима, жалим што је он употребао реч „тевабија”. То није личило једном добром човеку као што је г. Грба. Али што се тиче те београдске канцеларије, у колико је мене поменуо, ја могу да кажем то, да сам ја извршио своју дужност на коју сам био позван са највишег места, и то сам извршио добро у корист споразума Срба и Хрвата, тако да сам за то био одликован највишим орденом II степена уз речи: Извршили сте дужност и учинили сте услугу Краљу, Династији и Отаџбини.

Друго, господо, рећи ћу и ово: Има овде људи који су били тада уз Радића, и једног светлог дана кад се славио успех споразума и кад је било за столом, једним пријатељским столом, много виђених Срба и много виђених Хрвата, онда је покојни Радић, који је умео да разлије своју топлу душу, том приликом, певајући једном по једном, овако рекао за Миту: „А наш Мита све за правду пита, он све спаја, ништа не раздваја”. (Плескање.)

Што се тиче г. Вилдера ја нисам позван да браним њега код његових толиких пријатеља овде, који су му били пријатељи нарочито за све време кад је његова странка била на влади, и ти његови пријатељи овде ћуте, а са г. Вилдером били су у истој странци за све време које наводи г. Грба до и после 6 јануара 1929 године. Они су позвани да га бране, а сад ћуте. Што се тиче мене и г. Вилдера ја изјављујем да ја браним сваког човека који има у виду нашу целину државну, њену снагу и уједињење свих Срба, Хрвата и Словенаца. Господо, има још једна канцеларија за разговоре с Хрватима, коју г. Грба није поменуо, има једна канцеларија у Претседништву владе, и г. Претседник владе, немојте мислити да не би био рад да дође до истог успешног резултата у политици споразума докле се дошло онда, кад је скромни Мита ишао како кажете као курир и преговарач са највећим политичким човеком, какав је био Стјепан Радић, и радио с њим за добро наше земље и за јединство. Тај рад остаће у мом животу као најсветлији период. Хвала ти г. Грба, што си ми дао могућност да ово кажем.

Potpretsednik Franjo Markić: Има рећ народни посланик г. Ante Kovač.

Ante Kovač: Господо народни посланици, ја нисам пуне две године политички говорио са ове парламентарне трибине. Изгубљене су две буџетске дискусије у овом Дому, једна 1935 године, кад смо ишли на изборе и друга кад нас је Влада лишила прava расправљања о буџету, а то је било ланске године. Сад се јављам за рећ не као партијски човек, него као југословенски националист, да „нејугословенском времену у пркос“ кажем искрену и отворену југословенску рећ.

Господо, дозволите ми да почнем са последњих 20 година наше националне револуције. Поčinјем са 1916 годином, кад сам stupio у српску војску као добровољца и постао војник Краља Александра. (Узваци: Живео!) Господо, у оном времену ми хрватски револуционарни омладинци stupili смо у редове Српске војске да postanemo револуционари српски тј. југословенски војници и да створимо Југославију, јер смо осећали да смо једно и да морамо да имамо једну државу. И кад ја данас у нашим крајевима слушам рећи: „Још Хрватска није propала“ и кад promatрам хрватски пробудени национализам, ја се сећам онога времена кад смо ми били хрватска револуционарна омладина против tudina, а не као данас против брата роденог. (Burno pljeskanje). Југословенска национална револуционарна омладина дала је најлепше резултате у овом великом рату. Збилја, у оно доба кад је Србија била pregažена, кад су saveznici губили битке на свима frontovima, и кад је судбина Србије изгледала оčajна, имати толико моралне снаге, па из свију крајева српских, хрватских и словеначких сакупити и казати Србима: Браћо дошли смо да се заједно са вama vratimo natrag, ми са severa, а ви са juga! — то је био један несумњиво огroman морални капитал. Ми смо тада били сви за то, да све оно што је сметало нашем јединству и што је presporo išlo, уклањамо резањем и сећенјем, јер смо били противници еволуционог пута. Били смо револуционари, а дневни политичари, на пр. они из хрватско-српске коалиције, могли су да буду oportunisti. О томе је недавно писао г. Adam Pribičević, navodeći, како су и Nikola Pašić и Ljuba Jovanović savetovali коалиционашима, да праве споразум са маџаронима; са banom Toma-

šićem, јер Србија тада није била спремна за rat и trebalo је избегавати provokacije. Ми, који смо гледали потпуно vedro у budućnost, који нисмо били кабинетски ljudi, политичари од дана, и који смо осећали инстинктивно сигуран uspeh, ми смо tražili револуцију, ми смо tražili kidanje са Austrougarsком, па makar и преко leševa. (Odobranje и pljeskanje на lewici).

И, господо, ми који смо učestvovali у великом delu револуционарног stvaranja Југославије, у tome се и разликујем од mnogih других, што smatramo, да је Југославија delo југословенске револуције тј. револуционарно delo. И према tome не možemo да се natežemo са novim споразумевањима и да се vraćamo unatrag, у stanje пре toga револуционарног дела. (Odobranje и pleskanje на lewici).

Kad смо се ујединили, господо народни посланици, pokojni Šantić певao је: »Na vrelu bratstva oprasmo očiju vid и sad смо bogovi lepi...“ Medutim, vi се sećate, господо, да već 1918 године кад смо се vratili svojim кућama, нисмо више били као bogovi lepi?

Već prvoga дана уједињења iznesene су на tapet велике unutrašnje борбе partiјско-политичке, за које ми, који смо се борили за Југославију, не носимо odgovornost. Već 1918 године postaje tzv. »hrvatsko pitanje«. Оно је postojalo у Austriji, оно је postojalo тамо 1000 година, и оно је preneseno у ovu земљу, samo је добило други начин interpretiranja. 1918 године Stjepan Radić изјављује, да не priznaje 1 decembar. И према tome hrvatsko pitanje, као што vidite, nastalo је још 1918 године, а не после šestojануарског režима, као што се tvrdи са ministarskih stolica. Ми dobrovoljci и srbijanski ratnici, који смо се тада vraćali svojim кућama, изгледа да смо били и превише zamoreni и превише radosni и узбуђени што се vraćamo у zagrljaj svojih milih и dragih, па смо свима praštali. Ја сам тако oprostio једnome denuncijantu, zastavniku austrougarsке војске који је porучио mojoj кући, када сам otišao у dobrovoljce, да сам умро и моји су за mnom три месеца носили crninu. Као што сам ја praštao тако су praštali и други. Ми смо несумњиво имали највише права да се razračunavamo и да се svetimo, али popuštanje и praštanje је odlika velikoga duha у času, када се човек радује и побеђује. Naša револуција, господо, svršена је без obračuna и без unutrašnjih žrtava. Ми смо једино svršili neki obračun са streljanjima неколико pljačkaša и војника »zelenoga kadra«. Zatekli смо nemoćно Narodno Veće у Zagreбу, nesnalaženje једnog zubara ministra војног у Zagreбу, и једино позитивно што смо нашли тада у нашим крајевима, то је била šajkača, односно југословенска војска и Regent. (Burno odobranje и pljeskanje на lewici).

Господо, već онда је војска добила presudnu ulogu у чувању Југославије као што је има и у stvaranju Југославије, и данас је исто тако.

Odmah после повратка кући ви сте могли videti partiјско nadmudrivanje међу нашим политичким ljudima. Stjepan Radić је hteo да буде tribun Hrvatsке и да okupi око себе све Hrvate, да sprovodi своје planove у pravcu велике sveslavenske seljačke политике и neka му је svaka čast што се тиче те seljačke политике. Он је тада osetio, šta те масе, vrativši се кућama, misle, и био је počeo са republikанском и antimilitаристичком propagandom, јер је знао да је svaki онај, који се vratio из rata кући, био sretan што је skinuo uniformu, да је више nikad не navuče. Bojeći се да не би

Srbija, unoseći u ono doba ogroman moralni kapital u Jugoslaviju, bila jača od njegovih namera i njegovih planova, on je otišao predaleko. Ali, istovremeno, on je i to organizovanje počeo prekasno. Da je on to učinio pre rata, onda bi uspeh još bio mogućan, ali Jugoslavija je sada bila svršen fakat i ovo što je posle rata u našim hrvatskim redovima sa njegove strane činjeno, to su bili napori koji su unapred već bili i sad su osuđeni na neuspeh, — ako se ne misli na celinu narodnu i državnu.

Po mome mišljenju 1918 godine bila su dva puta za uredjenje ove države, odnosno za sporazum, — da tako kažem. Mogli ste onda ili napraviti federaciju ili unitarnu državu. Ta federacija ne bi onda bila toliko opasna kao što je danas. No moje je mišljenje da je 1918 godine trebalo zavesti šestojanuarski režim. Ja sam o tome pisao u »Letopisu Matice Srpske« i tvrdio, a to i danas tvrdim, da je tada stvorena jedna jaka jugoslovenska vlada koja bi rešavala čisto ekonomska i socijalna pitanja u novoj državi i koja bi radila na tome da se jedinstvo što bolje cementira i da je ta vlada bila na upravi jedno deset godina, mi ne bismo imali ovih problema, pred kojima sada stojimo. Međutim, revolucija nije doživela svoj trijumf. Ona je pravila kompromis. Uveden je jedan demokratski režim u Jugoslaviji. Demokratske ustanove, gospodo, uslovljavaju stvaranje svih partija u zemlji pa i komunističke, pa i kod nas, kad je vlada htela da uvede demokratiju, trebala je da pusti i komuniste. A vi se, gospodo, sećate svi, čim smo mi dopustili da i oni kod nas mogu postojati, oni su odmah pobedili i u Zagrebu i u Beogradu, i mi smo dobili preko 60 poslanika komunističkih. Uostalom, mi nismo napravili pravu demokratiju nego smo počeli sa demokratskom igrom. To su neke poludemokratije, koje su se od 1918 godine pa nadalje nizale kod nas.

U pravoj demokratiji, trebalo se onda učiniti još nešto. Trebalo je učiniti da Hrvati dobiju ono, što su tražili. Srbijanski političari morali su dati Hrvatima ono što su tražili, — a Hrvati su kazali da neće Vi-dovdanski Ustav i da ne priznaju 1 decembar.

Vidite, gospodo, prava demokratija bi učinila mnogo što-šta, što bi bilo drukčije nego danas. Ali ja opet kažem da ne bi bilo dobro da je tada uvedena puna demokratija, kao što nije bilo dobro ni što je uvedena ona polu-demokratija. Mi smo, gospodo, dali i dopustili da ovom državom upravljaju kontra-revolucionari. A toga nema nigde u svetu. Svuda gde se stvaraju nove države, oni koji su podnosili žrtve za stvaranje izvesnih država ili izvesnih zajednica, oni su kičma i temelje tih država ili zajednica. Uzmi-mo za primer samo Sovjetsku Rusiju. Pa nisu belogardisti dobili vlast u Sovjetskoj Rusiji. Tamo su dobili vlast revolucionari, koji su stvorili Sovjetsku Rusiju. To je bilo i u Češkoj i u Poljskoj, gde su vladali legionari sa Pilsudskim, dok smo mi, stvorivši državu, dali vlast kontrarevolucionarima, koji su odmah i sa ministarskih fotelja otpočeli svoj destruktivni rad.

Gospodo, ono što se odigravalo 1918 do 1929 — vi se sećate — to možemo kratko pregledati, da vidimo, kako je naš partijski život završio. Partizanstvo je nadvisilo patriotizam. Partijski interesi krivi su svemu zlu u ovoj zemlji. Da je bilo jugoslovenskog patriotizma, da smo imali ministre za Jugoslaviju, a ne ministra za Bosnu, ministra za Sloveniju, ministra za Hrvatsku itd., da je bilo više poštenja i jugoslovenske ljubavi unošeno u ministarska rešenja i ministar-

ski posao, onda ne bi bilo danas ni hrvatskog pitanja niti svih ovih pitanja, koja se neprestano potežu. (Pljeskanje na levici, a prigovori na desnici). Ja ne govorim kao partizan, nego kao jugoslovenski nacionalista. Ja, koji sam se borio za ovu zemlju, imam prava da ovako govorim. (Odobranje na levici).

Gospodo, 1923 i 1924 godine — setimo se samo — Stjepan Radić je obilazio Moskvu i London, da reši unutrašnji problem za Hrvate u Jugoslaviji. Pam-timo, da je sporazumaška vlada pratila sa simpatijama taj rad, a tek kad se vratio onda su ga uhapsili. Dok je bio u inostranstvu, u krajevima Hrvatske govoreno je svašta, vladalo je jedno duhovno rasulo, vladalo je, kao i danas, otsustvo autoriteta državne vlasti. Onda su na pr. Hrvatski sokoli konjanici izvodili u Hrvatskom Zagorju manevre pod Halle-om, bivšim austro-ugarskim majorom; ubacivani su komunistički letaci u kasarne; podneta je i ostavka ministra vojske u ono doba, jer su njegovi podaci bili strašni. Znaete da je i vlada Ljube Davidovića pala, jer je bilo ugroženo spokojstvo u zemlji.

1925 godine stvoren je Nacionalni blok. Jugoslovenski nacionalisti pozdravili su Nacionalni blok bez obzira, da li su to radikali ili samostalci. Mi smo bili oduševljeni rešenjem, da se jednom okupe jugoslovenski nacionalisti iz cele zemlje u jednom bloku, da se stvori jedna solidna i parlamentarna većina, koja će moći da vodi zemlju napred i da se ne nateže više s onom separatističkom propagandom.

Mi smo izvršili jedan pritisak na naše nacionaliste, apelovalo se na njih, da pomognu taj blok. Oni su se odazvali, eksponirali su se, jer je vladao užasan teror odozdo. Mnogi su u toj borbi i izginuli, mnogima su voćnjaci sečeni, kao i vinogradi, paljene su kuće, ali je Nacionalni blok dobio većinu. Odmah zatim jugoslovenski nacionalisti dobijaju jedan šamar odavde: onaj, protivu koga su spasavali Jugoslaviju i isticali svoje grudi, postaje ministar prosvete. Ja nemam ništa protiv toga što je Stjepan Radić bio ministar prosvete. Ja se nisam ni oduševljavao napadima na njega kad je on došao u Beograd, jer smo svi stalno govorili: neka dođe u Beograd. Ali jugoslovenski nacionalisti dobili su po glavi baš iz Beograda. To je fakat i jugoslovenska misao bačena je bar za 10 godina unazad tim faktom. Kad je Radić počeo da premešta i ganja hiljade učitelja, meni su dolazili oni, koji su se eksponirali, pa su govorili: „Gospodo, vi ste u ime Kralja apelovali na nas da pomognemo Nacionalni blok i da se eksponiramo za jugoslovensku nacionalnu politiku, a sad nas Radić goni na sve strane!“ Zar može i jedna zemlja da gura i odbacuje one ljude, koji su tu zemlju i državu na svojim plećima nosili i izneli? Ja to govorim da bismo mogli da uporedimo situaciju, koja je tada bila, sa današnjom. Radić je otišao u opoziciju iz prostoga razloga, što su ga tada radikali hteli prevariti, jer to su bile partijske stvari, to je bilo partizanstvo, pošto se tada natezalo o podeli interesnih sfera za vlast. Da su se Pašić i Radić tada poneli visokom jugoslovenskom mišlju i da su stvorili jugoslovensku nacionalnu grupaciju, ova bi zemlja isplivala iz teškoća u kojima se nalazila. Ali je Pašić, da li on lično ili ko drugi, to je sporedna stvar, tada hteo izigrati Radića i Radić se nije dao lako partijski izigrati. On je osetio da gubi mase na terenu i da ne bi gubio te mase na terenu, pa da ostane u jednom podređenom položaju, on je poveo najžešću opoziciju u Parlamentu. Ta je opozicija, gospodo, prevršila meru i tako je došlo do tragedije 20 juna,

jer se je, gospodo, demokratija tada bila toliko razularila, da je došlo do toga da se i ubija u Parlamentu. 20. juni je taj, koji je sahranio Parlament, a ne 6. januar. Jedna lažna demokratija upropastila je demokratiju i parlamentarizam. Tragične žrtve, koje su pale 20. juna u Skupštini nisu dovoljno oplakane i trebalo bi svake godine 20. juna da se u našoj štampi, a naročito u prestoničkoj, iznose uvodnici i Stjepan Radić i drugovi prikažu ne kao žrtve onako kako se to po Hrvatskoj priča, nego kao žrtve jedne nesavesne demokratije, jednog lažno shvaćenog i tumačenoga parlamentarizma. 6. januar za moj račun a i za račun većine pravih patriota, bio je jedini izlaz iz takve situacije. Jer, iz saopštenja klubova o audijencijama koje su vršene u Dvoru, videćete, da su i Spaho, i Ljuba Davidović, i Joca Jovanović, i Velja Vukićević i Korošec na pitanje Kraljevo da li primaju predloge onako, kako ih iznose Pribićević i Maček, odgovorili i rekli kategorički, da nikako ne mogu primiti reviziju Ustava kako oni predlažu. I na temelju onih predloga S. D. K. od 1. avgusta 1928. i danas se vodi politika Seljačke Demokratske koalicije i ističe se da ne može biti sporazuma dok se ne usvoje ti zahtevi iz 1928. godine. Pribićević i Maček tražili su ukidanje Ustava, istorijske individualnosti i ostale pripovesti koji se i danas i dalje traže, a Spaho, Davidović, Jovanović, Vukićević i Korošec svi su bili protiv usvajanja tih zahteva Seljačko-demokratske koalicije. Tada je Kancelarija Dvora izdala jedno saopštenje da su saslušani svi predstavnici grupa i da nema parlamentarnog puta i načina, da se iz krize izade i da se zbog toga moraju tražiti drugi izlazi. Tako je došlo do 6. januara. Ja govorim o 6. januaru sa gledišta istorijske perspektive. Ali ja smatram, da je tragedija 6. januara bila u tome, što nije bio revolucionarni gest, nego koncentracija. Pozvani su predstavnici sviju političkih grupa i moljeni da pomognu. Neki su se i sami nudili. I, gospodo, ja konstatujem, da g. Ljubomir Davidović, i drugi veliki srpski državnici sa ove strane iz Udružene opozicije, koji su odbili saradnju, nisu posle odbili saradnju dru. Mačeku. Gospodo, koncepcija 6. januara bila je, da se okupe predstavnici svih političkih partija u koncentraciju, da se okupe svi dobro namerni i patriotski ljudi, pod šefovstvom jedne neutralne političke ličnosti kao što je bio g. Petar Živković, pa da se onda radi na sređivanju prilika u zemlji.

Režim od 1929. godine do 1931. ostavio je sigurno u ovoj zemlji najlepšu uspomenu i ja tvrdim kao poslanik sreza, u kome se Maček rodio, bez obzira na broj hrvatskih glasova koje sam dobio i kao rođeni Hrvat, da nikada u Hrvatskoj nije bilo poštenijeg i pravičnijeg režima od režima šestojanuarskog za vreme Petra Živkovića. (Jedan glas iz većine: Tu si se, družo, prevario. Mi znamo samo, šta smo osećali ovde).

Gospodo, u prošloj skupštini ja sam govorio nekoliko puta. Ko je bio u prošloj Skupštini on zna, da sam uvek govorio iskreno i bez uvijanja iz čistih jugoslovenskih pobuda, kritikujući izvesne postupke režima i pojedine Ministre, sa kojima sam se neki put i burno objašnjavao. Gospodin Preka se toga seća.

Svi su znali, da ja to činim ozbiljno iz čistih jugoslovenskih pobuda i da nisam imao nikakvih drugih namera. Moje oštre primedbe na rad nekih Ministara u prvom Parlamentarnom režimu posle 6. januara nisu bile ništa drugo nego ogorčenje jugo-

slovenskog nacionaliste, što se načela nisu od svih ministara primala i sprovodila uvek kako treba. (Prigovori na desnici). Uzmite stenografske beleške pa ćete videti, da je ovo tačno.

Moji drugovi iz prošle Skupštine sećaju se sa koliko nezadovoljstva smo govorili mi mladi jugoslovenski nacionalisti zbog kunktatorstva i nedovoljne jugoslovenske odlučnosti tadašnjih vlada. Izvesni ministri gledali su više svoje partijske račune, pravili su i onda partijske plemenske i verske ključeve, a pred javnošću busali su se u prsa da su fanatični Jugosloveni.

Posle su napustili Kraljevu politiku, a nas nisu slušali i nisu hteli da izlaze u susret zahtevima jugoslovenskih nacionalista. Mentalitet i tragovi režima pre 6. januara vukli su se i kroz vlade 1931. godine pa dalje. A danas se gromka SHS pesma čuje više nego ikad. Vi se sećate, da smo mi u budžet-skoj diskusiji u prošloj Skupštini tražili hitno rešenje naših administrativnih, ekonomskih i socijalnih pitanja. Mi smo govorili da jugoslovenstvu treba dati sadržaj; jer se ne može frazama hraniti narod, tražili smo sve ono od Ministra finansija, što i ova Vlada traži, samo smo imali tu nesreću što je ono vreme bilo teže, što je bila kriza, a režim je imao Ministra finansija koji je štedeo i čuvao državnu kasu. (Jedan glas sa levice: Čuvao je državnu kasu za njih). Mi nismo mogli toga Ministra finansija da srušimo, jer je bila valjda potreba zemlje da on vlada. Ali, gospodo, mi smo na pr. dobili svega 50 miliona dinara, nakon teške borbe u Skupštini, za javne radove, a od toga je odobreno svega polovina kredita, od čega je Savska banovina dobila svega dva miliona dinara! Ja sam rekao našim hrvatskim seljacima, i ne samo njima, nego i na najvišem mestu, da ja ne mogu seljacima govoriti o nekom jugoslovenstvu i da im pričam kako se vlada brine za njihove interese, kad se niko za njih ne brine i poreski egzekutori im otimaju imovinu. (Dr. Časlav Nikitović: Kažite, čija je to bila vlada?) Srškićeva i Uzunovićeva. Mi smo svesno na svoja leđa preuzeli jedan teret, jedan krupan deo odgovornosti u vraćanju demokratiji, da olakšamo Kralju taj prelaz. Samo zato nismo lomili svoj jedinstveni klub, niti pravili razne grupe, da ne dovodimo zemlju do neželjenih trzavica. Razumevajući ljude, koji su odnegovani u partijskim i plemenskim i verskim tradicijama, mi smo strpljivo čekali njihovo polagano evoluisanje u jugoslovenstvo, gutali smo mnoge stvari njima za volju, za volju sloge i mira, verujući da će zakon istorijskog razvitka i njih usmeriti onamo, kamo treba.

Iznad svega nam je bila časna i poštena služba Kralju i Otadžbini. (Živo odobravanje na levice). Svaki od nas jugoslovenskih nacionalista, a imali smo teške borbe na terenu u ono doba, davao je od sebe sve što je znao i umeo da učvrstimo i konsolidujemo Jugoslaviju. Nikakve to veze nije imalo sa računskom službom diktaturi i reakcionarstvu. Samo cinici mogu ovako naše časno vršenje jedne uzvišene dužnosti da zovu službom režimu diktature, bezakonja i fašizma. Mi smo svi skupa, sa svojim Kraljem, služili istorijskom diktatu jugoslovenske nacije.

Gospodo, partizanski interesi počeli su da konzumiraju šestojanuarsku politiku. Ja znam vrlo dobro kako je onda stanje bilo u zemlji. Ja ne mogu ni danas da se ne osvrnem sa gorkim osmehom na uzvik jednog kolege, bivšeg ministra, g. Voje Janjića,

uprkos svega toga stanje se u Hrvatskoj, u Savskoj i Primorskoj banovini, osetno poboljšalo u jugoslovenskom nacionalnom pravcu za vreme prošlih režima. Tačno je to da je šestojanuarska politika u Srbiji imala više protivnika nego u Hrvatskoj. Hrvatski seljaci počeli su da shvataju parolu »Kralj i narod«, i počeli su da napuštaju svoje tvrdoglavo apstinent-sko opozicionarstvo, i počeli su prilaziti konstruktivnoj jugoslovenskoj politici. Treba se, gospodo, setiti kako je Kralj dočekivan u hrvatskim selima kada je dolazio kao nosilac jedne nove epohe jugoslovenske, i kako su seljaci hrvatski s uzbuđenjem i suzama u očima dočekivali svoga Kralja i najoduševljenije ga pozdravljali. (*Života Milanović: Kao Vladara, a ne kao političara!*) Kao nosioca nove jugoslovenske politike nacionalne i državne. Gospodo, atentati o kojima se priča — ja sam tamo na terenu živeo — to su bili gestovi očajnika, po porudžbini iz inostranstva, i ti su gestovi činjeni zbog toga što se jugoslovenska politika pomalo konsolidovala, a Jugoslavija normalizovala. Nisu činjeni atentati onda kada je vladala ona razularena demokratija. Nije organizovan atentat u Marselju ni zbog čega drugog, nego zbog toga što je Jugoslavija postajala velika, snažna i moćna. (Na levici pljeskanje) I što su prilike u Hrvatskoj tako jugoslovenski pošle dobro napred, da su naši spoljni neprijatelji osetili, da nema više plena kod Jugoslovena. Ko tvrdi protivno, ko tvrdi da je šesti januar oterao Hrvate u Velebit, taj govori na osnovu nepoznavanja stvari, i to ni jedan Hrvat neće da kaže. To je mogao samo jedan partizan da kaže... (Pljeskanje na levici). I to Ministar partizan. Gospodo, Kralj je stvarao jugoslovensku naciju kao što je mi sada hoćemo da stvorimo. On je preuzeo taj ogromni teret, on je video da sa partizanima ne može taj posao da svrši, i mi smo ga pomagali. Ja sam u hrvatskim selima držao zborove, dočekivan sam sa jugoslovenskim zastavama i muzikama bez učešća vlasti i bez žandarma. Ja sam poslanik Sreza jastrebarskog, sreza gde je rođen Maček. Izvolite otići u taj srez i pitati: ja sam 1934 godine dočekivan sa slavolucima, sa jugoslovenskim zastavama, sa tamburašima kao kakav bivši radićevac. I, hrvatski seljaci prilazili su politici za Kralja i Jugoslaviju. Jer kod nas je borba između dve nacionalne koncepcije a ne partizanska borba. Borba je između hrvatskog nacionalnog fronta i jugoslovenskog nacionalnog fronta. Ne može se hrvatski nacionalni front minirati, ako se to želi, niti oslabiti partizanskim manevrisanjem sa ove strane. I mi smo zato vodili politiku za Kralja i Jugoslaviju i bili smo na terenu jugoslovenski nacionalisti više nego partizani. Izvolite, propitajte se, pa ćete videti da je to tačno.

Molim vas, — pitanje tih zastava. Kažu: mi smo stvar upropastili, nismo trebali tako da uklanjamo te hrvatske zastave. Gospodo, dva meseca pre nego što je izašao Zakon o zastavama, ja sam u „Riječi“, napisao jedan članak o poštovanju državne zastave. Mi smo se zgranjavali da se ni na jedan državni praznik u Zagrebu ne veša jugoslovenska zastava. Kakva smo mi država, kada ne možemo u jednom ovako velikom gradu da pribavimo dovoljno autoriteta jednom državnom amblemu! Mi smo predlagali da se jugoslovenska državna zastava mora izvesti a da se može i sme izvesti kakva se plemeska zastava hoće. Posle toga došao je akt koji je mene više oduševio, a koji je u stvari izazvao mnogo trzavica, da su ukinute plemenske zastave. Ja uvek kažem svojim

hrvatskim seljacima: pa, braćo, Srbijanci sa svojim pukovskim starim zastavama, pod kojima sam se i ja borio, predali su bez i jedne reči protesta te zastave muzeju. Ja sam bio na Banjici, kada su se te zastave predavale, i gledao sam stare rezervne oficire kako im se suze kotrljaju na ordenje. Oni su sahranili te zastave u interesu opštem jugoslovenskom i niko se u Srbiji nije našao da prkosi toj odluci. (Pljeskanje na levici). Ni jedan se nije našao u Srbiji da u znak protesta izvesi srpsku zastavu bilo kojom zgodom. Pa kada su mogli oni da svoje slavom ovenčane, izrešete kuršumima zastave onako junački, sa puno samopregora sahrane, što se mi onda borimo i lomimo oko naših zastava? Verujte mi da seljaci u Hrvatskoj osećaju da to barjakovanje ne znači ništa. Oni osećaju i vide da je dosta tih boja i pesama, i traže hleba. Traže ono, što traže svi seljaci u ovoj zemlji.

Gospodo, mene često proglašavaju oni tamo u Zagrebu, ona perfidna štampa, izdajicom, da sam ja izdajica Hrvata, ogovaraju me i klevetaju, no ja cu bez žući činiti konstatacije o Mačku i njegovom programu, stim da ću citirati šta oni kažu. Ja ne iznosim to sa tendencijom da ih oklevetam, jer je to štampano i oni to javno govore, nego sa tendencijom da se vi upoznate sa stvarnim psihološkim raspoloženjem u Hrvatskoj, da vidite da li je istina da su se prilike sredile i strasti stišale, kako to g. g. Ministri govore. Gospodo, mi vidimo posle 5 maja — a peti maj kakav je bio u Hrvatskoj to znate, to ste imali prilike da čujete iz vrlo dobrog referata g. Ministra Velje Popovića, koji je držao u Skupštini posle 5 maja. Zato počnimo zapravo od dolaska Vlade dr. Stojadinovića kada počinje jedan vrlo interesantan proces u hrvatskim krajevima. Dok je hrvatski seljak verovao da se staro više vratiti neće i da idemo novim putevima, tražimo nove metode i krčimo nove puteve, kao što je rekao Blagopokojni Kralj, i kad je video da se pet godina držao stabilitet jedne politike, državne i nacionalne, bio je zbilja uveren da je sa radićevštinom u onom njenom oštrom republikanskom opozicionom smislu svršeno. Maček se nalazio u apsu i ja sam na svakom zboru, gde sam govorio, spominjao Mačka i iznosio svoje mišljenje o razlozima zašto je Maček u apsu, i o Pernaru i o svima koji su se nalazili ili u policijskom zatvoru ili inače. Nigde ni jedan seljak, a to su bili 100% Mačekovci, nije meni upao u reč niti se ko bunio što Maček sedi u apsu. Oni su znali da i gospoda treba da odgovaraju za svoje reči a ne samo on, seljak da nadrljava sa žandarmima, da ide na bajunet i da izvlači batine na svojim ledima, nego da treba i da gospoda huškači i harangeri odgovaraju za svoje reči. Hrvatski seljak koji ima osećaj i smisao za pravednost i za sud, nije bio ogorčen što Maček odgovara za svoju reč. Jer, da je to osećao drukčije, on bi to manifestovao ili bojkotom mojih sastanaka ili povicima, jer sam o tome govorio javno. Kada je hrvatski seljak video da je Maček pušten na slobodu posle Kraljeve pogibije i da se punom parom od Vlade dr. Stojadinovića vraćaju stare partije i oživljuju stari pokreti, onda je taj hrvatski seljak kazao: „Pa kada oni u Beogradu napuštaju jugoslovenstvo, kada oni neće da se mi žrtvuemo dalje za politiku 6 januara, koja je do sada vodena, zašto da mi Hrvati ne idemo skupa?“ I psihoza je tako jako zahvatila da se i najjači duhovi lome i uvlače u tu psihologiju i bujicu koja ih nosi. Pa ne samo da je psihoza obuhvatila hrvatskog seljaka i hrvatsku inteligenciju nego i srpsku. Eto sada su osnovali Srpski kulturni klub,

koji nije ništa drugo nego paralelna kulturna akcija kao što ih ima u Zagrebu.

I g. Fancev i g. Ivšić i g. Hondl, i g. Lukas, univerzitetski profesori, propovednici hrvatskog individualizma i historijske hrvatske individualnosti ni u čemu se više ne razlikuju od Slobodana Jovanovića i ostalih srpskih kulturnih radnika i prvaka, koji zastupaju gotovo isto mišljenje.

Gospodo, hrvatski seljaci danas su prepušteni jednoj harangi bez kontrole. Tu se prave čuda. Tu se govore strašne stvari, tu se vrše došaptavanja kakva u Parlamentu ne smem ni da iznesem. Oni koji su se oduprli, oni nesretnici „Jevtičevci“, kako ih nazivaju, koji su se usudili glasati za njega, ti ljudi prebijenih rebara, napadani na najsvirepiji način, porazbijanih prozora, ubijene stoke, posečenih vinograda, ostali su bez ikakve zaštite vlasti a oštete ne dobijaju, jer ako je presuda i pala opštine kažu da nemaju novaca. I upravo je dirljivo, gospodo narodni poslanici, naći u takvim selima ljude koji još sa šapatom i po božnošću dolaze i u uho govore: Hoće li Jugoslavija propasti ili ćemo se vratiti opet staroj politici? U svakom hrvatskom selu postoji bar po jedan vojnik za Jugoslaviju i danas. (Pljeskanje na levice). Nažalost, ni jedan od tih vojnika nije u JRZ...

Pročitajte u zagrebačkim „Jugoslovenskim novinama“ junački i herojski članak hrvatskog seljaka Matije Fiketa iz Gušćerovca kod Križevaca, kome su razbijeni prozori i posečeni vinogradi, kako sa punim potpisom piše za Jugoslaviju i danas. Napušten od vlasti, napušten od Beograda, on se bori na svome terenu! Zašto? Za koga? Gospodo, neću da govorim opširno o situaciji u Hrvatskoj, ali ovo što sam izneo, neka bude dosta, da se vidi situacija, da mi od dolaska Vlade dr. Milana Stojadinovića idemo u natrag.

Ali pre nego što predem na razgovor o Vladi dr. Milana Stojadinovića, da rekнем par reči o Udruženoj opoziciji, koja je išla sa dr. Mačkom. Ta Udružena opozicija mislila je, da će ih Maček pomoći, da dođu na vlast. Kada sam ja pitao u Skoplju pojedine ljude: zašto ste glasali za Mačka, onda su oni meni odgovorili i seljaci su tako rezonovali: „Dojdiše nam ovi radikali i demokrate, popeše nam se na vrh glave. U svakom režimu su oni neka čorba i mirodija. Da biramo ovog novog čoveka Mačeka, koji se bori za seljaka, da ga metnemo za predsednika vlade, i ako ne bude valjao, da mu sečem glavu!“ To je rezonovanje Šumadije i Južne Srbije i to sam ja proverio u nekoliko mesta i svi su mi to potvrdili. Ali ja sam im rekao, da Maček neće da dođe u Beograd, neće da bude predsednik vlade. Niko u Srbiji ne razume, kako neko neće da bude predsednik vlade, kako može da bude neko, ko neće da bude ministar! To neće da shvate oni iz Šumadije, odnosno iz Srbije. Jer, gospodo, ovo su partizani koji su naučili da se bore o vlast u svojoj slobodnoj državi, da čine utakmice, a ono je tamo probudeni hrvatski nacionalizam, dinamika naroda, koji se budi koji se oseća kao porobljeni narod. Treba znati, da se taj narod oseća kao porobljen i zato reagira nacionalno, a mi smo ti koji kažemo: samo u jugoslovenskoj nacionalnoj politici je naš spas i nećeš ništa bolje postići ako se odvojiš. Gospodo, to su teške reči, ali uostalom ja ne govorim svoje reči, ja govorim reči koje je rekao g. dr. Maček, a malo kasnije ću vam to i da pročitam. Ali Udružena opozicija nije znala što hoće dr. Maček i ni na jednom zboru nećete od njih čuti šta hoće g. Maček. Nikada g. g. Davidović, Groš, Aca Stanojević ni drugi nisu

smeli da kažu šta traži g. Maček od njih. To ne sme da kaže ni g. dr. Stojadinović šta traži g. Maček, jer ako bi rekao, onda bi se pobunili Srbi. G. dr. Stojadinović nije dao nikada izjave, šta je g. Maček tražio od njega. Mi ćemo da vam rekemo šta traži. Dr. Maček ima nekoliko izjava u knjizi „Voda govori“ to ste svi čitali i ne bi hteo da vam citiram, skraćićemo, pa da znate ovom prilikom samo ovo: On traži konstituantu, novo državno uređenje, on bi pristao da budu zajedničke granice, ali neka vrsta konfederacije; pristao bi da budu neka Ministarstva zajednička, da bude zajedničko Ministarstvo vojske, ali s time, da hrvatski vojnici služe u Hrvatskoj, da u Hrvatskoj budu generali Hrvati, nešto kao Ugarsko-hrvatsko domobranstvo, da budu pošte zajedničke, zajednički g. Kaluderčić, pristao bi da bude možda zajednički i g. Cvetković, ali ne pristaje, na zajedničke finansije, na zajedničkog g. Leticu i ako je iz Savske banovine, a moneta bi mogla biti zajednička. Uostalom sve to je on u Brežicama kazao i g. dr. Stojadinoviću. A po Zagrebu se priča da je njemu ovaj drugi nešto odgovorio ali o tome ću malo docnije nešto više kazati.

Mi svi želimo da dr. Maček dođe u Beograd, mi Hrvati — jer i mi smo po rođenju Hrvati, ne može nas se „izopćiti“ iz te zajednice — želimo i svima nam je stalo da vidimo ovde u Beogradu i one hrvatske seljačke narodne zastupnike. To je bila i želja g. dr. Stojadinovića, a i g. Vilder je nešto na tome radio. Ali g. dr. Maček je izjavio: „Mi se nećemo nikad više vraćati u beogradsku Skupštinu“

Gospodo, ova politika koju vodi g. dr. Stojadinović sa g. Mačkom u cilju pravljenja sporazuma ima vrlo interesantnih momenata.

Posle sastanka u Brežicama „Seljački dom“, koji je autentičan tumač hrvatske seljačke politike — to ne treba da zaboravite, da je „Seljački dom“ važniji nego „Hrvatski dnevnik“ i da je pokojni Radić davao u „Domu“ najvažnije izjave, pa i kad je bio ministar, on je rušio vladu kroz „Dom“ a i danas je „Seljački dom“ pravi tumač Mačkovih ideja — dakle, posle sastanka u Brežicama „Seljački dom“ piše u broju 4 ovako:

„...No, a može li uređenje prilika u zemlji uslijediti jednim sastankom; može li jednim sastankom biti riješeno hrvatsko pitanje kao najteži problem u zemlji? Tko misli, da je to moguće, taj se jako vara i pokazuje samo nepoznavanje težine političkih problema u zemlji. Toliko puta bilo je već naglašeno da se radi o sporazumu Hrvata i Srba preko svojih legalno izabраних pretstavnika, a ne o sporazumu hrvatskog naroda sa jednom političkom strankom. Prema tome, sastanak kraj Brežica bio je razgovor o političkim prilikama i problemima u zemlji, a ne ujedno i njihovo riješenje, jer bi u tom slučaju Pretsjednik beogradske vlade morao biti pretstavnik Srba i Srbije kao što je dr. Maček pretstavnik Hrvata i Hrvatske.“

Jasno je prema tome, da nema govora o sporazumu, jer su za sporazum potrebni politički pretstavnici, koji moraju izići iz slobodno provedenih izbora. Hoće li pak sam razgovor kraj Brežica donijeti kakovih političkih olakšica i prilazjenja k boljim prilikama u zemlji, to će se vidjeti...“

A sada da vidimo šta kaže g. dr. Ivan Pernar, koji se u Brežicama srdačno pozdravio sa g. Stojadinovićem. Sutradan Pernar je držao zbor u Gornjem Rajiću, odmah posle srdačnog sastanka sa g. Stojadinovićem u Brežicama, na kome je, kako sam ja oba-

vešten govorio, da je: „Hrvatski narod 1918 prevaren nesposobnošću svoje inteligencije i doveden u ovo stanje. Hrvatski narod ne priznaje čine poslije Sveté Katarine 22 oktobra 1928 godine, niti čine poslije 1 decembra 1918 goidine. On hoće stanje prije 1 decembra 1918 godine, kada je Hrvatska bila samostalna država. Stjepan Radić se jedini tada isprizio protiv hrvatske gospode. Ovih sedam godina diktatorske vladavine samo je nastavak onih deset godina, tako zvanog parlamentarizma, koji je bio samo »smokvin list« za one koji su hteli politički uništiti hrvatski narod. Došao je 20 lipanj 1928 godine. Hrvatski narod je jedinstven, on hoće da upravlja sobom, on je svijestan da nismo jedno sa Srbima i da to nikada nismo ni bili. Mi smo dokazali petoga maja da nismo Jugosloveni i da nećemo to da budemo.”

G. Pernar još veli »da ima budala koji vele da napravimo revoluciju. Jedan narod ima pravo na revoluciju, ali ne jedan čovjek ili dva, nego cio narod. Oni ovo moraju znati. Što Srbima ostaje? Da se srede prije nego što dođe do svjetskog sudara, a on je blizu. Ako dotle ne urede sve što hrvatski narod traži, mi ćemo učiniti svoje. Kad će doći to što želimo? Znajte: ko čeka taj dočeka. Ni drugi se narodi nisu oslobodili preko noći. Znete koliko se taj jadni srpski narod borio, ali došao je čas i on je dao vragu po glavi. I mi ćemo dati vragu po glavi kada dođe naš čas« a završava: »Ako Srbi neće slobodnu, imaće samostalnu Hrvatsku.«

To je govorio g. Pernar u Gornjem Rajiću 17 januara dan posle sastanka u Brežicama. Ja mogu, gospodo, na ove infamne reči g. Pernara da izjavim, da ja mislim da Hrvati svi moraju sa indignacijom odbiti ovakvu interpretaciju svoga raspoloženja. (Pljeskanje na levici.) Ovo je nedostojno jednoga čoveka da ovakve stvari govori pred seljacima, a još je strašnije da on oseća tu hrabrost i kuražu i neki ponos što ovako govori.

Gospodo, u Zagrebu postoji Mačkova kancelarija. Ona je danas svemoćna. Taj biro vrši svuda uticaj i intervencije. On izdaje i kominikeje. Kad izda kominike Mačkova kancelarija, onda g. Predsednik Vlade kaže: »Ja nemam ništa da dodam saopštenju iz kancelarije g. dr. Mačka«. Mi smo nadjačani od te Mačkove kancelarije u svima intervencijama. Jer kad mi preporučujemo sirotinju, onda se molbe vraćaju natrag. Kada sam na pr. tražio da se neki jadni siromašni seljaci, ima ih sedam do osam u Zdenčini koji su uprkos terora glasali za Kralja i Jugoslaviju, postavte kao pružni radnici, to je odbijeno. Ali se zato Mačkova kancelarija postarala da njihovi glavni korteši podobijaju slična mesta, i uspelo joj je.

Gospodo, ja ću sada brzo da nastavim dalje, jer vidim da je vreme poodmaklo. Mi jugoslovenski nacionalisti, bez obzira jesmo li u Jugoslovenskoj nacionalnoj stranci ili u drugim grupacijama, kombatiramo Mačkovu politiku, jer smatramo da je štetna za Hrvate u prvom redu, pa onda za celu Jugoslaviju. Mi smatramo, da bi federacija mogla biti u jednom jedinstvenom, homogenom narodu, koji je potpuno izvršio svoju duhovnu unifikaciju, ali mi smo još u procesu i razvijamo se. Zato smatram da federacija, dokle nismo duhovno ujedinjeni, znači opasnost za ovu zemlju, jer ojačavaju centrifugalne sile tako, da bi došlo do potpunog raspada zemlje. Ja mislim da ta laž o spremanju federacije treba jedanput sa strane odgovornih činilaca i u Kraljevskoj vladi i od svijuju političkih grupacija da se razbije, da se kaže, u čemu

leži zahtev dr. Mačka, koje su granice federacije i na koje granice mogu Srbi pristati. Mislim, da nema Srbina, koji bi pristao na federativno razgraničenje Jugoslavije tako, da Hrvatska, Slavonija, Srem „turska Hrvatska“ — tako zove Maček zapadni deo Bosne — Banjalučku i Bihaćsku Krajinu, i Dalmacija do Kotoru, da to spada u hrvatski istorijski individualitet i u federativnu jedinicu Hrvatsku. (Jedan glas sa desnice: Ni mi nismo za federaciju!) Ja samo navodim šta Maček traži. (*Života Milanović: To mi ne damo!*) Tako. Mi hoćemo da znamo koliko može g. Stojadinović Mačku da daje posle Brežica. Kažu Mačkovi, da je Maček tražio u Brežicama ono što traži uvek: tražio je Konstituantu itd. A po referatu iz Mačkove kancelarije i po pričanju njihovih ljudi u narodu, rekao je dr. Milan Stojadinović dru Mačku ovo: „Nema ništa od revizije Ustava. Ne može da se revidira Ustav. Drugo, možete da dobijete dva bana u Savskoj i Primorskoj banovini. Tu možete da radite šta hoćete. Imaćete dva bana i dobićete podbana u Vrbaskoj banovini.”

Gospodo, g. Stojadinović je na istom pogrešnom putu, na kome su svi srbijanski političari, koji su pokušavali sporazum sa Hrvatima. Ne radi se o banovima; ne radi se o politici koncesija; ne radi se o podeli vlasti. Radi se o samostalnoj Hrvatskoj, gospodo. Oni traže svoju potpunu slobodu. Oni kažu, da je prekasno sada njima nuditi banove. I šta više, oni kažu, da će oni u prvom svetskom sudaru doći do svoje slobode i samostalnosti, pa hteli vi iz Beograda ili ne hteli. (Jedan glas sa desnice: Nebojte se, to neće biti! *Ministar socijalne politike i narodnog zdravlja Dragiša Cvetković: Lepo ste izmislili! Ne pali to! To je priča za decu!*) Da li je to priča za decu ili ne, ali sigurno nije priča za decu kad pucaju leđa i kosti jugoslovenskim nacionalistima pod terorom Mačkova, a bez zaštite vlasti. (Pljeskanje na levici. — Jedan glas sa desnice: Pucale su kosti i u Šumadiji 1932 godine!) Ja govorim o stanju u Hrvatskoj. Gospodo, situacija je u Hrvatskoj strašna. Ja mislim da nije uspeh Jugoslovenske radikalne zajednice, već potpun neuspeh ovo stanje, u kome se nalazi Hrvatska.

Gospodin Stojadinović hoće da postane Pašić. Gospoda Đurdina dala mu je legitimaciju da je on veliki kao Pašić. Ali Pašić je jedanput propao sa ovakvom politikom, a on je bio malo veći čovek nego g. Stojadinović. Ja se bojim da će i g. Stojadinović da propadne s ovom politikom.

Gospodo, predaleko bi me zavelo, kad bih pričao o »hrvatskoj seljačkoj zaštiti« i o njezinoj organizaciji, koja se tamo kod nas vrši, kao da ova država više i ne postoji, kad se tamo vrše vežbe pod komandom domobranskom i gde Maček vrši inspekciju kao kakav komandant vojske. On je suveren u Kupincu. Imate tamo pravu sliku vojničke formacije. Tamo dolaze 650 domobranaca koji vojnički defiluju pred Mačkom i on ih pozdravlja: »Vera u Boga«, a oni mu odgovaraju: »I seljačka sloga«. To je prema onom: »Pomozi Bog vojnici« i »Bog ti pomogao«.

Potpredsednik Vojko Čvrkić: Gospodine poslanice, vreme je poodmaklo i ja Vas molim da svoj govor završite.

Ante Kovač (nastavlja): Ja hoću da kažem samo to... Gospoda Ministri tvrde, da vlada red u Hrvatskoj. Tačno je, svugde vlada red gde vlast ne uređuje; čim vlast počne uredovati, počinje nered. G.

Ministar može da kaže, da su to priče za decu, ali ja moram reći da je u Ludbregu bila nedavno oko Nove godine prava lokalna revolucija. Sud časnih ljudi »Seljačke sloge« uhapsio je neke ljude za svoj račun, pretukli su ih kao lopove i te seljake su zatvorili. Žandarmerija je došla da ih izbavi i bilo je opasnog natezanja i jedan visoki funkcioner iz Banovine sa 200 žandarma morao je da ide u Ludbreg i da smiri onaj narod koji je potrgao i telefonske žice i telefonske stubove rušio. O tome će vam narodni poslanik Sreza ludbreškoga bolje dati obaveštenje. To se sada prenosi i u Prelog.

Predaleko bi me odvelo da opisujem sva čuda iz onih »smirenih« krajeva. Vreme je već podmaklo. Neću da imitiram moga druga g. Grbu i da završim veselije. Mi smo nedavno imali u Beogradu novinarski bal »Trista čuda«. Mi u ovoj zemlji imamo već dve godine režim »Trista čuda«. Onaj, novinarski bal »Trista čuda« uspeo je preko očekivanja, a ovaj režim »Trista čuda« podbacio je ispod očekivanja. Ako pristalice JRZ smatraju da je nezgodno govoriti o »Trista čuda«, ja pristajem da odbacim dve nule i da ostane ovaj režim od tri čuda. To je režim tri Jerarha.

Mi smo, gospodo, najsretnija zemlja na celoj kugli zemaljskoj! Druge nesrećne zemlje kao Engleska, Francuska, Italija itd. imaju svoju kulturnu prošlost, imaju svoje velike političke epohe i vodili su velike borbe za slobodu i samostalnost. Mi toga nemamo. Naša nacionalna istorija počinje istom dolaskom Vlade g. dr. Milana Stojadinovića! Sve: »Ja, pa ja«, i »Mi, pa mi«, dok ne dode neko da podvikne, pa da bude: »Ti, pa ja«. Mi, gospodo, do sada nismo ništa značili prema inostranstvu, dok nije došla Vlada g. dr. Stojadinovića. Gospoda Ministri stalno govore: »Od kako je došla Vlada g. dr. Milana Stojadinovića«, ili: »Od kako je dr. Milan Stojadinović preuzeo vlast«. To su sve sami guslari Milana Stojadinovića koji gude: »Od kako je Srpstvo postanulo, nije lepše vreme nastanulo«. Ili prema našem velikom pesniku Petru Preradoviću koji je pevao o „Jeziku“: „Bez njega smo bez imena, u prošlosti sena puka, u buduće niti sena.“ Pa šta je čitav naš život od Kosova do danas bez Milana Stojadinovića? Sama moralna i materijalna pustoš! Petsto godina naš narod je čekao u tami dok mu senzacionalni reflektori g.g. Stojadinovića, Korošca i Spahe ne osvetliše put i izvedoše ga iz bespuća. Nijedan problem nije mogao da se reši dok nije došao Stojadinović. Zar bi car Lazar poginuo na Kosovu, zar bi Srbi izgubili carstvo da je tada bio dr. Stojadinović? On bi bio tada napravio pakt većitog prijateljstva sa Turcima i ne bi bilo Kosovske pogibije. (Smeh na levlci). Ja, gospodo, samo obrćem reči gospode Ministara. Balkanski rat, svetski rat, sve to nije ništa zato što nije u njima učestvovao g. Milan Stojadinović. Drukčije bi izgledala karta Evrope da je on tada bio naš Ministar spoljnih poslova. Ne bi

tada bilo one Albanije, ne bi se bili toliko muvali srbijanski ratnici i dobrovoljci po Solunskom frontu, da je on imao sudbinu nacije u svojim rukama. Bog se dragi na Srbe razljutio zbog njihova teška sagrešenja i dao im u velikim vremenima neke male ljude, nekog vojvodu Putnika, vojvodu Mišića, vojvodu Stepu Stepanovića, dao im je male političare Pašića, Protića, Vesnića, Jovanovića, Davidovića, naš Jugoslovenski odbor. Sve je to bilo, ali nismo imali dr. Stojadinovića, i zato ova zemlja nije dobro napravljena. (Glasovi sa desnice: Time samo pokazujete, koliko vam on smeta). Meni ne smeta, ja sam bio jugoslovenski nacionalista i pre Stojadinovića i biću vezan za režim, a da je vezan, ja bih danas bio u »Jerezi«. Ja iskreno i otvoreno jugoslovenski govorim i ne tiče me se ništa drugo.

Ali da završim. Ubijen je nacionalni moral u našoj zemlji i tu je najveća odgovornost Vlade g. Stojadinovića. Ubijen je naš nacionalni moral, i naši jugoslovenski nacionalisti trpe — pitajte samo Srbe u Bosni i Hercegovini, pitajte Hrvate u Dalmaciji, pitajte Srbe u Šumadiji i Južnoj Srbiji, — pa ćete čuti kako se osećaju pod Vladom g. dr. Stojadinovića, pa ćete čuti kako jugoslovenski nacionalizam napreduje i kakva je užasna depresija kod naših nacionalnih ljudi. Čuli ste jednog govornika: kako tutnji kod Srba i kako Srbin kipi, kipi i čeka. Neka ova troglava vlada ide ili u levo ili u desno, ali neka ne muči više zemlju sa ovom demokratskom igrom. Ili neka ide u levo i neka da Mačku što on traži, i mi ćemo voditi onda bitku na svim frontovima, ili neka ustupi mesto drugima, koji će bolje raditi za narod. (Uzvici sa desnice: Oho, do toga Vam je stalo). Ja tražim ministre jugoslovenske nacionaliste. Ja neću ministra za Bosnu, ja neću ministra za Sloveniju, ja neću ministra za Hrvatsku, ja neću ministre za pokrajine, jer je to politički pazar. Ja tražim ministre za Jugoslaviju. (Burno odobravanje na levlci). Ja tražim ministre koji imaju ljubavi i srca za celinu i celu našu zemlju, i da ta vlada ponese odgovornost, da vrati autoritet državi i državnoj vlasti. A pošto ova Vlada katastrofalno deluje u tom pravcu, pošto ona upropašćuje jugoslovensku politiku, što mi na terenu osećamo, to izjavljujem da ne mogu glasati za taj budžet. (Burno i dugotrajno pljesknaje na levlci).

Potpredsednik Vojko Čvrkić: Gospodo narodni poslanici, pošto je vreme već podmaklo, to sa vašim pristankom ovu sednicu zaključujem, a iduću zakazujem za sutra, 20 februara, u 8 sati pre podne sa ovim dnevnim redom: Nastavak pretresa u načelu izveštaja Finansijskog odbora o predlogu budžeta državnih rashoda i prihoda sa predlogom Finansijskog zakona za 1937/38 godinu. Prima li Narodna skupština predloženi dnevni red? (Prima.) Objavljujem da je predloženi dnevni red primljen.

Zaključujem današnju sednicu.

(Sednica je zaključena u 21.30 časova).

